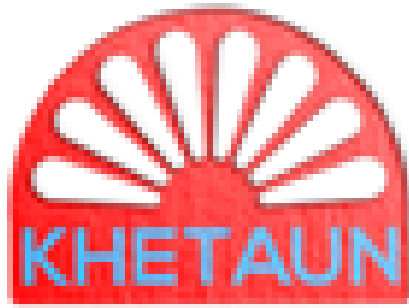

Khetaun- Spolu

**Kľúčové kroky k zapojeniu rómskych
detí do kvalitných predškolských
programov.**

Záverečná publikácia z projektu

Ľubľana 2017

PEDAGOŠKI INŠTITUT

<u>1. O PROJEKTE, PREDSTAVENIE PARTNEROV PROJEKTU, PREDSTAVENIE NÁRODNÝCH PARTNEROV</u>	<u>4</u>
1.1 O PROJEKTE	4
1.2 PREDSTAVENIE PARTNEROV PROJEKTU	5
1.2.1 LOTYŠSKO	5
1.2.2 SLOVINSKO	6
1.2.3 ČESKÁ REPUBLIKA	6
1.2.4 SLOVENSKO	7
1.3 PREDSTAVENIE NÁRODNÉHO KONTEXTU	8
1.3.1 LOTYŠSKO	8
1.3.2 SLOVINSKO	9
1.3.3 ČESKÁ REPUBLIKA	10
1.3.4 SLOVENSKO	11
1.4. PREDSTAVENIE NÁRODNÝCH PARTNEROV	12
1.4.1 LOTYŠSKO	12
1.4.2. SLOVINSKO	13
1.4.3. ČESKÁ REPUBLIKA	13
1.4.4 SLOVENSKO	14
<u>2. HOLISTICKÝ MODUL PRIHLASOVANIA RÓMSKÝCH DETÍ DO PROGRAMOV VSRD</u>	<u>16</u>
<u>3. TEORETICKÝ RÁMEC HOLISTICKÉHO MODULU</u>	<u>19</u>
3.1. ADVOKÁCIA, INFORMOVANIE A ZVYŠOVANIE POVEDOMIA O DÔLEŽITOSTI PREDŠKOLSKÉHO VZDELANIA A ZABEZPEČENIA SOCIÁLNEJ SPRAVODLIVOSTI VO VZDELÁVANÍ A ODBORNEJ PRÍPRAVE (LOTYŠSKO)	19
3.2 AKTIVITY PRE DETI, KTORE NIE SÚ ZAPÍSANÉ DO PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ, A ICH RODIČOV (SLOVINSKO)	21
3.3 POSILNENIE POSTAVENIA RÓMSKÝCH RODÍN V OBLASTI STAROSTLIVOSTI A PODPORY ROZVOJA DETÍ (ČESKÁ REPUBLIKA)	24
3.4 BUDOVANIE DÔVERY A PREPOJENIE PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ A RÔZNYCH AKTEROV V RÁMCI MIESTNEJ KOMUNITY (SLOVENSKO)	27
<u>4. PRÍKLADY DOBREJ PRAXE</u>	<u>32</u>
4.1 LOTYŠSKO	32
4.1.1 PREDSTAVENIE RÓMSKEHO DIEVČAŤA RINGLY A KNIHY “DAMAROV ROK”	32
4.1.2 OD HRY KU KNIHE	34

4.1.3 “JEDEN, DVA, TRI, OSTATNÍ BUDÚ SLOBODNÍ! ZAHRAJME SA SPOLU!”	36
4.1.4. VŠETCI SPOLU! OSLAVA MEDZINÁRODNÉHO DŇA RÓMOV	39
4.2 SLOVINSKO	41
4.2.1 TVORBA VIACJAZYČNEJ OBRÁZKOVEJ KNIHY “S PRIATEĽMI K MORU = PRIJATEĽNI LENCA PU MORI”	42
4.2.2 BÁBKOVÉ PREDSTAVENIE: S PRIATEĽMI K MORU	44
4.2.3 TVORIVÁ DIELŇA A NOVOROČNÝ KONCERT	46
4.2.4 NÁVŠTEVA V ZOO	49
4.3 ČESKÁ REPUBLIKA	50
4.3.1 POVIEME TO SPOLU — ROZPRÁVKA O JAZYČKU	51
4.3.2 POVIEME TO SPOLU — UČÍME SA HLÁSKY: ZAMERANIE NA PÍSMENO F A DYCHOVÉ CVIČENIA	52
4.3.3 POVIEME TO SPOLU - MOJ DEŇ V MATERSKEJ ŠKOLE	54
4.3.4 POVIEME TO SPOLU - UČÍME SA HLÁSKY: ZAMERANIE NA HLÁSKY S A Š, MOTORICKÉ ZRUČNOSTI A SLOVNÚ ZÁSOBU	55
4.4 SLOVENSKO	56
4.4.1 SPOLUPRÁCA S PROFESIONÁLMI V OBLASTI VSRD, RÓMSKYMÍ RODIČMI A ICH DEŤMI	56
4.4.2 SOCIÁLNE KOMPETENCIE DEŤÍ V RANOM VEKU	58
4.4.3. TVORBA OBRÁZKOVÝCH KNÍH PRE DEŤI	61
4.4.4 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY V SPOLUPRACUJÚCICH PREDŠKOLSKÝCH ZARIADENIACH	62
<u>5. MATERIÁLY VYDANÉ V RÁMCI INICIATÍVY</u>	<u>65</u>
5.1 LOTYŠSKO	65
5.2 SLOVINSKO	67
5.3 ČESKÁ REPUBLIKA	69
5.4 SLOVENSKO	71
<u>6. PROJEKT V ČÍSLACH</u>	<u>74</u>
<u>7. HODNOTIACA SPRÁVA PROJEKTU</u>	<u>76</u>
KVALITA PROCESU PROJEKTOVÝCH AKTIVÍT	77
VÝSLEDKY PROJEKTU	87
ZÁVER	95
<u>BIBLIOGRAFIA</u>	<u>96</u>

1. O PROJEKTE, PREDSTAVENIE PARTNEROV PROJEKTU, PREDSTAVENIE NÁRODNÝCH PARTNEROV

1.1 O projekte

Petra Zgonec, Educational Research Institute (Inštitút pre výskum vzdelávania ERI)

Khetaun (Spolu): Kľúčové kroky k zapojeniu rómskych detí do kvalitných predškolských programov bol medzinárodný projekt financovaný Európskou komisiou v rámci programu Erasmus+ (strategické partnerstvo v oblasti vzdelávania). Na projekte sa zúčastnili štyria partneri pochádzajúci zo Slovinska, Lotyšska, Slovenska a Českej republiky.

Projekt sa uskutočnil v období rokov 2015 až 2017. Koordinátorom medzinárodného konzorcia bol Educational Research Institute, Centre for Quality in Education Step by Step/ Inštitút pre výskum vzdelávania, Centrum pre kvalitu vzdelávania Krok za krokom (Slovinsko), ktorý spolupracoval na tomto projekte s tromi medzinárodnými partnermi:

- Centre for Education Initiatives/Centrum pre vzdelávacie iniciatívy, Lotyšsko,
- Škola dokorán – Wide Open School n. o., Slovensko,
- Člověk v tísni – People in Need (PIN), Česká republika.

Partnerské organizácie boli vybrané na základe podobných problémov, ktorým čelia ich krajiny, a svojich bohatých predchádzajúcich skúseností v tejto oblasti. Tieto skúsenosti sa od seba líšia, čo znamená, že konzorcium predstavuje optimálny súbor komplementárnych partnerských organizácií.

Každý z partnerov projektu z medzinárodného konzorcia spolupracoval na národnej úrovni s jedným alebo viacerými predškolskými zariadeniami.

Týmito národnými partnermi boli:

- Predškolské zariadenie Šentvid, Slovinsko,
- Predškolské zariadenie Pasacina, Lotyšsko,
- Predškolské zariadenie Košice, Slovensko,
- Predškolské kluby (PIN a Amalthea) a predškolské zariadenie Pastelka v Ústí nad Labem, Česká republika.

Hlavným cieľom projektu bolo vyvinúť a implementovať holistický modul prihlasovania

rómskych detí a ich rodičov do VSRD.

Publikácia Khetaun (Spolu): Kľúčové kroky k začleneniu rómskych detí do kvalitných predškolských programov bola publikovaná na konci projektu. Čitatelia získajú holistický pohľad na implementácie projektu prostredníctvom nasledujúceho obsahu:

- Predstavenie projektových partnerov v medzinárodnom konzorciu, predstavenie národných projektových partnerov a predstavenie národných kontextov prihlasovania rómskych detí do programov VSRD;
- Vývoj a implementácia holistického modulu prihlasovania Rómskych detí do programov VSRD;
- Odôvodnenie kľúčových oblastí modulov prihlasovania rómskych detí do programoch VSRD;
- Príklady dobrej praxe vo vykonávaní aktivít pre rómske deti a ich rodičov, ktoré prispievajú k úspešnému zapojeniu rómskych detí a ich rodičov do programov VSRD;
- Didaktické a iné materiály pre rómske deti, rodičov, pracovníkov VSRD a tvorcov politík vydané v priebehu projektu;
- výsledky kvantitatívneho vyhodnotenia projektu;
- Výsledky kvalitatívneho vyhodnotenia projektu.

1.2 Predstavenie partnerov projektu

1.2.1 Lotyšsko

Kristine Liepina, Centre for Education Initiatives

Mimovládna organizácia Centrum pre vzdelávacie iniciatívy/Centre for Education Initiatives (CEI)) bola založená s cieľom podporiť zmeny v tom, ako komunita vníma rolu vzdelávania pri vytváraní humánnej, spravodlivej spoločnosti a napomáhať rozvoj ďalšieho vzdelávania v Lotyšsku bez ohľadu na národnosť, rasu, spoločenské postavenie, náboženské presvedčenie, pohlavie, ako aj fyzickú a mentálnu úroveň.

CEI realizuje projekty týkajúce sa vzdelávania, sociálnej integrácie a rozvoja občianskej spoločnosti a je jednou z popredných organizácií v Lotyšsku pôsobiacich v oblasti začleňovania Rómov. Silnou stránkou CEI je rozvoj a implementácia programov ďalšieho vzdelávania pre odborníkov v oblasti VSRD s cieľom pripraviť ich na prácu v multikultúrnych a inkluzívnych triedach, ako aj zakladanie sociálneho partnerstva na začlenenie Rómov na úrovni miestnych komunít - medzi školami, rodičmi, miestnymi orgánmi, sociálnymi pracovníkmi a rómskymi

mimovládnymi organizáciami. CEI realizuje tiež aktivity na podporu začleňovania Rómov prostredníctvom aktívnej účasti na práci na rozvoji strategických dokumentov na celoštátnej úrovni.

1.2.2 Slovinsko

Urša Novak, Educational Research Institute

Výskumný inštitút pre vzdelávanie /Educational Research Institute (ERI) je ústrednou inštitúciou v Slovinsku pre výskum v oblasti vzdelávania, v ktorej prebieha základný výskum, vývoj a aplikované projekty v oblastiach súčasného záujmu vo všetkých sektoroch vzdelávania a súvisiacich oblastiach. ERI založila v roku 1965 vláda Slovenskej republiky ako inštitúciu na výskum vzdelávania.

ERI pozostáva z deviatich centier. Jedným z nich je aj Centrum pre kvalitu vzdelávania Krok za krokom/ Center for Quality in Education Step by Step (CQE SBS), ktoré sa zapojilo do predloženého projektu. CQE SBS (pred rokom 2016 známe ako Developmental Research Center for Pedagogical Initiatives Step by Step) bolo založené v roku 1995 ako program Step by Step Národnej nadácie OSI v Slovinsku.

CQE SBS bolo založené na výskum, vývoj, iniciovanie, realizáciu a podporu rôznych aktivít v oblasti vzdelávania, ktoré podporujú vzdelávacie reformné procesy v štátnych predškolských zariadeniach a školách v Slovinsku. Centrum chce prostredníctvom týchto aktivít zabezpečiť rovnoprávnosť a možnosti vzdelávania pre všetky deti a zapájať rodiny a členov komunity do vzdelávacích procesov. Programy centra sú založené na princípoch demokratickej občianskej spoločnosti, právach detí a rodičov, súasných poznatkoch o rozvoji detí a ich schopnosti učiť sa a zavádzaní zmien do vzdelávacieho systému.

1.2.3 Česká republika

Kateřina Velíšková a Alena Felcmanová, Člověk v tísni/People in Need

Člověk v tísni je mimovládna nezisková organizácia so sídlom v Českej republike. Hoci sa

zameriava aj na humanitárnu pomoc a rozvoj a podporu ľudských práv, významná časť jej práce sa venuje vzdelávaniu a sociálnej práci.

Vzdelávací program Varianty poskytuje informačnú a metodickú podporu, vzdelávacie kurzy, didaktické materiály v oblasti inkluzívneho vzdelávania, interkultúrnej výchovy a vzdelávania pre globálny rozvoj a migráciu. Podporuje aj systémové zmeny v týchto oblastiach, aby bol vzdelávací systém celkovo inkluzívnejší a schopný reagovať na výzvy moderného sveta.

Program sociálnej integrácie sa snaží pomôcť ľuďom v sociálne znevýhodnených oblastiach prostredníctvom poradenských a vzdelávacích služieb. Poskytuje podporu miestnym samosprávam vo viac ako 60 českých, moravských a slovenských obciach, čo vedie k sociálnej súdržnosti a ich rozvoju. Robí to prostredníctvom podpory znevýhodnených detí v predškolských a mimoškolských

kluboch a pomocou tutorstva. Terénni sociálni pracovníci projektu sa zameriavajú aj na také problémy, ako je nevyhovujúce bývanie, dlhodobá nezamestnanosť či zadlženosť.

1.2.4 Slovensko

Miroslav Sklenka, Škola dokorán – Wide Open School n. o

Škola dokorán – Wide Open School n.o. je otvorená nezisková organizácia, ktorá sa venuje rozvoju komunity a celoživotnému vzdelávaniu sociálne znevýhodnených skupín s dôrazom na rodiny, a to najmä rodiny s deťmi v ranom veku a má ambíciu byť konkurencieschopná aj v medzinárodnom prostredí. Táto organizácia sa stará o potreby rodín z heterogénnych komunit, najmä s deťmi v ranom veku, prispieva k rozvoju stimulujúceho prostredia s dôrazom na vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a zdravie a v neposlednom rade odstraňuje netoleranciu a uľahčuje dialóg medzi zainteresovanými stranami.

Hlavné oblasti programu sú:

- úspešné deti v škole;
- rodiny, ktoré plnia svoje základné funkcie;
- udržateľné heterogénne komunity;
- angažovaní, vzdelaní a skúsení odborníci.

1.3 Predstavenie národného kontextu

1.3.1 Lotyšsko

Sandra Kraukle, Kristine Liepina a Daiga Zake, Centre for Education

Initiatives

Rómovia sú jednou z najstarších etnických menšín v Lotyšsku a od 16. storočia tvoria neoddeliteľnú súčasť jeho kultúrnej rozmanitosti. Rómska komunita v Lotyšsku je relatívne malá. Je však náročné nájsť presné informácie o počte Rómov žijúcich v Lotyšsku, pretože štatistické údaje poskytované rôznymi zdrojmi sa výrazne líšia. Podľa údajov Centrálného štatistického úradu žilo v roku 2016 v Lotyšsku 5297 Rómov, zatiaľ čo register obyvateľstva a migrácie (OCMA) poskytuje informácie o 7042 Rómoch, čo predstavuje 0,33% z celkovej lotyšskej populácie rovnajúcej sa 2 129 320 obyvateľom k 01.01.2017. Rómski lídri a predstavitelia rómskej občianskej spoločnosti sa však domnievajú, že počet rómskych obyvateľov v Lotyšsku by mohol byť podstatne vyšší - 10 000 až 15 000 ľudí (Latvian Facts, 2015), čo vychádza zo skutočnosti, že veľká časť Rómov neuvádza v osobných identifikačných dokumentoch svoju etnicitu.

Posledných sto rokov žijú lotyšskí Rómovia prevažne usadlým spôsobom života a nie je pre nich typické časté cestovanie ani výrazná migrácia (Latvia RAXEN National Focal Point, 2013). Podľa dostupných údajov žije väčšina Rómov vo veľkých mestách. V Lotyšsku neexistuje tzv. getoizácia rómskej komunity ani segregácia na regionálnej či miestnej úrovni; Rómovia tvoria teritoriálne heterogénnu skupinu, ktorá aktívne komunikuje s miestnou komunitou (Ministerstvo kultúry, Informácie o strategických opatreniach na integráciu Rómov v Lotyšsku, 2012).

Rómovia v Lotyšsku nie sú etnicky homogénnou komunitou. V krajine žijú od dávnych čias dve skupiny Rómov: lotyšskí Rómovia (Loftitke Roma) a ruskí Rómovia (Xala-dytka Roma). Rozdiely medzi nimi sa prejavujú teritoriálne, jazykovo, kultúrne a v tradičnom spôsobe života (Ministerstvo kultúry, Informácie o politických opatreniach na integráciu Rómov v Lotyšsku, 2012).

Predškolské vzdelávanie je v Lotyšsku dostupné od veku 1,5 roka, ale deti môžu nastúpiť v 2, 3, 4, 5 alebo 6 rokoch. Tie päť- a šesťročné deti, ktoré nenavštevujú žiadnu predškolskú inštitúciu, sa musia povinne zúčastňovať na programoch predškolského vzdelávania.

Predškolské vzdelávanie sa považuje za komplexný prvý stupeň všeobecného vzdelania a všetky deti ho musia absolvovať do veku 7 rokov.

Zabezpečenie obecných predškolských vzdelávacích zariadení je v kompetencii miestnych samospráv. Vzdelanie je bezplatné, ale rodičia musia finančne prispievať na pokrytie nákladov na stravu.

Podiel detí zapojených do formálneho predškolského vzdelávania v Lotyšsku vo veku 3 až 7 rokov je približne 87%. Nie sú k dispozícii presné údaje o celkovom počte rómskych detí v predškolských zariadeniach, ale podľa výskumu ("Rómovia v Lotyšsku", Latvian Facts, 2015) približne 70% rómskych detí vo veku 3 až 7 rokov navštevuje predškolské zariadenia. Výskum tiež ukázal, že pre 81,5% Rómov je dôležité, aby ich deti a vnúčatá chodili do škôlky, ale nie vždy ich tam vodia. Medzi hlavné príčiny, pre ktoré sa rómske deti nezúčastňujú na predškolskej výchove, patrí skutočnosť, že rómski rodičia nepovažujú za dôležité posielat' svoje deti do materskej školy, pretože trávajú deň spoločne pri práci v domácnosti, rodičia sa starajú o svoje deti sami (50%), dlhé zoznamy čakateľov (6,2%) a jazyková bariéra (4,6%), pretože v 87,5% prebieha každodenná komunikácia rómskych rodín v ich vlastnom jazyku a iba 6,7% Rómov komunikuje v lotyštiny a 5,8% v ruštiny.

1.3.2 Slovinsko

Urša Novak, Educational Research Institute

Predškolské vzdelávanie sa zameriava na deti vo veku 1 až 6 rokov, alebo do začiatku povinného základného vzdelávania, no nie je povinné. Rodičia sa rozhodujú, či svoje dieťa prihlásia, alebo nie. Predškolské vzdelávanie poskytujú verejné a súkromné materské školy. Ak je to potrebné, sieť verejných materských škôl je doplnená súkromnými materskými školami s oprávnením. Verejné materské školy zakladajú miestne komunity v súlade s potrebami miestneho obyvateľstva. Materské školy môžu podľa potrieb rodičov a detí a po dohode s miestnou samosprávou implementovať rôzne programy: celodenný, poldenný a čiastočný. Programy vedú učitelia materských škôl a asistenti učiteľov materských škôl.

Verejné materské školy prijímajú deti od 11 mesiacov. Deti zostávajú v rovnakej inštitúcii a získavajú predškolské vzdelanie a starostlivosť v tej istej inštitúcii až do nástupu na základnú školu. Materské školy poskytujú vzdelávanie a starostlivosť v dvoch vekových skupinách:

- prvá veková skupina: deti vo veku od 1 do 3 rokov a
- druhá veková skupina: deti vo veku od 3 rokov do veku, keď nastupujú na základnú školu (<http://www.eurydice.si/images/publikacije/The-Education-System-in-the-Republic-of-Slovenia-2016-17.pdf>)

1.3.3 Česká Republika

Kateřina Velíšková a Aděla Lábusová, Člověk v tísni – People in Need

Rómovia tvoria najpočetnejšiu národnostnú menšinu v Českej republike, ale odhady o jej veľkosti sa výrazne líšia. Podľa Európskeho centra pre práva Rómov sa veľkosť populácie pohybuje v rozmedzí od 150 000 až 350 000 (RECI, 2015, str. 19). Je to 1,4% až 3,3% z celkového počtu obyvateľov. Dôležitá je skutočnosť, že celá polovica rómskej populácie sa považuje za ohrozenú či prípadne priamo vystavenú sociálnemu vylúčeniu (Správa o situácii rómskych komunít v Českej republike, 2015, str. 5). Navyše, ohromujúcich 87% ľudí žijúcich v sociálne vylúčených lokalitách, sú Rómovia (RECI, 2015, str. 33). Najväčší počet Rómov žije v regiónoch Ústí nad Labem a Moravskosliezsky kraj.

Vo vzdelávacom sektore zostáva miera nerovnosti relatívne vysoká. Je však náročné odhadnúť počet rómskych detí, ktoré sa zúčastňujú na predškolskom vzdelávaní. Ako sa píše v špeciálnej správe o začleňovaní Rómov do výchovy a starostlivosti v predškolskom veku: "Neexistuje systematické monitorovanie miery účasti detí zo znevýhodneného prostredia v predškolských zariadeniach v Českej republike. V štúdiu o dosiahnutom pokroku v oblasti vzdelávania rómskych detí v Českej republike sa uvádza, že približne 48% rómskych detí sa podieľa na nejakej forme ročného predškolského prípravného vzdelávania (...) v porovnaní s 90% u väčšinového obyvateľstva; a tento pomer sa za posledné desaťročie veľmi nezmenil" (RECI, 2015, str. 10).

Veľký posun priniesol nový pozmeňujúci a doplňujúci návrh k školskému zákonu, podľa ktorého je dieťa povinné pred nástupom do školy absolvovať jeden rok predškolskej výchovy (ČOSIV).

Toto opatrenie bolo prijaté s nádejou na zníženie niektorých rozdielov v pripravenosti na školské vzdelávanie u detí z rôznych sociálno-ekonomických prostredí, najmä zo sociálne znevýhodnených oblastí. Do praxe však vstúpil až v septembri 2017, je preto ešte priskoro na hodnotenie jeho výsledkov.

Táto zmena priniesla aj nový prístup k podpore. Dieťaťu možno teraz priradiť špecifické podporné opatrenia bez určenia konkrétnej kategórie podpory (sociálne znevýhodnenie, zdravotné znevýhodnenie, zdravotné postihnutie). Tento princíp podpory sa odkláňa od lekárskeho prístupu, ktorý zdôrazňuje špecifickú diagnózu, k prístupu nazvanému "Dynamická diagnostika", ktorý kladie dôraz na hľadanie špecifických krokov založených na momentálnej situácii a úrovni vývoja namiesto štandardizovaného testovania. V súčasnosti sme v štádiu dvojročného prechodného obdobia, ktoré sa ukazuje ako pomerne náročné. Širšia akademická obec poukazuje na nedostatočnú prípravu opatrenia a existujú obavy o funkčnosť systému. Navyše učitelia ani poradcovia v oblasti vzdelávania nemajú k dispozícii materiály na identifikáciu sociálne znevýhodnených detí a na prácu s nimi. Celkovo existuje širšia škála podporných opatrení pre sociálne znevýhodnené deti, ale spôsob, akým budú diagnostikované a spracované ich potreby, zostáva zatiaľ nejasný.

1.3.4 Slovensko

Denisa Sklenková, Škola dokorán – Wide Open School n. o.

Rómovia predstavujú druhú najväčšiu etnickú minoritu na Slovensku, a niektorí dokonca veria, že najpočetnejšiu (Šuvada, 2015). V poslednom sčítaní ľudu v roku 2011 sa len 105 738 obyvateľov prihlásilo za členov rómskej menšiny, čo je počet zodpovedajúci asi dvom percentám celkového obyvateľstva. Pri sčítaní ľudu však ide o dobrovoľné priznanie etnicity a väčšina Rómov sa azda z dôvodu neznalosti alebo z obáv pred následnou diskrimináciou k rómskej etnicite neprizná. Prevažná časť z nich si vyberie alternatívnu kategóriu národnosti, obvykle slovenskú alebo maďarskú národnosť (Vaňo, 2001). Pri využití "priradenej etnicity" vyzerá štruktúra slovenskej populácie dosť odlišne. Štatistické odhady a výsledky sociologického mapovania sa rôznia. Niektoré zdroje tvrdia, že na Slovensku žije okolo 500 000 Rómov (Šuvada 2015). Atlas rómskych komunít 2013 uvádza kvalifikovaný odhad vo výške asi 403 000 Rómov žijúcich na Slovensku, čo predstavuje asi 7,4% celkovej populácie. Rada Európy odhaduje, že Rómovia tvoria 9,17% celkovej populácie. Napriek nekonzistentným odhadom je

neodškriepiteľné, že Slovensko patrí medzi európske krajiny s najvyšším absolútnym počtom aj relatívnym percentom Rómov v celkovej populácii (Jurova, 2004, str.248).

Podľa Šprochu (2014, str. 147) sa počet rómskych detí vo veku do 15 rokov v roku 2012 odhadoval na 151 000 a v roku 2030 sa očakáva, že táto veková skupina u rómskej populácie narastie na 165 000. Ak to skombinujeme s očakávaním podstatného poklesu celkovej populácie detí do roku 2030, dá sa očakávať, že pomer rómskych detí v škôlkach a školách bude aj naďalej narastať.

Zatiaľ čo v roku 1980 predstavovali rómske deti len 7% z celkovej populácie, a ich počet v roku 2012 presahoval 18%, v roku 2030 sa očakáva, že budú tvoriť viac než 21% detí (Šprocha, 2014, str. 148). Zabrániť medzigeneračnému prenosu znevýhodnenia u dnešných rómskych detí je zásadnou investíciou do budúcnosti Slovenska, ktorá prinesie dlhodobý prospech rómskym deťom, ich rodinám a komunitám, ako aj spoločnosti celkovo.

1.4. Predstavenie národných partnerov

1.4.1 Lotyšsko

Kristine Liepina, Centre for Education Initiatives

Národný partner pri realizácii projektu v Lotyšsku je **predškolské zariadenie "Pasacina" (Rozprávka) v okrese Preili**. Okres Preili sa nachádza na juhovýchode Lotyšska – v regióne Latgale, 200 km od hlavného mesta Lotyšska - Rígy. Územie Preili v sebe spája mesto Preili a vidiecke oblasti obcí Preili, Aizkalne, Saunu a Pelēči.

V roku 2016 mal okres Preili 10 392 obyvateľov, pričom 114 z nich boli Rómovia, čo predstavuje 1,1% obyvateľov. Rómovia väčšinou žijú v meste Preili, len niekoľko rodín žije vo vidieckych oblastiach a v okrese Preili nie je samostatná rómska osada. V Preili sú zastúpené obidve skupiny Rómov - lotyšskí Rómovia (Loftitke Roma) aj ruskí Rómovia (Xaladytka Roma). Predškolské zariadenie "Pasacina" je jediné v oblasti a prebieha v ňom všeobecný predškolský vzdelávací program a všeobecný predškolský vzdelávací program pre menšiny pre deti vo veku od 1,5 do 7 rokov. V školskom roku 2016/2017 navštevovalo "Pasacinu" 346 detí a 11 z nich boli rómske deti, na začiatku školského roka 2017/2018 ju navštevovalo 363 detí, z ktorých bolo 14 rómskych detí.

Predškolské zariadenie "Pasacina" bolo vybrané za národného partnera projektu z niekoľkých dôvodov. Iba v niektorých mestách presahuje pomer Rómov 1% z celkového počtu obyvateľov,

jedným z nich je Preili, zároveň je však vzdialené od veľkých miest, kde je podpora rómskej komunity výraznejšia. A takisto, keďže "Pasaciņa" je jediným predškolským zariadením v okrese, práca so zamestnancami tejto inštitúcie má vplyv na všetky deti v predškolskom veku v danej lokalite.

Miestna samospráva aj predškolské zariadenie boli zároveň veľmi naklonení spolupráci a mali záujem zvýšiť kvalitu zapojenia rómskych detí do vzdelávacieho procesu, najmä toho predškolského a docieľiť širšie zapojenie rómskych rodín do vzdelávania a spoločnosti.

1.4.2. Slovinsko

Urša Novak, Educational Research Institute

Predškolské zariadenie Šentvid sa nachádza v Ľubľane a je rozdelené na štyri súčasti a 41 tried. V školskom roku 2015/16 bolo do predškolského vzdelávacieho programu zapísaných 738 detí, z čoho 7 boli Rómovia (jedno rómske dieťa bolo iba zapísané, 3 navštevovali predškolské zariadenie občas a tri ho navštevovali pravidelne). V školskom roku 2017/18 bolo do tejto materskej školy zapísaných 745 detí, z ktorých 9 bolo rómskych. Sedem detí sa nachádza vo fáze rozhodovania; jedno dieťa chodí do zariadenia občas, a jedno sa pravidelne zúčastňuje na programe predškolského zariadenia.

Rozhodli sme sa prizvať materskú školu Šentvid do projektu, pretože väčšina rómskych iniciatív sa orientuje na Rómov žijúcich v oblastiach Prekmurje, Dolenjska alebo Bela krajina, no neexistujú žiadne iniciatívy pre Rómov žijúcich v iných častiach Slovinska. Rómska rodina Strojanovcov žije v časti mesta, kde sa nachádza toto predškolské zariadenie, no žije v osade. Členovia rodiny žijú v dome, chatrči a karavanoch. Iba obyvatelia domu majú elektrinu, vodu a kanalizačnú prípojku. Chatrče a príviesy sú zle izolované. Obyvatelia osady Roje sú konfrontovaní s neexistenciou verejnej dopravy (mestská hromadná doprava), nie sú tam vyhradené chodníky pre peších, a preto je náročné dochádzať do materskej školy, školy a ďalších inštitúcií. Pre deti v školskom veku z tejto oblasti je zabezpečený školský autobus.

1.4.3. Česká Republika

Adéla Lábusová a Kateřina Velíšková, Člověk v tísní – People in Need

Na testovaní a monitorovaní materiálov a modulov vytvorených v rámci projektu sme sa rozhodli spolupracovať predovšetkým s **predškolskými klubmi Človeka v tísi**, ktoré táto organizácia prevádzkuje v deviatich mestách a sociálne vylúčených lokalitách. Okrem nich sa na monitorovaní zúčastnila aj partnerská **štátna materská škola v Ústí nad Labem Pastelka a predškolský klub Almathea Chrudim**. Všetci pracovníci VSRD boli informovaní o vývoji projektu a testovanom materiáli vytvorenom v rámci projektu. Okrem toho sa uskutočnili aj špeciálne monitorovania v Prahe, Kladne, Liberci a Ústí nad Labem.

Človek v tísi pôsobí v mnohých sociálne vylúčených lokalitách a predškolské kluby sú len jednou zo služieb, ktoré tam poskytuje. Bolo preto prirodzené, že sme využili túto skutočnosť a vybrali si existujúce kluby ako partnerov na monitorovanie a testovanie výstupov projektu. Aktivitu sme testovali v predškolských kluboch aj v štátnej materskej škole, keďže sme chceli získať čo najpresnejší obraz. V Ústí nad Labem žije najvyšší počet spoločensky vylúčených ľudí v oblasti (Čada, str. 34). Celkovo žije v sociálne vylúčených oblastiach, kde pôsobia predškolské kluby, až 200 rómskych rodín. Väčšinou žijú v ubytovniach a prenajatých izbách. Jedinú výnimku tvorí Praha, kde žijú v bytoch rôznej kvality. V týchto oblastiach je ťažké odhadnúť percento rómskych detí, ktoré nenavštevujú materskú školu, pretože príslušné údaje sa nezberajú s ohľadom na etnickú príslušnosť. V Českej republike celkovo asi 10% päťročných detí nenavštevuje žiadnu formu predškolského vzdelávania, ako sa uvádza v navrhovanej novele Školského zákona (Návrh vlády: Dodatky k zákonom č. 561/2004 Sb. a č. 200/1990 Sb., 2015, str. 19).

1.4.4 Slovensko

Denisa Sklenková, Škola dokorán – Wide Open School n. o.

Národným partnerom Školy dokorán – Wide Open School n.o. bola **Materská škola na Hrebendovej ul. č. 5, v Košiciach**. Je to materská škola situovaná na sídlisku Luník IX. v Košiciach. Pri jej založení v januári 1997 bolo do nej zapísaných iba 30 rómskych detí, rozdelených do dvoch dopoludňajších tried. V súčasnosti je v materskej škole 9 celodenných tried a navštevuje ju spolu 111 detí. Materská škola je pre deti vo veku 3-7 rokov. Jej zakladateľom je mesto Košice (samospráva). Toto predškolské zariadenie tvorí sústava troch pavilónov, spojených chodbou. Triedy, spálne, šatne a umývárky, vrátane skladových miestností, jedální, kuchyne a pracovne sú umiestnené na prízemí a na poschodí. Luník IX

predstavuje čisto rómske susedstvo. Podľa zákona o vzdelávaní č. 245/2008 podporuje predškolská výchova individuálny sociálno-emocionálny, duševný, fyzický, etický a estetický vývoj detí; ďalej rozvíja detské schopnosti a zručnosti a vytvára im tak podmienky pre ďalšie vzdelávanie. Pomáha pripraviť deti na život v spoločnosti podľa ich individuálnych a vekových charakteristík.

Zdá sa, že vláda nechápe akútnosť problémov, ktorým Luník IX čelí, pretože v oblasti nepôsobí, pristupuje k nej ako k problémovému prostrediu a z pohľadu investícií v nej nevidí žiadny potenciál. Miestne autority v Košiciach nepreukazujú žiadnu túžbu zlepšiť podmienky života Rómov na tomto sídlisku. Treba povedať, že ani mnohí Rómovia, ktorí žijú na Luníku IX, nejavia veľký záujem o riešenie zložitých podmienok, v ktorých žijú a pôsobia pomerne rezignovane: v tejto komunite napríklad nepôsobia žiadne komunitné organizácie.

Jediným svetielkom nádeje na Luníku IX je materská škola, ktorá uprostred geta pôsobí ako akýsi osamotený ostrov; všetkých 111 detí, ktoré navštevujú materskú školu, sú Rómovia a približne 50 rodičov zároveň zastáva v škôlke pozíciu pomocných či podporných pracovníkov, pričom za túto prácu dostávajú od štátu sociálne dávky. Maximálna kapacita tejto materskej školy je 111 detí a tento počet detí zostal v priebehu trvania projektu nezmenený. Avšak v dôsledku nášho projektu sa zvýšil záujem zo strany rómskych rodičov a naplánovala sa rekonštrukcia a rozšírenie priestorov materskej školy. Je to veľmi dôležitý krok, keďže ide o jediné predškolské zariadenie v danej lokalite. Pani Anna Klepáčová je riaditeľkou materskej školy už dvadsať rokov a verí, že rodičia sa teraz viac angažujú, pretože si uvedomujú výhody vzdelania z pohľadu budúcich možností prístupu k zamestnaniu. Podľa nej je vzdelanie emancipatívne a predstavuje jedinú životaschopnú možnosť, ako zlepšiť život Rómov; je potrebné, aby štát podporoval takéto iniciatívy a prispel tak k zlepšeniu života Rómov. V súčasnosti je Luník IX getom, ktoré obmedzuje kapacitu svojich obyvateľov, neponúka im žiadnu nádej ani príležitosti a aktívne ich stigmatizuje. Preto sme sa rozhodli prispieť k zlepšeniu kvality života tých, ktorí tam žijú, a to najmä tých najzraniteľnejších - detí v útľom veku.

2. HOLISTICKÝ MODUL PRIHLASOVANIA RÓMSKÝCH DETÍ DO PROGRAMOV VSRD

Petra Zgonec, Educational Research Institute

Projekt vychádza z výsledkov rôznych výskumov, ktoré naznačujú, že kvalitné programy VSRD, ktoré zapájajú aj rodičov, môžu výrazne prispieť k rozvoju potenciálu a kvality života detí zo zraniteľných skupín, a to nielen v ranom detstve, ale aj v neskoršom živote. Navyše vedú k rozvoju spoločnosti ako celku (Van der Gaag, 2002, Heckman v James, 2006). Holistický modul prihlasovania rómskych detí do programoch VSRDS bol vyvinutý a implementovaný s cieľom zabezpečiť prístupné a kvalitné programy VSRD pre rómske deti a ich rodičov. Modul pokrýva nasledujúce pracovné oblasti na úrovni materských škôl:

- Význam vedomostí a zapojenia rómskych detí do programov VSRD a zabezpečenie sociálnej spravodlivosti vo vzdelávaní a starostlivosti;
- Vykonávanie aktivít pre rómske deti, ktoré nie sú zapísané do materských škôl, a ich rodičov;
- Zvyšovanie povedomia rómskych rodičov o dôležitosti zápisu rómskych detí do materských škôl a posilnenie postavenia rómskych rodičov vo vzdelávaní a podpore rozvoja ich detí;
- Prepojenie materských škôl a kľúčových zainteresovaných strán v miestnej komunite.

Holistický modul prihlasovania rómskych detí do programov VSRD predpokladá priamu prácu so štyrmi cieľovými skupinami:

1. Pracovníkmi VSRD
2. Deťmi
3. Rodičmi
4. Kľúčovými zainteresovanými stranami v miestnej komunite.

Celostné a v rovnakom čase prebiehajúce činnosti spolu s predškolskými aktivitami vo všetkých uvedených oblastiach a so všetkými cieľovými skupinami výrazne prispievajú k úspešnému zapojeniu rómskych detí a ich rodičov do programov VSRD.

So zámerom dosiahnuť tento cieľ sme naplánovali nasledujúci priebeh projektu:

1. ROK REALIZÁCIE PROJEKTU

1. fáza: Vytvorenie 4 modulov a realizácia 4 medzinárodných školení pre trénerov na ich základe.

Každý z medzinárodných partnerov projektu mal na starosti vypracovať modul a realizovať na jeho základe medzinárodné školenie na jednu z nižšie uvedených tém:

- Význam vedomostí a zapojenia rómskych detí do programov VSRD a zabezpečenie sociálnej spravodlivosti vo vzdelávaní a starostlivosti (Lotyšsko);
- Vykonávanie aktivít pre rómske deti, ktoré nie sú zapísané do materských škôl, a ich rodičov (Slovinsko);
- Zvyšovanie povedomia rómskych rodičov o dôležitosti zápisu rómskych detí do materských škôl a posilnenie postavenia rómskych rodičov v oblasti vzdelávania a podpory rozvoja ich detí (Česká republika);
- Prepojenie materských škôl a kľúčových zainteresovaných strán v miestnej komunite (Slovensko).

2. Fáza: Vytvorenie 4 modulov a realizácia 4 národných tréningov pre pracovníkov VSRD v každej z krajín na základe týchto moduloch.

Každý partner projektu z medzinárodného konzorcia bol zodpovedný za vytvorenie modulov založených na medzinárodných moduloch a za zavedenie potrebných úprav pre kontext vlastnej krajiny. Potom sa uskutočnili školenia pre pracovníkov VSRD na vnútroštátnej úrovni o každej z nižšie uvedených tém:

- Význam vedomostí a zapojenia rómskych detí do programov VSRD a zabezpečenie sociálnej spravodlivosti vo vzdelávaní a starostlivosti (Lotyšsko, Slovinsko, Česká Republika, Slovensko);
- Vykonávanie aktivít pre rómske deti, ktoré nie sú zapísané do materských škôl a ich rodičov (Lotyšsko, Slovinsko, Česká Republika, Slovensko);
- Zvyšovanie povedomia rómskych rodičov o dôležitosti zápisu rómskych detí do materských škôl a posilnenie postavenia rómskych rodičov v oblasti vzdelávania a podpory rozvoja ich detí (Lotyšsko, Slovinsko, Česká Republika, Slovensko);
- Prepojenie materských škôl a kľúčových zainteresovaných strán v miestnej komunite (Lotyšsko, Slovinsko, Česká Republika, Slovensko).

2. ROK REALIZÁCIE PROJEKTU

3. Fáza: Uvedenie obsahu tréningov do praxe na úrovni materských škôl v každej z krajín.

Ďalším krokom po medzinárodných odborných školeniach trénerov a školeniach pre odborníkov na VSRD na vnútroštátnej úrovni bolo uvedenie obsahu vzdelávania do praxe. Všetci medzinárodní a národní partneri realizovali rôzne aktivity a niektoré aktivity boli výsledkom spolupráce medzi nimi. Nasleduje zoznam niektorých z týchto aktivít:

- Zvyšovanie povedomia odborníkov v oblasti vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD) a širokej verejnosti o význame informovanosti o a zapojenia rómskych detí do programov VSRD (predstavenie projektových aktivít, výstupov atď. pred celým personálom a radou rodičov v materských školách, pred širokou verejnosťou za okrúhlymi stolmi v miestnych komunitách atď.);
- Vykonávanie aktivít pre rómske deti, ktoré nie sú zapísané do materských škôl a zvyšovanie povedomia rómskych rodičov o dôležitosti zápisu rómskych detí do predškolských zariadení, posilnenie postavenia rómskych rodičov vo vzdelávaní a podpore rozvoja detí (tvorivé dielne a iné stretnutia pre deti v predškolskom veku a/alebo ich rodičov, realizované v rómskych komunitách aj širšom okolí a pod.);
- Prepojenie materských škôl s rôznymi zástupcami miestnej komunity (identifikácia kľúčových aktérov v miestnom prostredí, ktorí pracujú s rómskymi rodinami a môžu pomôcť predškolským zariadeniam dosiahnuť väčší úspech pri zapájaní rómskych detí do programov VSRD, zriadenie miestnych akčných tímov s kľúčovými zainteresovanými stranami v miestnej komunite, ktoré sa budú pravidelné stretnávať, aby sa dosiahol integrovaný prístup k zapojeniu rómskych rodín a ich detí do programoch VSRD atď.).
- Vytvorenie a publikácia materiálov pre rómske deti a ich rodičov (detská obrázková kniha, rodinná stolová hra atď.) a materiály týkajúce sa zapojenia rómskych detí a ich rodičov do programov VSRD určené pre pracovníkov v oblasti VSRD, predstaviteľov miestnych komunít a tvorcov politik (národné smernice, usmernenia EÚ atď.).

3. TEORETICKÝ RÁMEC HOLISTICKÉHO MODULU

3.1. Advokácia, informovanie a zvyšovanie povedomia o dôležitosti predškolského vzdelania a zabezpečenia sociálnej spravodlivosti vo vzdelávaní a odbornej príprave (Lotyšsko)

*Sandra Kraukle, Kristine Liepina a Daiga Zake,
Centre for Education Initiatives*

V hlavnom dokumente o právach dieťaťa - Dohovore OSN o právach dieťaťa sa uvádza, že každé dieťa má právo na vzdelanie, ktoré má smerovať k rozvoju jeho osobnosti, nadania a duševných a fyzických daností a viesť k naplneniu jeho plného potenciálu (Dohovor OSN o právach dieťaťa, 1989).

Nie je možné zmeniť nevýhodné postavenie Rómov v európskych spoločnostiach, kým sa rómskym deťom nezaručí rovnosť príležitostí a prístup ku kvalitnému vzdelaniu. Práve predškolské vzdelanie je v tomto smere mimoriadne dôležité, keďže je to efektívny prostriedok, ktorý tvorí základ pre ďalšie vzdelanie, pôsobí ako prevencia proti predčasnému ukončeniu školskej dochádzky, vedie k rovnosti v dosiahnutých výsledkoch a celkovej úrovni zručností.

Čo sa týka jednotlivých detí a ich rodín, dlhodobé štúdie ukazujú, že účasť na vysokokvalitných programoch VSRD má dlhodobý vplyv na vzdelávacie výstupy aj na celkový sociálny, emocionálny a fyzický rozvoj detí; skrátka, vplýva na ich blahobyť. Zraniteľné alebo marginalizované deti profitujú z týchto výhod ešte výraznejšie (Lazarri & Vanderbroeck, 2013).

Bohužiaľ, veľký počet malých detí zo zraniteľných skupín v Európe stále nemá prístup k formálnym, vysokokvalitným a inkluzívnym programom VSRD. Podľa jednej štúdie UNICEF, najzraniteľnejšie deti obvykle využívajú služby VSRD v menšej miere ako ich rovesníci, a pokiaľ sú zapísané do materských škôl, bývajú umiestňované do služieb nižšej kvality (UNICEF, 2008).

Oznámenie Európskej komisie o VSRD z roku 2011 uvádza, že: "Hoci potreba podpory je u rómskych detí vyššia, miera ich účasti na VSRD je vo všeobecnosti výrazne nižšia ako u majoritnej populácie a rozširovanie príležitostí zapojiť sa do takýchto programov, je kľúčovou politickou výzvou pre celú EÚ." (EK, 2011).

Potvrďuje to aj citát z odporúčaní Výboru ministrov Rady Európy CM/Rec (2009)4 členským štátom ohľadom vzdelávania Rómov a Travellerov v Európe, v ktorom sa uvádza, že by sa mala podporovať dochádzka rómskych detí do materských škôl za rovnakých podmienok, aké majú ostatné deti a v prípade potreby je žiadúce podporiť ju zavedením osobitných podporných opatrení.

Dôkazy z výskumov naznačujú, že väčšmi znevýhodnené deti, (deti vystavené sociálno-ekonomickému znevýhodneniu, ale aj vylúčeniu, alebo postihnuté deti) majú neproporčne väčší prospech zo starostlivosti a vzdelávania v ranom detstve. Je však jasné, že z neho profitujú všetky deti, vrátane tých najzvýhodnenejších. Pozitívne účinky programov VSRD sú zároveň významnejšie a dlhodobejšie pri programoch, ktoré začínajú skôr, majú integrovaný a holistický prístup k vývoju detí a ich súčasťou je aj podpora rodičov a zapojenie rodičov a komunity (Park a Vandekerchove, 2016), keďže vzdelanie úzko súvisí so sociálnym obohatením, začleňovaním, zvyšovaním ľudského kapitálu, nárastom príležitostí a posilňovaním slobody a blahobytu (Muhammad Nawaz Sharif, 2015).

Medzikultúrne učenie a boj proti diskriminácii by mali byť uznané ako priority programov VSRD a mali by byť kľúčovými prvkami inkluzívnej etiky vzdelávacích inštitúcií.

Spoločenská segregácia rodín z odlišného kultúrneho a hospodárskeho prostredia môže mať negatívny vplyv na deti a ich rodiny, pokiaľ ide o ich práva, vývoj a budúcnosť. Programy VSRD musia poskytovať priestor na stretnutia pre rodiny z rôznych prostredí, kde budú mať rovnaké právo prísť, zapojiť sa a získať potrebnú podporu. Prístup k desegregovaným vzdelávacím a opatrovateľským službám je dôležitý nástroj podpory sociálnej spravodlivosti a podporuje zdravý vývoj jednotlivca a spoločnosti.

Na zaistenie sociálnej spravodlivosti a vytvorenie inkluzívnych služieb VSRD je potrebné držať sa odporúčaní J. Laata:

1. lepšie informovať rodičov o výhodách predškolského vzdelania a vplyve, ktorý má na výsledky v neskoršom živote;
2. podporovať inkluzívne materské školy, oslovovať rodičov a s pomocou rómskych asistentov učiteľov ich bezprostrednejšie zapájať do fungovania materských škôl;
3. odstrániť prekážky v podobe nákladov, prípadne zaviesť pravidelné príspevky na návštevu materskej školy;
4. podporiť rodičovstvo doma (Laat, J.de, 2012).

Pracovníci VSRD, a to najmä tí, ktorí pracujú v predškolských zariadeniach v etnicky zmiešaných komunitách, by mali byť špeciálne vyškolení o sociálnej spravodlivosti a výchove proti zaujatosti, so zvláštnym zreteľom na Rómov.

Základným princípom vzdelávania proti predpojatosti je presvedčenie, že všetky deti a rodiny bez ohľadu na svoj pôvod a sociálno-ekonomické postavenie môžu byť úspešné a prospešné pre celú spoločnosť. Vzdelávanie v sociálnej spravodlivosti je aktívny/aktivistický prístup k čeleniu predsudkom a stereotypom. Nestačí, keď povieme, že nemáme predsudky a zostame v pozícii nezúčastneného pozorovateľa. Je nevyhnutné, aby každý jednotlivec aktívne zasiahol, vyvracal a čelil takému osobnému a inštitucionálnemu správaniu, ktoré zachováva útlak (ISSA, 2005).

Podpora sociálnej spravodlivosti sa spája s pojmami rovnosti a spravodlivosti. Rovnosť v praxi znamená, že všetky deti a ich rodiny dostávajú rovnakú podporu a majú rovnaký prístup k službám. Spravodlivosť uznáva potreby jednotlivcov a podporuje poskytovanie podpory tým, ktorí ju najviac potrebujú. Služby VSRD môžu profitovať z uznania spravodlivosti medzi členmi komunity, tým, že budú konať v prospech záujmov, zručností a potrieb komunity (ICDI, 2017).

3.2 Aktivity pre deti, ktoré nie sú zapísané do predškolských zariadení, a ich rodičov (Slovinsko)

Petra Zgonec, Educational Research Institute

Rómovia tvoria najväčšiu a najzraniteľnejšiu etnickú menšinu v Európe. V celej Európe žije približne 10-12 miliónov Rómov (Bernát a Rahman, 2014), ktorí sú v porovnaní s ostatnými Európanmi vo zvýšenej miere vystavení riziku chudoby a sociálnemu vylúčeniu (EU and Roma). Podľa oficiálnych údajov UNESCO a Rady Európy (2007) približne 50% rómskych detí neukončí povinnú školskú dochádzku (Vonta, 2013 vo Vonta a kol., 2013), čo je podstatný krok pre únik z chudoby (Vonta, 2011).

Z dokumentu obsahujúceho všeobecné informácie o rómskom etnickom spoločenstve v Slovinskej republike (Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiki Sloveniji, 2006) vyplýva, že viac ako 65% rómskej populácie neukončilo povinné školské vzdelanie v rámci štruktúry vzdelávania v Slovinsku v rokoch 1991 a 2002. Okrem toho percento úspešných rómskych detí v škole je výrazne nižšie ako u ostatných detí (Vonta, 2013 vo Vonta et al., 2013).

Podobné výsledky zistila aj ďalšia štúdia o niekoľko rokov neskôr. Podľa národnej hodnotiacej štúdie o dosiahnutých výsledkoch rómskych detí na základných školách (Nacionalne evalvacijske študije o úspešnosti romskih učencev v osnovni šoli; Vonta et al., 2011) v školských rokoch 2005/2006 a 2008/2009 len 60% rómskych detí, ktoré sa podieľali na výskume, uspešne ukončilo základné vzdelanie (ibid.).

Podľa rôznych výskumov je zapojenie do kvalitných programov VSRD jedným z kľúčových faktorov na dosiahnutie úspechu vo vzdelávaní a sociálneho začlenenia rómskych detí (Vonta, 2013 vo Vonta et al., 2013). Výsledky vyššie uvedenej slovinskej národnej hodnotiacej štúdie poukazujú tiež na skutočnosť, že to, či rómske deti navštevujú materskú školu, je jedným z kľúčových ukazovateľov ich budúceho úspechu na základných školách. Napriek týmto výsledkom sa v porovnaní s ostatnými deťmi väčšina rómskych detí na programoch VSRD nezúčastňuje (Situácia Rómov..., 2012).

Slovinsko je jednou z krajín s vysokým počtom rómskych detí, ktoré nie sú zapojené do programov VSRD. Neexistujú oficiálne údaje o počte rómskych detí zapísaných do materských škôl, ale výsledky už spomínanej hodnotiacej štúdie (Vonta et al., 2011) ukazujú, že len približne polovica rómskych žiakov prvého ročníka v školskom roku 2009/2010 sa pred nástupom na základnú školu zúčastňovala programov VSRD. Vzhľadom na skutočnosť, že takmer tretina riaditeľov nemala žiadny záznam o zapísaných rómskych deťoch, môžeme predpokladať, že skúsenosti z terénu budú ešte alarmujúcejšie.

Treba zdôrazniť, že v Európe majú deti z menších a rodín s nižšími príjmami väčší problém s dostupnosťou služieb VSRD (Vandenbroeck a Lazzari, 2013, v Jager 2015). V dôsledku toho môžeme potvrdiť, že nie všetky deti majú, pokiaľ ide o dostupnosť programov VSRD, rovnaké práva. Je preto podstatné, aby sa materské školy usilovali o poskytovanie programov VSRD (aj) deťom z etnických menších a rodín s nižšími príjmami s cieľom zabezpečiť rovnosť v procese VSRD (Vonta, 2013 vo Vonta et al.).

Takéto snahy o zabezpečenie prístupu k programom VSRD napĺňajú podľa definície Dohovoru o právach dieťaťa (1989) právo všetkých detí na zaradenie do programov VSRD a rozvoj ich potenciálu. Európske krajiny ako signatári tohto Dohovoru sú povinné ho rešpektovať (Vonta, 2010). Tieto snahy sa spájajú aj s úsilím zabezpečiť kvalitné programy VSRD (Tankersley et al., 2013), keďže, v tomto prípade nemôžeme bez rovnosti hovoriť o kvalite (Vonta, 2013 in Vonta a kol., 2013).

Situácia sa však v praxi dosť líši a nenapĺňa očakávania na zabezpečenie lepšieho prístupu k programom VSRD pre deti zo znevýhodneného prostredia. Jager (2015) cituje výsledky výskumu v Slovinsku, kde sa analyzovali postoje riaditeľov a pracovníkov VSRD k uplatňovaniu programov VSRD pre znevýhodnené deti. Výsledky ukazujú, že materské školy nejavia záujem o deti, ktoré v nich nie sú zapísané. Ešte prekvapujúcejšia je skutočnosť, že si uvedomujú, že tieto deti (tiež) pochádzajú zo znevýhodneného prostredia (ibid).

Prvý krok k vybudovaniu dôvery medzi marginalizovanými skupinami a materskými školami/pracovníkmi VSRD je osvetová činnosť (Jager, 2016). Ide o mobilné služby inštitúcií, vďaka ktorým sa inštitúcie dostávajú do kontaktu s cieľovou skupinou, ktorá ich bežne nevyužíva (Buck, 2009, Buck a kol., 2009). Podľa viacerých medzinárodných materiálov, výskumov a iných zdrojov, dôvera rómskych rodičov voči inštitúciám a pracovníkom VSRD je jednou z najdôležitejších požiadaviek rodičov, ktorí majú svoje dieťa zapísať do nejakej inštitúcie (t.j. Quality in Early Childhood Education and Care, 2013; Save the Children, 2001, Building Futures: Developing trust, 2009 a kol.).

V Slovinsku napríklad existujú dva relevantné dokumenty (Príloha k učebným osnovám pre materské školy/Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov, 2005 a Stratégia vzdelávania rómskeho obyvateľstva v Slovinskej republike, 2004), ktoré zdôrazňujú význam budovania dôvery medzi rómskymi rodičmi a materskými školami. Posledne menovaný zdôrazňuje význam vykonávania aktivít na úrovni materskej školy ešte pred zapísaním dieťaťa, s cieľom vybudovať dôveru medzi ňou a rómskymi rodičmi. V tomto prípade majú návštevy pracovníkov VSRD v domácnostiach a ich nadviazanie kontaktu s rodičmi veľký význam (ibid).

Stratégia (ibid) navrhuje tiež vykonávanie takých aktivít pre deti a rodičov, ktoré im umožnia postupne sa dozvedať viac o inštitúcii, jej zamestnancoch, ostatných deťoch a rodičoch, aby sa zabezpečil hladký prechod z domu do materskej školy. Je dôležité myslieť na to, že treba venovať väčšiu pozornosť všetkým prechodom z jedného učebného prostredia do iného (napr. z rodiny do materskej školy, z materskej školy do školy atď.) (Režek, 2013 vo Vonta a kol., 2013). Prechod prináša pozitívne očakávania a súčasne úzkosť a stres, čo vedie k mnohým problémom. Čím sú rozdiely medzi starým a novým prostredím menšie, tým jednoduchší je prechod medzi nimi. Domáce prostredie rómskych detí sa zväčša podstatne líši od inštitucionálneho prostredia, do ktorého prichádzajú. To je dôvod, prečo pre nich prechod býva náročný a sprevádzaný ešte väčšími obavami ako u iných detí (ibid).

V prostredí s rómskou populáciou je dôležité zapojiť do fungovania materskej školy zástupcov

Rómov, čím sa zabezpečí miernejší prechod rómskych detí z ich domovov do materskej školy (Vonta et al., 2010 v Jager, 2015). Je zvlášť dôležité podporovať zamestnávanie pracovníkov z rôznych kultúrnych a etnických prostredí nielen kvôli rómskym deťom, ale aj kvôli deťom pochádzajúcim z iných nepriaznivých prostredí (Vandenbroeck a Lazzari, 2014, *ibid.*). Materské školy, ktoré zamestnávajú pracovníkov VSRD spomedzi migrantov, úspešnejšie povzbudzujú rodiny z rôznych (aj nepriaznivých) prostredí, aby svoje deti zapísali do inštitúcií (de Graaff a van Keulen, 2008 *ibid.*).

3.3 Posilnenie postavenia rómskych rodín v oblasti starostlivosti a podpory rozvoja detí (Česká republika)

Adéla Lábusová a Kateřina Velíšková, Člověk v tísní – People in Need

Rómske menšiny aj naďalej čelia v členských štátoch EÚ výrazným prekážkam v sociálnej mobilite a diskriminácii (Efektívna integrácia Rómov v členských štátoch 2016, Európska komisia, str. 8). Navyše sa zdá, že v mnohých štátoch EÚ získava protirómska rétorika ešte väčší priestor, aj napriek snahám bojovať proti týmto tendenciám prostredníctvom rôznych legislatívnych opatrení špecifických pre jednotlivé krajiny (*ibid.*, str. 8).

Rómske menšiny často čelia rôznym formám vylúčenia z majoritnej spoločnosti. Rôzne typy vylúčenia majú rôzne dôsledky, ale tie bývajú veľmi často úzko prepojené. Priestorové vylúčenie často znamená život na zle prístupnom mieste, čo má za následok výrazne nižšiu životnú úroveň. Ekonomické vylúčenie je charakterizované dlhodobou nezamestnanosťou a / alebo závislosťou od štátneho sociálneho systému. Sociálne vylúčenie často znamená, že všetky sociálne kontakty a známi patria do rodinného okruhu, kde sa všetci členovia nachádzajú v rovnakej životnej situácii. Kultúrne vylúčeným rodinám často chýba širšie kultúrne povedomie a sú skôr pasívne pri vyhľadávaní rôznych aktivít. V rodinách postihnutých dlhodobým vylúčením sa dokonca aj pravidelné zdravotné kontroly a prevencia chorôb stávajú problematickými (Školiaci modul a materiály pre odborníkov a širšiu verejnosť, 2017, str. 3).

Vzdelanie sa spája so sociálnym aj kultúrnym vylúčením. Deti sa často nezúčastňujú na žiadnom predškolskom vzdelávaní a budú s väčšou pravdepodobnosťou trpieť problémami so vzdelávaním a školským zlyhaním v bežných vzdelávacích zariadeniach (Early Childhood Education & Care & Long-term Effects, 2016, str. 8). Vylúčenie sa často prejavuje aj vysokou

mierou absencií, či už ospravedlnených alebo nie. Rodičia sami často absolvovali iba základné vzdelanie, v prípade Českej republiky nezriedka v bývalých špeciálnych školách.

Skúsenosti rodičov v oblasti vzdelávania sa potom odrážajú v ich postojov pri výchove detí. Rodičia nevedia, ako prebieha príprava na vyučovanie, neuvedomujú si, aké činnosti je potrebné kultivovať a aké zručnosti alebo aké vedomosti sú pre vzdelávanie dôležité. Nepoznajú ani praktiky, ktorými by mohli podporiť úspech svojich detí v škole. Čo je však najdôležitejšie, chýba im aj motivácia, pretože ich vlastné životné skúsenosti naznačujú, že vzdelanie nemá na život človeka žiadny významný vplyv a neprispieva k nájdeniu svojho vlastného miesta v bežnej spoločnosti.

Kľúčovým prvkom pre vhodný spôsob podpory sociálne znevýhodneného dieťaťa je preto neposudzovať jeho potenciál na základe rozdielov medzi ním a deťmi, ktoré vyrastali v iných typoch prostredí. Toto poznanie je aj základom novozavedenej "Dynamickej diagnostiky" v novele Školského zákona v Českej republike. Pre profesionálov v oblasti VSRD je dôležité budovať na vedomostiach a schopnostiach konkrétného dieťaťa a podľa nich vybrať adekvátne metódy učenia a cvičenia (Povieme to spolu / Vákerás jekhetáne: Metodika podpory predškolského vzdelávania, 2016, str. 6).

Jedným z kľúčových opatrení na zlepšenie status quo je preto podpora prístupu k vzdelaniu a starostlivosti v ranom detstve (VSRD), ktorá má dokázaný "dlhodobý vplyv na vzdelávanie a dosiahnuté výsledky, ako aj na celkový sociálny, emocionálny a telesný vývoj", najmä v prípade znevýhodnených alebo marginalizovaných detí (Vzdelávanie v ranom detstve & Starostlivosť a dlhodobé efekty, str. 4). Prístup k vzdelaniu v ranom detstve sa teda dá využiť ako nástroj na zníženie nerovnosti a zvýšenie šancí detí zo znevýhodneného prostredia na úspech vo formálnom vzdelávaní (UNICEF, 2008, str. 11).

V českom kontexte zostáva začlenenie do procesu vzdelávania aj naďalej dôležitou výzvou. Podľa správy Amnesty International sú rómske deti stále "neúmerne často umiestňované do škôl pre žiakov s miernym mentálnym postihnutím, sú segregované v bežnom vzdelávaní, často sú umiestňované do čisto rómskych škôl alebo oddelených tried, a dokonca aj keď sú integrované v bežných triedach, učitelia a spolužiaci s nimi často zaobchádzajú odlišne a sú vystavené šikanovaniu na základe rasy a predsudkom (Amnesty International, 2016). Toto tvrdenie ďalej podporuje aj osobitná správa o začleňovaní Rómov do vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (RECI, str. 10).

Je preto nevyhnutné zamerať sa konkrétne na posilnenie rodičovských kompetencií rómskych rodičov a rodičov ohrozených sociálnym vylúčením. Táto práca by mala prebiehať aj na princípe zachovania kultúrnej a sociálnej vhodnosti a hľadania stratégií na posilnenie rodičovských zručností v rámci špecifického kultúrneho kontextu.

Jeden z možných prístupov k tejto otázke je ponúknuť ucelený súbor podporných opatrení a materiálov na posilnenie postavenia Rómov a sociálne znevýhodnených rodičov a detí, so zámerom prispieť k zvýšeniu ich vzdelávacích kompetencií, čo by viedlo k trvalej zmene v postojoch k vzdelávaniu. Príklad takéhoto prístupu poskytuje osemnásťročná skúsenosť organizácie Človek v tísni s programami sociálnej integrácie s cieľom podporiť rodiny v ich schopnostiach učiť sa a podporovať učenie u svojich detí (Sedláčková, Lánská, Ranglová, 2015).

Jeden z kľúčových prvkov správneho vývoja dieťaťa, ktorý môžu rodičia ľahko implementovať, je fonematické vnímanie. Je to schopnosť vedome rozkladať slová na fonémy a manipulovať s nimi (Bytešníková, 2012, s. 115). Je to zároveň kľúčová zručnosť, ak sa chceme učiť čítať a písať a dôležitý aspekt prípravy detí zo sociálne znevýhodnených prostredí na školské vzdelávanie. Najlepší spôsob, ako zlepšiť schopnosť fonematického vnímania dieťaťa je rozprávať sa s ním, čítať mu príbehy a rozprávky a púšťať mu hovorené slovo alebo audioknihy, spievať mu a opakovať s ním rýmy a tliekať pritom. Tieto činnosti sa musia pravidelne začleňovať do rodinného plánu, ako je zvykom vo väčšine rodín zo "strednej triedy", kde sa na tieto činnosti a ich význam pre rozvoj dieťaťa nie vždy vedome reflektuje, no tvoria prirodzenú súčasť každodenných činností. Rodičia zo sociálne znevýhodneného prostredia však bývajú menej naklonení svojim deťom čítať, rozprávať im príbehy alebo vysvetľovať širšie odkazy na svet vo všeobecnosti (Povieme to spolu / Vákerás jekhetáne: Metodika podpory predškolského vzdelávania, str.4).

Veľký pokrok sa dá dosiahnuť aj vtedy, keď spolu zdieľame výhody rôznych jednoduchých postupov, stratégií a tipov, ktoré majú napriek svojej jednoduchosti kľúčovú úlohu pri vytváraní stimulujúceho vzdelávacieho prostredia a podpore vzdelávania a rozvoja detí. Je tiež užitočné poskytnúť rodičom informácie a opisy rôznych postupov, vrátane zdravotnej starostlivosti o deti (zubná starostlivosť, pediatrika starostlivosť atď.), predškolskej výchovy (napríklad zápis do materskej školy), postupov na získanie rodičovských dávok atď. (Povieme to spolu / Vákerás jekhetáne: Metodika podpory predškolskej výchovy, str. 8, 10). Napokon dôležitou súčasťou riešenia tejto otázky je aj zvyšovanie úrovne povedomia rómskych rodičov zo znevýhodnených oblastí o dôležitosti včasného zaradenia ich detí do služieb VSRD a poskytnutie podpory ich

rodičovským zručnostiam, aby sa dokázali lepšie postarať o zdravie a rozvoj svojich detí (Povieme to spolu / Vákerás jekhetáne: Metodika podpory predškolského vzdelávania, str. 13).

3.4 Budovanie dôvery a prepojenie predškolských zariadení a rôznych aktérov v rámci miestnej komunity (Slovensko)

Miroslav Sklenka, Škola dokorán – Wide Open School, n. o.

Dôležitým faktorom, ktorý pozitívne ovplyvňuje zapojenie detí do predškolských zariadení a výsledky, ktoré dosahujú, je spolupráca s rodičmi a širšou komunitou. Pokiaľ však ide o život a fungovanie predškolských zariadení, rómski rodičia nebývajú považovaní za rovnocenných partnerov a aktívne sa nezapájajú do širších vzdelávacích procesov ani do vzdelávacích skúseností svojich detí. Prevládajú prístupy zapojenia rodičov v smere zhora nadol, prostredníctvom podávania informácií, no chýba angažovanie rodičov prístupmi, ktoré rešpektujú a využívajú ich kultúrny a spoločenský kapitál.

Podľa štúdie RECI+ (RECI+, Slovenská republika, Správa z roku 2017) formálne väzby medzi školami a komunitou majú v našich krajinách, pokiaľ ide o podporu VSRD, viacero nedostatkov. Neexistuje monitorovanie a hodnotenie individuálnych, rodinných a komunitných potrieb, ani kvalitná príprava na poskytovanie takýchto služieb. Existujú však presvedčivé dôkazy o tom, že práve neformálne vzťahy a podpora neformálneho vzdelávania v rodine sú tým, čo povzbudzuje vytvorenie priaznivého životného a vzdelávacieho prostredia tak pre deti, ako aj pre rodičov a ďalších rodinných príslušníkov. Prekážky spojené s budovaním dôvery medzi rómskou komunitou a ďalšími aktérmi v živote obce ovplyvňujú širšie zapojenie komunity do procesu vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, ako aj príklady osvedčených postupov. Ukazuje sa, že v predškolských zariadeniach vo všeobecnosti dobre nefunguje priama spolupráca s rodinami zapísaných detí. Navyše neexistuje žiadny poriadny systém školení alebo podporných programov na zvýšenie rodičovských zručností či podporu účasti rodín na vzdelávacích aktivitách. Väčšina predškolských zariadení neorganizuje školenia pre rodičov, no ak pre nich zorganizujú nejakú akciu alebo aktivitu, rómski rodičia často ani neprídu, pretože majú dojem, že tam nie sú vítaní. Je dôležité pozvať a zapojiť rodičov do predškolských podujatí, pretože to posilňuje vonkajšiu komunikáciu predškolského zariadenia s rodinou a komunitou. Takto úzko zamerané angažovanie rodičov však nepodporuje tzv. "vnútornú" komunikáciu a neodzrkadľuje

názory, potreby či želania rodinnej jednotky dieťaťa. Vzájomne prospešný vzťah medzi predškolským zariadením a rodičovskou komunitou si vyžaduje stratégiu aktívnej angažovanosti medzi nimi, založenú na dôvere a vzájomnom rešpekte. Vývoj musí byť iniciovaný materskými školami a formulovaný ako súčasť štandardných politík inštitúcie.

Zlepšovanie životných podmienok marginalizovaných ľudí zahŕňa predovšetkým opatrenia na zlepšenie ich prístupu k vzdelaniu, zamestnaniu, zdravotnej starostlivosti, bývaniu a sociálnym službám. Je nevyhnutné od začiatku uznať, že tieto aspekty sa budú musieť riešiť integrovaným spôsobom. Nikdy neexistuje jediná príčina marginalizácie, často ich je celý rad. Navyše sú rôzne príčiny navzájom prepojené. Riešenie jednej alebo iba vybraných príčin nepovedie k zmene; k situácii treba pristúpiť komplexne a všetky príčiny musia byť riešené súčasne. Žiadna z nich sa nesmie podceňovať.

Každá oblasť ovplyvňuje ostatné, takže neriešenie jednej z oblastí naruší pokrok aj v ostatných. Napríklad, bez dobrého vzdelania je ťažké nájsť si dobré zamestnanie. Zlé podmienky bývania vedú k zhoršeniu zdravia a ovplyvňujú aj výkony v škole. Na druhej strane môže rovnaká príčina negatívne ovplyvniť vzdelanie, zamestnanosť, zdravie aj bývanie. Napríklad renovácia ciest alebo zavedenie verejnej dopravy môže zlepšiť prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti a vytvoriť príležitosti na zamestnanie. Zlá situácia vo vzdelávaní, zamestnanosti, zdraví alebo bývaní má často viacero príčin, ktoré je potrebné riešiť spolu, aby mali pozitívny dosah. Napríklad vybudovanie nového zdravotníckeho centra samo o sebe pravdepodobne nezlepší zdravie ľudí. Bude potrebné zabezpečiť aj zdravotníckych pracovníkov, sociálnych pracovníkov alebo zdravotných mediátorov, ako aj dopravu.

Otázky, ktoré sa týkajú Rómov, sa často týkajú celých obcí, a preto je potrebné vnímať ich v tomto širšom kontexte. Ak sú verejné služby poskytované Rómom nekvalitné, je veľmi pravdepodobné, že ani služby pre väčšinovú populáciu nebudú oveľa kvalitnejšie. Miestna samospráva je zodpovedná za zlepšenie situácie. Rómovia vedia, čo potrebujú, prečo to potrebujú, aké sú prekážky, čo je možné urobiť, čo je pre nich dostupné aj čo je udržateľné.

Participácia zvyšuje mieru privlastnenia si procesu inklúzie samotnými Rómami, čím vzrastá šanca, že sa zmeny podarí v priebehu času udržať. Aj účasť nerómskych občanov je rozhodujúca. Je dôležité získať ich podporu, vyhnúť sa stigmatizácii Rómov a posilniť interakciu a spoluprácu medzi Rómami a nerómami na základe spoločných záujmov. Zástupcovia samospráv sa musia vo svojej činnosti zamerať na Rómov, pretože sú sociálne vylúčení a znevýhodnení, nielen preto,

že sú to Rómovia, a musia upraviť svoju činnosť tak, aby riešila špecifické lokálne potreby a odstraňovala prekážky prístupu k verejným službám.

Sklenka, M. a Sklenková, D. (Rodičovstvo založené na dôvere, 2016) uviedli, že spolupráca všetkých relevantných zainteresovaných strán je potrebná aj v programoch vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve. V našich krajinách je kľúčovým faktorom vzdelávania v predškolských zariadeniach komplexný a integrovaný prístup. Najdôležitejšími partnermi predškolských zariadení sú vždy rodičia a širšia komunita. Ich príspevok ovplyvňuje výsledky detí vo vzdelávaní. Tie do veľkej miery závisia od kvality prostredia, v ktorom deti žijú. Kvalita životného prostredia zasa závisí od rodičovských zručností rodičov, ktorí sú prvými vychovávateľmi svojich detí a musia byť kompetentní. Znamená to, že cieľovým publikom predškolského personálu sú aj rodičia detí, ktoré predškolské zariadenia navštevujú. Ďalšou relevantnou zainteresovanou stranou v našej situácii je obecný úrad. Všetci aktéri života v meste, ako sú starostovia, členovia miestneho zastupiteľstva či sociálni pracovníci výrazne ovplyvňujú predškolské zariadenia a ich činnosť. Predškolské zariadenia zriaďuje miestna samospráva. Miestna samospráva tiež zamestnáva sociálnych terénnych pracovníkov, komunitných pracovníkov a terénnych zdravotníckych pracovníkov. Všetky tieto pracovné pozície sú dôležité pre rómske deti a ich rodičov. Ovpývajú ďalšie dimenzie každodenného života, ako je bývanie, zamestnanosť a zdravie, prostredníctvom poradenských a konzultačných programov a programov domáceho vzdelávania. Aby sme dosiahli pozitívnu zmenu v kvalite života v rómskych komunitách, musíme prelomiť uzavretý a veľmi zložitý kruh chudoby. Ak zameriame svoju aktivitu len na vzdelanie, neprinesie to dostatočné výsledky (Sklenka, M., Sklenková, D., Zdravie a dieťa, 2016).

Podľa Rady Európy (ROMACT Handbook, 2016) skúsenosti s bojom proti vylúčeniu Rómov a iných menšín v celej Európe ukazujú, že prijímanie opatrení na miestnej úrovni je dôležité z nasledujúcich dôvodov:

- Vo väčšine krajín Európy, ktoré majú významnú rómsku populáciu, dnes existujú národné stratégie na podporu integrácie Rómov. Politiky a stratégie na národnej úrovni, týkajúce sa menšín, však pravdepodobne nebudú účinné, ak sa nenájde mechanizmus na ich implementáciu na miestnej úrovni.
- Situácia Rómov sa v rôznych lokalitách líši, rovnako ako situácia majoritného obyvateľstva. Je preto dôležité, aby sa politiky na vnútroštátnej úrovni, ktoré sa týkajú Rómov, uplatňovali pružne a prispôbobi sa miestnym potrebám. Miestna úroveň, najmä úroveň obce, je úroveň, na ktorej sa spravuje väčšina verejných služieb. Je potrebné prijať

opatrenia na zabezpečenie toho, aby tieto služby napĺňali práva a potreby Rómov, aj všetkých ostatných skupín miestneho obyvateľstva.

- Priamo zvolené mieste samosprávy a iné miestne orgány majú politickú autonómiu, a samy rozhodujú o svojom prístupe k rómskej problematike. Preto je potrebné prijať opatrenia na miestnej úrovni, ktoré umožnia ovplyvniť politické rozhodovanie vo veciach týkajúcich sa integrácie Rómov.
- Miestna úroveň je úroveň, na ktorej môžu Rómovia, podobne ako aj iné menšiny, najľahšie organizovať vykonávanie svojich práv, zastupovať svoje záujmy na politickej úrovni a kolektívne sa zapájať do občianskeho procesu. To sa dá dosiahnuť vytvorením miestnych mimovládnych organizácií, vrátane združení rómskych komunit a mimovládnych organizácií, zaoberajúcich sa občianskymi právami a komunitnými otázkami vo všeobecnosti.
- Úroveň samosprávy a najmä konkrétne susedstvo predstavuje úroveň, ktorá má v živote väčšiny ľudí význam, t. j. je to úroveň, ktorú poznajú, ktorá ich zaujíma, kde pôsobia a cítia, že nad ňou môžu mať určitú priamu kontrolu. Ak chceme podporiť občiansku účasť Rómov a iných vylúčených alebo okrajových skupín, musia miestne stratégie zasiahnuť nielen do regiónov a obcí, ale aj priamo do miestnych susedstiev.
- Miestna úroveň je úroveň, na ktorej prebieha väčšina inovácií, keďže podnikaví jednotlivci a mimovládne organizácie prinášajú tvorivé a praktické riešenia nových problémov. Tvorcovia národných politik by mali byť ochotní podporiť podnikanie a inovácie na miestnej úrovni a potom umožniť iným, aby sa na ich príklade poučili prostredníctvom podpory šírenia miestnych "osvedčených postupov".

Všetky organizácie, ktoré majú schopnosť pozitívne prispieť k integrácii Rómov, by mali byť zapojené do činnosti na miestnej úrovni. Verejné orgány sú obzvlášť dôležité, pretože majú právnu a ústavnú zodpovednosť za zabezpečenie toho, aby sa rešpektovali a uplatňovali práva všetkých občanov. Občianska spoločnosť tiež zohráva dôležitú úlohu, ako pri obhajovaní svojich záujmov na politickej úrovni, tak aj pri aktívnej spolupráci na riešení problémov (ROMACT manuál, Rada Európy, 2016):

- Zásadná je úloha samosprávnych orgánov ako demokraticky zvolených zástupcov miestneho obyvateľstva. Majú dôležité právomoci a zodpovednosť, ktoré sa vzťahujú na širokú škálu funkcií (napríklad bývanie, sociálne zabezpečenie, vzdelávanie). Často sú tiež dôležitými miestnymi zamestnávateľmi. Je dôležité, aby boli lídrom v otázkach integrácie Rómov a dokázali ponúknuť model osvedčených postupov, ktorý môžu nasledovať aj ostatní.

- Regionálne orgány ústrednej štátnej správy (napr. prefektúry) majú rovnako dôležitú úlohu. Aj ony môžu zodpovedať za dôležité funkcie a služby na miestnej úrovni a môžu pomôcť zabezpečiť, aby sa národná politika vlády v oblasti rómskych otázok premietla do praxe na miestnej úrovni.
- Je potrebné zapojiť verejné orgány s osobitnými funkčnými povinnosťami, aby sa zabezpečilo, že potreby a práva Rómov sa budú efektívne riešiť v rámci ich každodenného pôsobenia na miestnej úrovni. Orgány spojené so vzdelávaním, zdravotnou starostlivosťou, sociálnym zabezpečením, bývaním, políciou a trestným súdnictvom sú pritom mimoriadne dôležité.
- Miestne rómske mimovládne organizácie sú tiež zásadné, pretože dokážu pomenovať záujmy a obavy miestneho rómskeho obyvateľstva a vo všeobecnosti podporujú a posilňujú účasť Rómov na občianskych procesoch.
- Iné občianske združenia na miestnej úrovni môžu tiež významne prispieť tým, že sa zamerajú na riešenie tém spojených s Rómami v oblastiach svojej činnosti, napr. ľudských práv, právneho poradenstva a rozvoja komunity.
- Súkromné podniky môžu tiež zohrávať určitú úlohu, pretože sú miestnymi zamestnávateľmi a môžu poskytovať miestne služby. Môžu byť ochotné prispieť miestnej komunite rôznymi spôsobmi, aj sponzorovaním určitých aktivít.

4. PRÍKLADY DOBREJ PRAXE

4.1 Lotyšsko

Sandra Kraukle, Kristine Liepina a Daiga Zake, Centre for Education Initiatives (Centrum pre vzdelávacie iniciatívy)

4.1.1 Predstavenie rómskeho dievčaťa Ringly a knihy “Damarov rok”

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Predstavenie rómskeho dievčaťa Ringly a knihy “Damarov rok”

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola “Pasacina”, okres Preili

TRVANIE AKTIVITY

1 hod 30 minút + 1 hodina (rómske rodiny mali príležitosť oboznámiť sa s predškolským zariadením a hovoriť s učiteľkami a riaditeľkou).

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Pozvať rómske deti, ktoré nie sú zaradené do predškolského vzdelávania, predstaviť im materskú školu a poskytnúť im pohľad na to, čo môže poskytnúť ich deťom v priateľskej a neformálnej atmosfére.

CIELE

Ciele pre deti:

- Povzbudiť rómske deti, aby sa zúčastnili na aktivitách a mali potešenie zo zdieľania hier, hračiek, čítania kníh a učenia;
- Presadzovať vzájomné spoznávanie, porozumenie, akceptáciu a spoluprácu.

Ciele pre rodičov:

- Umožniť rómskym rodičom oboznámiť sa s inštitúciou predškolského vzdelávania a odborníkmi, ktorí tam pracujú;

- Presadzovať vzájomné spoznávanie, porozumenie, akceptáciu a spoluprácu.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Ručne vyrobená bábika, premietacie plátno, kniha “Damarov rok”, zväčšovacie sklo, javorové listy, papierové tyčinky, papierové vrtuľky, biele páperie, farebné lupienky, farebné nálepky, hárky papierov, hudobné nahrávky, hudobný prehrávač.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA

Príprava:

- *Informovanie o aktivite* - učitelia z materskej školy informovali a pozvali rodičov detí zaradených v predškolskom vzdelávaní a rómsky asistent pozval rodičov rómskych detí, ktoré nie sú zaradené do predškolského vzdelávania.

Aktivita:

- *Predstavenie ručne vyrobenej bábiky* — rómskeho dievčaťa Rindly (postava z obľúbenej lotyšskej detskej knihy). Je pozvaná do predškolskej prípravky na jeseň. Má však problém - ešte nepozná všetky ročné obdobia a mesiace. Všetky deti sa rozhodnú, že jej pomôžu.
- *Príbeh o jeseni* — Deti spolu tancujú, keď znie pieseň o jeseni. Predškolační pozývajú do tanca ostatné deti. Po tanci deti menujú jesenné mesiace, hovoria, čo sa počas tohto ročného obdobia deje a čo robia škôlkari na jeseň. Potom príde zábavná hra s javorovými listami: Fúkaj smerom k susedovi! — deti sú oddelené čiarou nakreslenou na podlahe a musia odfúknuť javorové listy na druhú stranu.
- *Príbeh o zime*: Deti vyzveme, aby vytvorili dvojice (s dieťaťom alebo s dospelým) a hrali sa s bielymi pierkami, ako so snehovými vločkami, s ručnými ventilátormi a nedovolili pierkam padnúť na zem. Po hre deti menujú zimné mesiace, hovoria, čo sa deje v tomto ročnom období a čo robia škôlkari počas tohto obdobia.
- *Príbeh o jari* — Po piesni o jari počúvajú deti hlasy vtákov, snažia sa ich spoznať a pomenovať. Po hre deti vymenujú jaré mesiace, hovoria, čo sa deje v tomto ročnom období a čo robia škôlkari na jar.
- *Príbeh o lete* — Kým deti spievajú pieseň o lete, vytvoria skupiny podľa farebných nálepiek, ktoré majú na odeve. Sú spolu s rodičmi požiadané, aby našli lupienky rovnakej farby a vytvárali spolu v skupine kvet.

- *Záver:* Každé dieťa dostane darček — knihu “Damarov rok” a zväčšovacie sklo. Je to špeciálna kniha v lotyšskom a rómskom jazyku o rómskom chlapcovi Damarovi a o tom, ako prebiehal jeho rok. Lupa pomáha skúmať drobné detaily na ilustráciách. Deti si prezerajú knihu spolu so svojimi rodičmi. Počas hodinovej aktivity majú rómski rodičia možnosť zoznámiť sa s preškolským vzdelávaním a porozprávať sa s učiteľmi a vedením materskej školy.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Všetci sa zapájali do aktivity s veľkým záujmom, zvedavosťou a radosťou. Aktivita prebehla v príjemnej a veľmi úprimnej atmosfére. Niektoré z najmladších detí mali problém s prácou v skupinách alebo sústredenou pozornosťou, ale staršie deti a dospelí im pomáhali.

Na konci aktivity sme deti vyzvali, aby ju vyhodnotili nalepením nálepiek na usmievavú, neutrálnu alebo smutnú tvár. Deti nalepili nálepky na usmievavú tvár, pretože sa im aktivita páčila.

Rodičia sa zoznámili navzájom, s vedením materskej školy aj s učiteľmi. Zažili pozitívne postoje a záujem zamestnancov, videli, ako povzbudiť rozvoj svojich detí pomocou jednoduchých hier a ubezpečili sa, že rómske deti a rodičia neboli segregovaní.

Rodičia videli svoje deti spolupracovať s ostatnými, podporovali deti a pomáhali im, keď to bolo nevyhnutné. Všetci rodičia, rómski aj nerómski, čítali knihu v rómčine s veľkým záujmom.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Keď pozývame rodičov, je nevyhnutné naplánovať aktivity so zapojením rodičov. Je veľmi dôležité vytvoriť otvorenú, bezpečnú a priateľskú atmosféru.

4.1.2 Od hry ku knihe

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Od hry ku knihe.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Oddelenie detskej literatúry v Hlavnej knižnici okresu Preili.

TRVANIE AKTIVITY

1 hod 30 min

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Predstaviť rómskym rodičom miestne možnosti, vyvolať ich záujem a povzbudiť ich, aby využívali miestne zdroje (knižnicu), a rozšírili si tak osobné skúsenosti.

CIELE

Ciele pre deti:

- Podporiť záujem rómskych a nerómskych detí o knihy a ich túžbu naučiť sa čítať;
- Obohatiť svet pocitov; rozvinúť pozornosť, vnímanie, myslenie, pamäť a predstavivosť;
- Vytvoriť príležitosť spoločne pracovať, podporiť vzájomné spoznávanie, porozumenie a spoluprácu.

Ciele pre rodičov:

- Predstaviť rómskym rodičom knižnicu, naučiť ich, ako si požičať knihy alebo používať knižnicu ako miesto na detské hry.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Rozvojové hry, knihy, knihy s prekvapeniami, masky na tvár z rozprávky “O repe”, zelenina na hranie, košíky.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

- *Zoznámenie s Oddelením detskej literatúry* — Všetci účastníci sa zoznámili s Oddelením detskej literatúry Hlavnej knižnice v Preili: recepciou, čítárňou, herňou atď., a získali informácie o tom, ako sa stať členom knižnice. Následne sa deti krátko oboznámili s rozličnými druhmi kníh (malou časťou zo širokej ponuky), ktoré si môžu požičať z knižnice.
- *Divadelné predstavenie “O repe”* — Na základe textov kníh môže po ich prečítaní vzniknúť divadelné predstavenie a deti boli vyzvané, aby sa stali hercami a predviedli rodičom a ostatným deťom príbeh “O repe” - známu rozprávku s mnohými postavami.

- *Dynamický predeľ* — počas dynamickej prestávky boli deti prizvané, aby sa zahrli vzdelávaciu hru “Koreňová zelenina”. Deti sa rozdelili na dva tímy. Ich úlohou bolo rýchlo spoznať a pomenovať zeleniny.
- *Záver* — Deti, samostatne a s rodičmi, boli pozvané, aby slobodne strávili čas v knižnici (mohli si prezerať a čítať knihy, hrať sa hry, hrať sa v herni atď.)

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Návšteva v Oddelení detskej literatúry bola veľmi emocionálnou a pozitívnou skúsenosťou. Mnohé deti videli tak veľa kníh po prvý raz. Pre deti bolo veľkým prekvapením, že knižnica nie je len miestom, kde sa dajú čítať knihy, ale dá sa tam aj hrať s hračkami a spoločenskými hrami. Aj predstavenie “O repe” všetkých rozveselilo. Všetci rómski rodičia, až na jedného, boli prvýkrát v knižnici, dozvedeli sa o možnosti požičať si knihy a nechať 5 či 6-ročné deti v knižnici v herni na hodinu, páčilo sa im aj predstavenie — pozorne a s pozitívnymi pocitmi sledovali hru svojich detí a tleskali im.

Bolo to veľmi hlbavé, emotívne, zábavné a vzrušujúce vzdelávacie dobrodružstvo.

- “*V detskej knižnici je veľa kníh. Ešte som nevidel toľko kníh.*” (Denis, 4 roky).
- “*Naozaj sa mi to páčilo. Sú tam knihy a hračky.*” (Marina, 4 roky).
- “*Už som bol v knižnici so starou mamou, ale nevedel som, že sú tam aj také zaujímavé hry. A bolo veľmi zábavné hrať v rozprávke O repe.*” (Kristina, 6 rokov).

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Rozprávka “O repe” sa dá nahradiť ľubovoľnou inou rozprávkou s viacerými postavami a malými rolami. Veľmi dôležitá je ústretová a príťažlivá atmosféra.

4.1.3 “Jeden, dva, tri, ostatní budú slobodní! Zahrajme sa spolu!”

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Tvorivá dielňa “Jeden, dva, tri! Ostatní budú slobodní! Zahrajme sa spolu!” (Druhotné použitie materiálov).

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola “Pasacina”, okres Preili

TRVANIE AKTIVITY

1 hod 30 min

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Ukázať rodičom a deťom, ktoré nechodia do materskej školy, ako podporiť rozvoj detí pomocou jednoduchých a zábavných aktivít s opätovným použitím materiálov, ktoré môžu nájsť v doma.

CIELE

Ciele pre deti:

- Rozvinúť detskú kreativitu, predstavivosť;
- Rozvinúť citlivý postoj voči životnému prostrediu, podporiť využitie druhotných materiálov;
- Precvičiť schopnosť pracovať s nožnicami, používať lepidlo na malé kúsky a lepiť;
- Zlepšiť schopnosť pracovať v skupinách a pároch.

Ciele pre rodičov:

- Oboznámiť sa so zručnosťami, ktoré sa deti majú naučiť;
- Pomôcť rodičom vidieť, ktoré veci už deti vedia a povzbudiť ich, aby podporovali rozvoj nevyhnutných zručností svojich detí;
- Vytvoriť citlivý postoj voči životnému prostrediu, vyvolať motiváciu opätovne použiť materiály pri detských tvorivých aktivitách a hrách.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Kotúče z toaletného papiera, ústrižky z kože a oblečenia, aplikačný papier, krúžky, šnúrky, nožnice, lepidlo, gombíky, ručne vyrobená bábika Ringla.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA

- *Úvod* — Ringla opäť navštívi skupinu. Zoznámi sa s deťmi a dospelými a chce ich naučiť niečo nové — pozve všetkých, aby sa zúčastnili na Ringlinej tvorivej dielni.

- *Tvorivé aktivity na druhotné využitie materiálov*— učiteľ demonštruje, čo sa dá urobiť z kotúčov toaletného papiera; dom, pes, králik a pod. Kreslia, vystrihujú, pripravujú jednotlivé časti a lepia ich tak, aby z kotúča vznikla “hračka”.
- Kým deti vyrábajú hračky a rodičia im pomáhajú, Ringla vedie diskusiu o otázkach:
 1. *čo sa deti svojou činnosťou učia a nacvičujú*
 2. *čo iné sa dá využiť z nepotrebných vecí v domácnosti na rozvoj detských zručností, výrobu hračiek, hru bez veľkých investícií, a tým prispievať k rozvoju dieťaťa a zamerať sa na “zelené myslenie”.*
 3. *Záver* — predstavenie vlastnoručne vyrobených hračiek bábike Ringle a vyhodnotenie tvorivej dielne.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV

Deti sa zúčastnili na tvorivej dielni s veľkým potešením. Výroba hračiek z druhotných materiálov (kotúč z toaletného papiera) bola zaujímavá pre deti aj pre rodičov. Deti požiadali rodičov, aby im pomohli vytvoriť nielen postavy na hranie, ale aj veci potrebné na hru — kvety, lavičku. Po aktivite si predstavovali a premýšľali, čo iné by sa dalo vyrobiť z kartónových kotúčov. Zaznel nápad zostrojiť lietadlo, auto, mačku, líšku atď. Deti to hovorili Ringle.

Rodičia videli, čo sa deti naučili v tejto tvorivej dielni. Povzbudilo ich to chrániť životné prostredie, vyhnúť sa vyhadzovaniu vecí, ktoré sa dajú opakovane použiť a učiť tak konať aj deti. Účastníci tvorivej dielne si pomáhali navzájom, aktivita prebiehala v pozitívnej atmosfére. Rodičia si vytvorili dobrý kontakt s učiteľkou (Ringla) a kladli veľa otázok o schopnosti rodičov podporovať rozvoj detí pomocou hračiek.

- *“Občas to bolo ťažké, ale bolo tam veľa zaujímavých vecí.”* (Natali, 5 rokov).
- *“Dospelí mi pomáhali, vznikli krásne veci.”* (Markus, 6 rokov).
- *“Páčia sa mi zaujímavé nápady na týchto tvorivých hodinách, my aj moja dcéra si radi zopakujeme tieto aktivity doma. Ďakujeme!”* (Kristinina (6 rokov) mama).
- *“Bolo veľmi dobré, že sme mohli pracovať spolu s našimi deťmi. Vďaka vám za vykonanú prácu. Úprimne, doma niekedy niet dosť času na prácu s deťmi.”* (Ruslanova (6 rokov) mama).
- *“Veľmi sa tešíme, že sa naše deti naučili, ako urobiť také jednoduché a zaujímavé hračky. Myslím, že si doma vyrobíme ďalšie zaujímavé zvieratá.”* (Rustamova (6 rokov) mama).

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Odporúča sa použiť pri aktivite nejakú postavu alebo bábiku (ako Ringla) — pomáha to vytvoriť hravú a bezpečnú atmosféru a uľahčuje rozhovory a diskusie.

4.1.4. Všetci spolu! Oslava Medzinárodného dňa Rómov

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Všetci spolu! Oslava medzinárodného dňa Rómov.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Stredná škola č. 2, okres Preili.

TRVANIE AKTIVITY

2 hod

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Posporiť začleňovanie rómskych detí a ich rodín do vzdelávacích inštitúcií a do miestnej komunity a posilniť rómskych rodičov podporou ich sebavedomia a tým, že pochopia svoje práva a povinnosti.

CIELE

Ciele pre deti:

- Posilniť sebavedomie rómskych detí;
- Predstaviť ostatným deťom históriu a kultúru Rómov.

Ciele pre rodičov:

- Posilniť sebavedomie rómskych rodičov;
- Umožniť rodičom (hlavne rómskym) starať sa ešte lepšie o deti a stať sa dobrými obhajcami detských práv;
- Rozšíriť poznatky ostatných rodičov o histórii a kultúre Rómov.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Nahrávky rómskej hudby, PWP prezentácia o histórii a kultúre Rómov, počítač, projektor, košík so sladkosťami, niť, nožnice, drevené sedmokrásy, rómske dievčenské oblečenie, kniha “Práva a povinnosti detí a rodičov”.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA

- *Úvod* — Všetci účastníci - rómske aj nerómske deti a členovia ich rodín - boli pozvaní, aby sledovali prezentáciu doplnenú rozprávaním príbehov z histórie a kultúry Rómov. Počas prezentácie zaznela rómska hymna, predstavila sa rómska vlajka, a prezentácia bola sprevádzaná obrázkami zachytávajúcimi históriu a kultúru Rómov, ako aj obrázky slávnych ľudí rómskeho pôvodu v Lotyšsku a vo svete.
- *Kvíz* — po prezentácii odznali otázky o rómskych tradíciách, jazyku a histórii. Za správne odpovede dostali deti aj rodičia sladkosti.
- *Kurz tanca* — Dve rómske dievčatá predviedli tanec v nádherných rómskych krojoch a potom vyzvali všetkých, aby sa naučili niekoľko tanečných krokov.
- *Tvorivá dielňa* — Všetky deti boli pozvané do tvorivej dielne, kde sme vyrábali pletené opasky, ktoré sa kedysi používali v každodennom živote (ako ozdoby pre kone, remene, pri oprave odevov atď.). Nakoniec sme s deťmi takýmto spôsobom uplietli náramky.
- *Práva detí a rodičov* - Kým boli deti v tvorivej dielni, rodičia sa zoznámili s knihou “Práva a povinnosti detí a rodičov” a s tým, ako ich môže podporiť pri ochrane práv detí. Všetci rodičia dostali knihu do daru. Potom sa pripojili k deťom v tvorivej dielni.
- *Záver*. Spoločné poďakovanie v rómskom jazyku a fotografia (tí, ktorí mali záujem o fotografiu).

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV

Sebavedomie rómskych rodičov sa posilnilo, keď počúvali fakty o kultúre a histórii Rómov, o genocíde Rómov počas 2. svetovej vojny a bohatstve rómskej kultúry. Pre zvyšok rodičov boli informácie o Rómoch nové, poskytli im nový pohľad na Rómov a hlbšie poznanie.

Školáci sa najskôr ostýchali hovoriť po rómsky alebo zapojiť sa do tanca, no neskôr, keď videli napríklad nadšenie, s ktorým štvorročný Denis učil všetkých účastníkov narátať po rómsky do päť, sa pridali k aktivitám.

- “*Áno, naozaj sa mi všetko páčilo!*” (Viktoria, 6 rokov)
- “Veľmi sa mi páčili krásne tance a šaty”. (Liana, 4 roky)
- “Páčil sa mi tanec. Bolo to krásne. A ešte keď sme dostali darčeky.” (Maxim, 6 rokov)
- “Páči sa mi tanec. A dostal som cukrík, keď som narátal do päť po rómsky.” (Denis, 4 roky)
- “Bola to zábava! Páčil sa mi tanec, šaty a náramky, čo sme si vyrobili.” (Jelizaveta, 5 rokov)
- “Bolo zaujímavé a zábavné, keď Denis tancoval, a aj darčeky — náramky a cukríky. (Kristin, 6 rokov)
- “Nikdy predtým som nerobila opasok. Bolo zaujímavé vyrobiť si niečo pekné vlastnými rukami. Všetko bolo veľmi zaujímavé, robené zo srdca a vyvolávalo pozitívne emócie.” (Vasilisina (4 roky) matka).
- “Bolo veľmi zaujímavé vyrábať niečo spolu s dieťaťom. Uvedomila som si, že by sa to malo diať častejšie. Celé podujatie bolo zaujímavé, ale kniha o právach a povinnostiach bude veľmi užitočná.” (Valerianova matka).
- “Aká krásna hudba! Šaty rómskych tanečníčok boli prekrásne! Všetko sa mi veľmi páčilo.” (Viktoriina matka).
- “Všetko sa mi páčilo. Predtým som nevedela, že Rómovia nemajú jednotné písmo. Nepoznala som históriu tohto národa, ani ich útlak alebo hymnu. Veľmi ma to zaujalo! Veľmi krásne kostýmy!” (Leanina matka).

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Kniha *Práva a povinnosti detí a rodičov* / “**Child’s and parents’ rights and obligations**” je v angličitne dostupná na http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/1_Material-for-parents.pdf

4.2 Slovinsko

Lenka Miklavčič, materská škola Šentvid

4.2.1 Tvorba viacjazyčnej obrázkovej knihy “S priateľmi k moru = Prijateľni lenca pu mori”

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Tvorba viacjazyčnej obrázkovej knihy “S priateľmi k moru= Prijateľni lenca pu mori”.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola Šentvid a rómska osada.

TRVANIE AKTIVITY

3 dvojhodinové stretnutia.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

- vytvoriť obrázkovú knihu v rómskom jazyku (v septembri 2015 sa stali členmi našej skupiny rómsky chlapec a rómske dievča. Hovorili výlučne po rómsky a nerozumeli slovinskému jazyku. Chceli sme sa im priblížiť, preto sme hľadali rómsku detskú literatúru, ale snaha bola dosť neúspešná. Preto sa zrodila myšlienka vytvoriť si vlastnú obrázkovú knihu);
- prepojiť rodiny zo skupiny (17 nerómskych a 1 rómsku rodinu), poskytnúť im príležitosť spoznať sa navzájom, a tiež;
- prizvať rómske rodiny s deťmi, ktoré ešte nechodia do materskej školy, aby sa zoznámili s predškolským prostredím, odborníkmi na VSRD, čo môže prispieť k ich rozhodnutiu prihlásiť deti do materskej školy.

CIELE

Ciele pre deti:

- rozvíjať predgramotné zručnosti,
- podporiť rozvoj jazyka,
- podporiť chápanie, že existuje vlastný a iné jazyky a tiež vlastná aj iné kultúry,
- podporiť kreativitu,
- spojiť rodičov, deti a VSRD,
- zakúsiť úspech a radosť z tvorby.

Pre deti, ktoré nechodia do materskej školy tiež:

- zoznámiť sa s predškolským prostredím a
- zoznámiť sa s inými deťmi.

Ciele pre rodičov:

- spoznať materskú školu ako inštitúciu a participovať na predškolských aktivitách,
- sieťovanie,
- podporiť uvedomenie, že existuje vlastný aj iné jazyky a vlastná a iné kultúry.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Papiere na kreslenie, farebné ceruzky, rôzne obrázkové knihy, didaktické materiály a malé rytmické nástroje.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

1. stretnutie v materskej škole

- neformálna socializácia: káva/čaj a občerstvenie,
- po neformálnej socializácii sme pozvali deti brainstormovať a hľadať hlavných hercov do rozprávky,
- deti potom rozprávali svoje príbehy a vytvárali spoločný príbeh,
- dospelí povzbudovali deti v rozprávaní rozprávky tým, že im kladli otázky zapisovali ich nápady.

2. stretnutie v materskej škole

- neformálna socializácia: káva/čaj a občerstvenie;
- deťom sme ponúkli výtvarný materiál (papier, farebné ceruzky...) a požiadali sme ich, aby nakreslili postavy z jednotlivých výjavov rozprávky;
- čítali sme spoločne rozprávku a niektoré deti dopĺňali obsah, popri tvorbe rozprávky deti skúmali herňu a hračky, hrali sa s didaktickým materiálom, malými rytmickými nástrojmi a socializovali sa.

3. stretnutie v materskej škole

- Jeden z rómskych rodičov preložil obsah rozprávky do rómskeho jazyka: “S priateľmi k moru = Prijatelni lenca pu mori.”

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV

Rómske deti boli nadšené a ich rodičia boli na ne pyšní.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

V septembri 2015 sa pridali k skupine v materskej škole rómsky chlapec a rómske dievča. Hovorili len po rómsky a nerozumeli po slovinsky. Hľadali sme rómsku literatúru, aby sme sa im priblížili, ale bez veľkého úspechu. Preto sa zrodila myšlienka vytvoriť si vlastnú obrázkovú knihu. O obrázkovej knihe “S priateľmi k moru = Prijatelni lenca pu mori” sme prednášali, vytvárali sme ju a vytlačili. Nájdete ju na nasledujúcej adrese: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/S_Pri-jatelj_i_Na_Morje.pdf

4.2.2 Bábkové predstavenie: S priateľmi k moru

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Bábkové predstavenie: S priateľmi k moru

MIESTO, KDE PREBIEHA LA AKTIVITA

Rómska osada.

TRVANIE AKTIVITY

3,5 hod.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Budovanie dôvery medzi rómskymi rodinami a pracovníkmi materskej školy a jazykový rozvoj detí.

CIELE

Ciele pre deti:

- spoznať učiteľov z materskej školy,
- budovať dôveru medzi deťmi a učiteľmi z materskej školy,
- rozvoj jazykových schopností,
- povzbudiť kreativitu.

Ciele pre rodičov:

- budovať dôveru a
- spoznať učiteľov z materskej školy v známom neformálnom prostredí,
- zvýšiť povedomie o dôležitosti materskej školy pre rómske deti.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

- scénické prvky pre bábkové predstavenie “S priateľmi k moru” (bábky, kôň Winston, žaba, lienka, vlk, had, hus, králik, farmár, autobus),
- stoličky a lavice (stoly).
- materiál na výrobu koní (tyče, vlnené ponožky, gombíky, ihly, nite a koža),
- farby, papier, farbivá,
- nápoje a občerstvenie: podnos s palacinkami, džús, zemiaky na pečenie v pahrebe,
- drevo na oheň.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

- rozostavenie stoličiek a stolov,
- príprava scény pre exteriérové divadlo (maľovanie na plachty, ktoré sme upevnili medzi dva stromy, pred scénu sme umiestnili stoly a upravili stoličky — divadlo vonku,
- otec jedného dieťaťa, ktoré chodí do materskej školy, nám ukázal miesto, kde sa môže rozložiť oheň,
- pozvali sme rodiny na palacinky a džús,
- divadelné predstavenie “S priateľmi k moru” pre deti aj rodičov (predstavenie vzniklo spolu s rómskymi deťmi a škôlkarmi na predchádzajúcich workshopoch),
- ponúkli sme deťom, aby sa hrali s bábkami a povzbudzovali sme ich, aby rozprávali a hrali divadlo,
- workshop pre deti: výroba koní na tyčiach, kreslenie, farbenie,
- neformálna socializácia s rodičmi pri ohni.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV

Všetci rómski účastníci boli nadšení. Keď sme odchádzali z osady, niektorí rómski rodičia nám ďakovali, že sme prišli. Keď prišlo jedno z rómskych detí do škôlky, jeho matka nám povedala, že sa im predstavenie páčilo a zdôraznila, že je pre rómske deti dobré chodiť do materskej školy.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Táto aktivita, keď profesionáli VSRD navštívia rómske deti a rodičov v domácom prostredí, je mimoriadne dôležitá kvôli budovaniu dôvery. Keď sa plánujú aktivity v rómskej osade, je nevyhnutné získať súhlas rodičov s uskutočnením aktivity a informácie o dostupných zariadeniach v osade na realizáciu plánovanej aktivity. V prípade, že v osade nie je vhodné miesto na aktivitu (zastrešený priestor a pod.), exteriérová aktivita by sa mala prispôbiť podmienkam počasia a poskytovateľ aktivity by mal priniesť všetko nevyhnutné vybavenie na uskutočnenie aktivít (napríklad stoličky, stoly a pod.).

4.2.3 Tvorivá dielňa a novoročný koncert

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Tvorivá dielňa a novoročný koncert

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola Šentvid.

TRVANIE AKTIVITY

2 hod.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Budovanie dôvery medzi rómskymi rodinami a pracovníkmi materskej školy a vytvorenie kontaktov medzi rómskymi a nerómskymi rodinami.

CIELE

Ciele pre rómske deti:

- spoznať materskú školu,
- zúčastniť sa na predškolských aktivitách,

- vybudovať dôveru medzi nimi a pracovníkmi materskej školy,
- povzbudiť kreativitu,
- získať skúsenosť s herectvom,
- spoznať slovinský jazyk a kultúru,
- podporiť citlivosť a rôznorodosť.

Ciele pre ostatné deti:

- spoznať rómsky jazyk a kultúru,
- podporiť citlivosť a rôznorodosť

Ciele pre rómskych rodičov:

- spoznať materskú školu ako inštitúciu,
- zúčastniť sa na predškolských aktivitách,
- budovať dôveru medzi nimi a pracovníkmi materskej školy,
- spoznať slovinský jazyk a kultúru,
- rozvíjať citlivosť na etický rozmer rôznorodosti.

Ciele pre ostatných rodičov:

- spoznať rómsky jazyk a kultúru,
- rozvíjať citlivosť na etický rozmer rôznorodosti.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

- sklené poháre, farby na sklo, vodovzdorné perá,
- novoročné ornamenty,
- modelovacia hmota na výrobu dekorácií,
- papier a farby,
- pomaranče a voňavé klinčeky,
- nápoje a občerstvenie.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Časť 1:

Pred novoročným koncertom boli rómske deti, ktoré nenavštevujú materskú školu, a ich rodiny (s výnimkou dvoch detí) pozvané na workshop v materskej škole:

- neformálna socializácia: káva/čaj a občerstvenie,
- po neformálnej socializácii sme pozvali deti, aby maľovali na lampióny a vyrábali, novoročné dekorácie,
- rodičov sme povzbudzovali, aby pomáhali deťom maľovať na lampióny a vyrábať novoročné dekorácie.

Časť 2:

Po workshope sme pozvali rómske rodiny na novoročný koncert, na ktorom sa zúčastnili deti zo všetkých troch skupín a ich rodičia (50 rodín):

- každá skupina detí sa predstavila nejakými piesňami (jedna z matiek ich sprevádzala na klavíri),
- najskôr jedno rómske dievča zaspievalo pieseň o myši a neskôr sa k nemu pridali tri deti a zaspievali pieseň o melóne, na koncerte sa zúčastnil aj harmonikár — popri vianočných piesňach zahral aj rómsku hudbu,
- po koncerte sme išli okolo materskej školy na prechádzku s lampiónmi.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Všetky deti boli hrdé na svoje účinkovanie. Jedna z rómskych matiek bola veľmi dojatá a po koncerte nám so slzami v očiach povedala, že bola veľmi pyšná na prvé vystúpenie svojho syna. Obdivovali tiež vystúpenie harmonikára, ktorý hral rómsku hudbu.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Pred týmto podujatím sme zašli do rómskej osady a pozvali sme jej obyvateľov na koncert. Bolo dôležité, aby sme prišli s myšlienkou vystúpenia rómskych detí a ich účasťou na koncerte včas a povzbudili ich a pomohli im s prípravou na vystúpenie. Je tiež veľmi dôležité zabezpečiť dopravu do materskej školy a späť do rómskej osady (ak je to potrebné). V našom prípade rodičia nemali možnosť priviesť deti do materskej školy. Keby sme nezorganizovali dopravu, deti by do materskej školy neprišli.

4.2.4 Návšteva v ZOO

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Návšteva v ZOO.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

ZOO Ľubľana.

TRVANIE AKTIVITY

3,5 hod.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Prepojenie Rómov so širšou komunitou.

CIELE

Ciele pre deti:

- budovanie dôvery medzi nimi a pracovníkmi materskej školy,
- návšteva ZOO (takmer pre všetkých to bola prvá návšteva ZOO), spoznávanie rôznych druhov zvierat, pozorovanie zvierat pri kŕmení a starostlivosti o ne,
- spoznávanie širšieho prostredia.

Ciele pre rodičov:

- budovanie dôvery medzi nimi a pracovníkmi materskej školy,
- návšteva ZOO (takmer pre všetkých to bola prvá návšteva ZOO), spoznávanie rôznych druhov zvierat, pozorovanie zvierat pri kŕmení a starostlivosti o ne,
- spoznávanie širšieho prostredia.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

- Nápoje a občerstvenie,
- Vstupenky do ZOO.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Cesta do ZOO:

- Odborníci VSRD prišli autobusom do osady a vyzdvihli rómske rodiny o 15.30;

- Odborníci VSRD ich privítali v autobuse.
- Konverzácia v autobuse začala otázkami o ich očakávaní od výletu a vytvorila sa uvoľnená atmosféra.

Návšteva v ZOO:

- pozorovanie predstavenia uškatca ušatého,
- pozorovanie zvierat; veľkú pozornosť pritiahli opice, tiger a slon;
- deti zjedli občerstvenie a hrali sa na ihrisku,
- aj dospelí sa najedli a zhovárali sa.

Na ceste domov:

- okolo 19:00 hod nás autobus vyzdvihol a odviezol naspäť do osady,
- na spiatočnej ceste sme sa socializovali v uvoľnenej atmosfére a rozprávali sme sa o skúsenosti a dojmach z celého dňa.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Deti boli mimoriadne nadšené a prekvapené. Smiali sa, kládli rozličné otázky o zvieratách a tešili sa z priameho kontaktu s domácimi zvieratami.

Aj rodičia boli veľmi nadšení. V rozhovoroch, ktoré sme mali na konci projektu väčšina z nich poukázala na to, že získali radostnú skúsenosť. Odhadovali, že deti aj ich samotných najviac potešila skutočnosť, že dostali príležitosť, ktorú by inak nemali. A boli vdšní, že sa im splnili ich prania.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Táto aktivita bola dôležitá, pretože rómski rodičia a deti chceli navštíviť ZOO a ich hlas bol vypočutý. Je to dôležitý príspevok k posilneniu dôvery a spolupráce medzi rodičmi a odborníkmi VSRD. Je tiež dôležité zdôrazniť, že ak je to nevyhnutné, je veľmi dôležité zabezpečiť odvoz do ZOO a späť do rómskej osady. V našom prípade nemali rodičia možnosť priviesť deti do ZOO, preto sme zorganizovali dopravu, inak by deti nemohli prísť.

4.3 Česká republika

Kateřina Velíšková, Člověk v tísni — People in Need

4.3.1 Povieme to spolu — Rozprávka o jazýčku

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Povieme to spolu - Rozprávka o jazýčku.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Táto aktivita prebehla v klube materskej školy Človek v tísi popoludní 16. 2. 2017 a zúčastnili sa na nej deti aj ich matky.

TRVANIE AKTIVITY

3 hodiny

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Cieľom aktivity bolo ukázať rodičom rôzne cvičenia na výslovnosť a artikuláciu a informovať ich o dôležitosti precvičovania výslovnosti. Robilo sa to pomocou Rozprávky o jazýčku, čo je jeden z výstupov projektu, a pomocou rozhovorov s rodičmi o cvičeniach a ich prínosoch. Aktivita bola pripravená v spolupráci s logopédom a preložená aj do rómskeho jazyka.

CIELE

Cieľom tejto aktivity bolo oboznámiť sa s materiálmi, naučiť sa s nimi pracovať a porozumieť tomu, že cvičiť výslovnosť je dôležité.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Ako materiály sme použili pracovné listy “Povieme to spolu — Rozprávka o jazýčku”.

“https://www.varianty.cz/download/docs/2632_r-i-ka-me-si-spolec-ne-poha-dka-o-jazy-c-ku.pdf”).

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

S materiálom sa najskôr oboznámili rodičia. Potom rodičia absolvovali cvičenia spolu so svojimi deťmi pod vedením vyškolených pracovníkov PIN a skúšali spolu rôzne aktivity. Napokon prebehla diskusia o materiáloch, rodičia mali príležitosť klásť ďalšie otázky alebo predniesť svoje komentáre.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Reakcie účastníkov boli pozitívne. Deti sa usmievali, boli sústredené na aktivity a tešilo ich cvičiť si reč. Rodičia tiež mali záujem a kladli otázky, prekvapila ich písomná podoba rómčiny, pretože boli skôr naučení ňou rozprávať než vidieť jej písanú podobu. Podelili sa tiež o informácie o tom, do akej miery ich deti poznajú rómsky jazyk a rozumejú mu.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Je potrebné ubezpečiť sa, že rodičia všetkému rozumejú, aby dokázali v budúcnosti sami používať tento materiál.

4.3.2 Povieme to spolu — Učíme sa hlásky: zameranie na písmeno F a dychové cvičenia

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Povieme to spolu — Učíme sa hlásky:
zameranie na písmeno F a dychové cvičenia.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Táto aktivita prebiehala v materskej škole MŠ Pastelka v Ústí nad Labem 8. 6. 2016. Zúčastnili sa jej deti z materskej školy aj deti z predškolského klubu PIN.

TRVANIE AKTIVITY

Aktivita trvala približne dve hodiny.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Účelom aktivity bolo precvičiť si používanie pracovných listov “Učíme sa hlásky”, precvičiť si hlásku F, naučiť sa niektoré dychové cvičenia a získať skúsenosť so spoločnou aktivitou detí z materskej školy a detí z predškolského klubu PIN.

CIELE

Cieľom pre deti bolo teda precvičiť si výslovnosť aj dychové cvičenia a spoznať sa navzájom aj prostredie materskej školy a predškolského klubu PIN.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Použité materiály boli prevzaté z pracovných listov "Učíme sa hlásky", hlavne list s hláskou F a vystrihnuté pásiky papiera s obrázkami fialiek (slovo začínajúce v češtine písmenom F).

Navyše bol použitý obrázok papagája Ferdu, slamky a pierka.

["https://www.varianty.cz/download/docs/2627_r-i-ka-me-si-spolec-ne-poha-dka-o-jazy-c-ku.pdf"](https://www.varianty.cz/download/docs/2627_r-i-ka-me-si-spolec-ne-poha-dka-o-jazy-c-ku.pdf)).

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Aktivita sa začínala veršom a pozdravom: Ahoj. Potom nasledoval krátky príbeh o správnom dýchaní a ubezpečení, že všetci dýchajú pohodlne (či nemajú upchatý nos atď). Potom deti precvičovali správnu výslovnosť hlásky F a robili dychové cvičenia fúkaním do papierových prúžkov s fialkami. Nato opäť nasledoval krátky príbeh, tentoraz o vtákoch: ako vyzerajú, čo majú na svojich telách, aké druhy vtákov deti poznajú. Zároveň si deti mohli prezrieť rôzne pierka vrátane veľkého orlieho pera. Predstavil sa im aj papagáj Ferda. Nasledovali ďalšie dychové cvičenia: deti fúkali do pierka alebo fúkali do pierka slamkou. Potom kombinovali dychové cvičenia s pohybom pomocou imitácie balónov: inhalovanie, nafukovanie líc a potom prudký výdych. Nakoniec si zopakovali verše.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Deti tieto aktivity veľmi zaujali a boli po celý čas aktívne. Hra s rôznymi rekvizitami sa im naozaj páčila a všetky ich vyskúšali. Učitelia sa opäť presvedčili, že deti, čo chodia do materskej školy, sa nelíšia od detí z predškolského klubu PIN.

Všetky plánované časti vyučovania prebehli úspešne a nebolo potrebné prispôbovať ich na mieste. Deti vyskúšali všetky aktivity a najviac ich zaujala práca s rozličnými rekvizitami. Prínosom navyše bola príjemná skúsenosť detí zo spoločného vyučovania, dokonca sa po skončení hrali spolu na ihrisku. Popri rozvoji reči pomohlo toto vyučovanie deťom z predškolského klubu PIN, pretože si zvykli na prostredie materskej školy a tešili sa, že na budúci rok do nej budú chodiť.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Deťom veľmi pomohlo aj to, že sa videli v zrkadle, keď vyslovovali hlásky.

4.3.3 Povieme to spolu — Môj deň v materskej škole

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Povieme to spolu — Môj deň v materskej škole.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Táto aktivita prebiehala v predškolskom klube PIN v Prahe 1. 3. 2017

TRVANIE AKTIVITY

Aktivita trvala približne 1 hodinu.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Aktivita bola zameraná na to, aby si deti uvedomili samy seba, na pomoc pri tvarovaní ich individuálnej identity a aby sa naučili niektoré pravidlá.

CIELE

Cieľom bolo v prvom rade, aby deti opísali samy seba a potom sa naučili niektoré pravidlá klubu PIN a prečo sú tam.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Ako materiál sa použili pracovné listy z “Povieme to spolu — Môj deň v materskej škole”, hlavne časti “Toto som ja”, “Potichu”, “Umývame si ruky”, “Počúvame, čo hovoria naši priatelia”, [“http://khetaun.pei.sl/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/My-day-at-preschool-resize-10.pdf](http://khetaun.pei.sl/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/My-day-at-preschool-resize-10.pdf)

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Najskôr sa učitelia spýtali všetkých detí, kto sú a napísali ich mená na háčky papiera. Potom každé dieťa dostalo zrkadlo, aby sa všetci vedeli nakresliť do pracovného listu. Nato každé dieťa nakreslilo svoj portrét farebnými ceruzkami alebo pastelkami. Potom sa všetky deti predstavili navzájom v kruhu, pretože v klube bolo aj niekoľko nových detí. Následne sa učitelia a deti rozprávali o niektorých pravidlách klubu a čomu slúžia: je tam veľa ľudí spolu, preto sú tam pravidlá, aby sa všetci cítili bezpečne a príjemne. Niektoré pravidlá si potom predstavili pomocou pracovných listov a deti sa naučili, prečo sú dôležité.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Deťom sa naozaj páčilo skúmať sa v zrkadle a smiali sa. Niektoré deti, ktoré videli pracovné listy už predtým, poznali obrázky vrátane detailov.

DÔLEŽITÁ INFORMÁCIA

Učiteľia mali pocit, že medzi pracovnými listami chýbalo pravidlo “Byť milí k sebe navzájom”, a tiež že je nevyhnutný jeden list o počúvaní, keď niekto iný rozpráva. Na začiatku sa učiteľia obávali, že priestor na pracovných listoch, kde mali deti kresliť, je príliš malý. Ukázalo sa však, že to tak nie je a že priestor deťom stačí.

4.3.4 Povieme to spolu - Učíme sa hlásky: zameranie na hlásky S a Š, motorické zručnosti a slovnú zásobu

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Povieme to spolu — Učíme sa hlásky S a Š, motorické zručnosti a slovnú zásobu.

MIESTO, KDE AKTIVITA PREBIEHALA

Táto aktivita prebiehala 12. 4. 2017 v predškolskom klube PIN v Prahe.

TRVANIE AKTIVITY

Aktivita trvala 30 minút.

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Zámerom tejto aktivity bolo precvičovanie výslovnosti, analytické a syntetické počúvanie, precvičovanie motorických zručností a slovná zásoba.

CIELE

Cieľmi tejto aktivity boli: precvičovanie vyššie spomenutých zručností a rozoznávanie hlások S a Š pomocou počúvania a ich správne vyslovovanie.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Pracovné listy “Povieme to spolu - Učíme sa hlásky”, hlavne časti o S a Š. Navyše učiteľia používali obrázky zvierat a každodenných predmetov a zrkadlá.

https://www.varianty.cz/download/docs/2627_r-i-ka-me-si-spolec-ne-cvic-i-me-hla-sky.pdf

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Najskôr deti hrali rôzne zvieratá, pokúšali sa napodobniť ich pohyby a zvuky, kým im učitelia ukazovali obrázky jednotlivých zvierat. Potom im bližšie predstavili dva obrázky z pracovných listov: hada (snažili sa precvičovať správnu výslovnosť hlásky S a pozíciu jazyka pomocou zrkadla) a lokomotívu (zvuk vlaku, precvičovali si správnu výslovnosť hlásky Š). Potom učiteľ ukázal deťom sériu obrázkov, ktoré museli deti pomenovať a rozhodnúť, či názov obsahuje hlásku S alebo Š.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Deti získali možnosť precvičiť si motorické zručnosti a slovnú zásobu. Navyše spoznali hlásky S a Š a naučili sa ich rozoznávať. Páčili sa im pohybové aktivity a hlasné napodobňovanie zvukov rôznych zvierat.

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Veľmi užitočné pre deti bolo aj to, že sa videli pri vyslovovaní týchto dvoch hlások v zrkadle. Väčšina detí vedela správne vyslovovať obe hlásky a tie, ktoré to nevedeli, pochopili, že potrebujú nacvičovať. Najskôr mali deti problém rozoznať obe hlásky. Nakoniec to aspoň niektoré z nich dokázali. Učitelia považovali túto aktivitu celkovo za príliš ťažkú pre troj- a štvorročné deti, ale nevylúčili jej občasné zaradenie do programu.

4.4 Slovensko

Miroslav Sklenka, Škola dokorán - Wide Open School n.o.,

Anna Mandulová a Michaela Lichancová

Materská škola, Košice — Luník IX

4.4.1 Spolupráca s profesionálmi v oblasti VSRD, rómskymi rodičmi a ich deťmi

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Spolupráca s profesionálmi v oblasti VSRD, rómskymi rodičmi a ich deťmi

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

- Materská škola, Hrebendova 5, Košice — Luník IX, Slovenská republika;
- Práca v teréne, domáce návštevy.

TRVANIE AKTIVITY

1. 9. 2016 — 31. 7. 2017 (celkom: 20 stretnutí po 2 hodiny).

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Aktivita bola zameraná na zlepšenie rodičovských zručností rómskych rodičov s cieľom zlepšiť prípravu ich detí na vstup do základnej školy. Rozhodli sme sa pre túto aktivitu na základe našej dlhoročnej profesionálnej skúsenosti na poli vzdelávania a starostlivosti o deti v marginalizovaných rómskych komunitách po celej Európe.

CIELE

- *Rómske rodiny (deti aj rodičia)*: posilniť rómske rodiny v segregovanej a marginalizovanej lokalite cez podporu rodičov (matiek aj otcov) v ich snahách vychovávať deti v bezpečnom, chránenom a starostlivom rodinnom prostredí, ponúknuť rodičom informácie a poznatky o ranom vývoji dieťaťa, dôležitosti ich roly, informácie o alternatívnych, efektívnych rodičovských technikách (napríklad alternatívnych prístupoch k disciplíne a trestu, hre a učeniu a pod.), zlepšiť komunikáciu a porozumenie medzi rodičmi a ich deťmi (cez povzbudenie rodičov, aby trávili kvalitné chvíle so svojimi deťmi a podporovali ich rozvoj v spoločných aktivitách), doplniť objaviteľské a vzdelávacie skúsenosti detí (cez lepšie pochopenie vývoja detí) a posilniť pozitívny postoj rodičov k vzdelávaniu (hlavne v prvých rokoch) počas školskej dochádzky.
- *Širšia komunita*: dosiahnuť širšiu spoločenskú integráciu a lepšiu súdržnosť medzi rómskymi a nerómskymi komunitami blízko osád.
- *Predstavitelia miestnej samosprávy*: dosiahnuť zapojenie predstaviteľov miestnej samosprávy v každej lokalite do implementácie aktivity, aby bola zabezpečená krátkodobá efektivita a dlhodobá udržateľnosť.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

- Rodičovstvo s dôverou - tréningový manuál (Škola dokorán - Wide Open School n. o., Žiar nad Hronom, Slovenská republika, 2016).
- Dieťa a zdravie - tréningový materiál (Škola dokorán - Wide Open School n. o., Žiar nad Hronom, Slovenská republika, 2016).

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

- *Tvorivé dielne Vzdelávanie pre sociálnu spravodlivosť* - Aktivita sa používa otvorenie tém. Pomáhajú stimulovať účastníkov, aby vyskúšali nové poznatky, zručnosti v konkrétnej tréningovej situácii alebo simulovaných každodenných situáciách. Sú to aktivity, ktoré sa dajú realizovať v psychologicky bezpečnom prostredí a nevyvolávajú nepohodlie ani negatívne pocity;
- *Tvorivé dielne Rodičovstvo s dôverou* — interaktívny tréning spojený s diskusiou, výmena skúseností s prácou v rómskych rodinách, brainstorming, mapovanie názorov, prezentácie, individuálna práca, práca s literatúrou, hranie rol, piesne, rytmus, hudba na rozvoj gramotnosti a kľúčových kompetencií detí, príklad jednoduchých hračiek, riešenie rôznych situácií, tvorba, predstavivosť a pod.
- *Domáce návštevy* — zameriavajú sa na prezentáciu teoretických poznatkov v reálnej situácii v rómskych domácnostiach;
- *Terénne sociálne poradenstvo* — v oblasti podpory vzdelávania;
- *Terénna zdravotná pomoc* — podpora očkovania, prepojenie rómskej komunity s miestnou zdravotnou službou.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Veľmi kladné reakcie zo strany rómskych rodičov. Použijú získané vedomosti vo svojom rodičovstve, podelia sa o svoje skúsenosti so širšou rodinou. Naozaj ocenili novovytvorené vzťahy s materskou školou a odborníkmi VSRD.

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Zapojenie predstaviteľov miestnej samosprávy je veľmi dôležité, pretože bez ich príspevku by nebolo možné zabezpečiť kontinuitu a udržateľnosť tejto dobrej skúsenosti.

4.4.2 Sociálne kompetencie detí v ranom veku

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Sociálne kompetencie detí v ranom veku.

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola, Hrebendova 5, Košice — Luník IX,
Slovenská republika;

TRVANIE AKTIVITY

1. 7. 2017 — 31. 8. 2017 (celkom: 5 stretnutí po 2 hodiny)

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Zapojenie rodičov je v rómskych komunitách kľúčové pre úspešnosť detí v škole. Tieto tvorivé dielne ponúkli prostredníctvom zapojenia rodinného prvku príležitosť pre komunity okolo detí zapojiť sa a učiť sa. Pomáhajú rodičom oboznámiť sa s hlavnými témami programu a umožňujú im podporovať proces učenia detí doma. Učitelia získavajú tréning o dôležitosti rodičovského zapojenia a praktické tipy na zapájanie a interakciu. Rómovia sú súčasťou širšieho spoločenstva, čo je pre nich veľmi zaujímavé. Deti, ktoré sledujú tieto tvorivé dielne, si oveľa pravdepodobnejšie uvedomujú svoje práva a povinnosti a stanú sa súčasťou spoločnosti, ktorá ich zapojí do občianskeho života. Zároveň sa rozvíja ich dôvera. Rozhodli sme sa predstaviť tento komponent, pretože vzdelávanie v ranom veku je v našich krajinách nový program, a to hlavne v rómskych komunitách.

CIELE

Profesionáli VSRD:

- Profesionáli VSRD si zlepšia kompetencie v práci s cieľovou skupinou detí. Naučia sa, ako zlepšiť sociálne a občianske kompetencie svojich cieľových skupín;

Cieľová skupina deti:

- Deti sa v prvom rade naučia o sociálnych a občianskych kompetenciách. Lepšie si uvedomia svet okolo seba. Naučia sa, aké dôležité je stať sa aktívnym členom spoločnosti a ako priniesť pozitívnu zmenu do svojich komunít.

Rodičia:

- Rodičia sa naplno zapoja do vzdelávacieho procesu svojich detí. Dostanú rôzne úlohy, čo robiť so svojimi deťmi a ako si zlepšiť kompetencie v rodinnom živote. Spolupráca medzi materskou školou a rodičmi sa posilní. Rodičia lepšie spoznajú vzdelávací systém v materskej škole a budú lepšie schopní pomáhať učiteľom v ich práci.

Relevantní partneri:

- Očakávame, že partneri si lepšie uvedomia, aká dôležitá je aj v ranom veku sociálna, občianska, ba aj finančná gramotnosť. Budú otvorenejší k diskusii s učiteľmi a riaditeľmi materských škôl. Očakávame, že vznikne plán pre systémovú zmenu a budú nasledovať kroky na jej implementáciu na národnej aj na medzinárodnej úrovni.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Nie je potrebný žiadny špeciálny didaktický materiál.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

Obsah tvorivých dielní:

- Osobné porozumenie a bádanie;
- Práva a povinnosti;
- Rozprávanie príbehov — Deti sú rodení žiaci a učia sa na príkladoch a skúsenostiach, hoci škôlkari sa nevedia dlho sústrediť, niekedy len pár minút.
- Hudba — Hudba je priestor na kreatívne, sociálne a emocionálne vyjadrenie. Deti objavujú hudbu veľmi prirodzene a ľahko;
- Umenie a remeslá — Príležitosť na vyjadrenie pocitov a objavovanie nových materiálov a zdrojov pomôže deťom budovať poznanie sveta okolo seba;
- Poézia — Ponúka humor/smiech, prináša teplo. Deti sa učia verše, čo stimuluje ich predstavivosť, učia sa nové slová a nové myšlienky;
- Skupinové hry (ineriér/exteriér) — Deti sa učia hrou. Hry pomáhajú učiť význam slov.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Rané detstvo je najzásadnejší čas na pozitívnu intervenciu. Počas tohto obdobia je vývoj dieťaťa výrazne ovplyvnený prostredím, ktoré má veľký vplyv na celý ich život. Je preto podstatné, aby vzdelávanie a programy životných zručností začínali v tomto ranom veku. Preto sa všetkým účastníkom (profesionálom VSRD, rómskym rodičom a ich deťom) páčil tento program a vzdelávanie a školenia budú pokračovať aj po skončení projektu.

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Je veľmi dôležité zapojiť predstaviteľov miestnej samosprávy, pretože bez ich príspevku by nebolo možné zabezpečiť kontinuitu a udržateľnosť tejto dobrej skúsenosti.

4.4.3. Tvorba obrázkových kníh pre deti

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Tvorba obrázkových kníh pre deti

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola, Hrebendova 5, Košice — Luník IX,
Slovenská republika;

TRVANIE AKTIVITY

1. 9. 2016 — 31. 7. 2017 (celkom 5 stretnutí po 2 hodiny).

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Vykonávaná aktivita bola zameraná na to, aby si rómski rodičia s deťmi sami pripravili vzdelávací materiál odrážajúci ich potreby a kapacitu. Zároveň mala pomôcť rómskym rodičom, aby dokázali platiť všetky povinné poplatky na vzdelávanie a dodatočné služby vďaka kreatívnemu nadaniu svojich detí.

Obrázková kniha kombinuje vizuálne a verbálne rozprávanie vo forme knihy, najčastejšie určenej pre malé deti. Vyobrazenia v obrázkovej knihe používajú celý rad médií, ako napríklad olejové farby, akrylové a vodové farby aj ceruzky a pod. Obrázkové knihy sú často určené deťom, a kým niektoré používajú jednoduchý jazyk, špeciálne zameraný na rozvoj schopnosti čítať, väčšina z nich používa slovník, ktorému dieťa rozumie, ale nedokáže ho prečítať. Preto majú obrázkové knihy v živote detí dve funkcie: najskôr im ich čítajú dospelí, a potom, keď sa deti začnú učiť čítať, čítajú ich samy.

CIELE

Rómske rodiny (deti aj rodičia):

- podporiť tvorivý talent rómskych detí a ich rodičov;
- umožniť im prípravu vzdelávacích materiálov podľa vlastných potrieb a finančných možností.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Nie je potrebný špeciálny didaktický materiál.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

- Tvorivá dielňa o tvorbe obrázkových kníh;
- Brainstorming o naratívnom obsahu obrázkovej knihy;
- Príprava kresieb;
- Finalizácia obsahu textu;
- Preklad textu zo slovenského jazyka do rómskeho jazyka;
- Tlač a distribúcia.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Veľmi pozitívne reakcie hlavne zo strany rómskych rodičov, ktorí budú mať prístup ku kvalitným vzdelávacím materiálom bez dodatočných finančných nákladov.

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Počas rôznych tvorivých dielní, tréningu a ďalších formálnych a neformálnych vzdelávacích aktivít sa rómski rodičia a deti učia z vysoko profesionálnych vzdelávacích materiálov, ktoré pre nich nie sú v ich životnej situácii finančne dostupné. Z toho dôvodu ich musíme naučiť, ako môžu sami pripraviť vzdelávacie materiály pre svoje deti. V našom bežnom živote je množstvo materiálov, ktoré dokážu v prípade potreby nahradiť veľmi drahé didaktické materiály s rovnakým obsahom a kvalitou.

4.4.4 Voľnočasové aktivity v spolupracujúcich predškolských zariadeniach

NÁZOV VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Voľnočasové aktivity v spolupracujúcich predškolských zariadeniach

MIESTO, KDE PREBIEHALA AKTIVITA

Materská škola, Hrebendova 5, Košice — Luník IX,
Slovenská republika.

TRVANIE AKTIVITY

1. 9. 2016 — 31. 7. 2017 (celkom: 10 stretnutí na 2 hodiny)

ÚČEL VYKONÁVANEJ AKTIVITY

Rozhodli sme sa zrealizovať túto aktivitu v dôsledku našej unikátnej skúsenosti so vzdelávaním samofinancovaným rómskymi deťmi a ich kreatívnym talentom. Veľký počet rómskych detí navštevuje materskú školu v Košiciach — Luník IX a niekoľko tuctov rómskych rodičov sem chodí na aktivačné práce. Rodičia platia za stravu, ale školské poplatky si platia deti samy svojimi maľbami a ich následným predajom. Začalo sa to charitatívnym rómskym plesom. Agentúra, ktorá podujatie organizovala, požiadala materskú školu, aby im dodala obrázky, ktoré potom predala účastníkom plesu. Obrázky sú všade v materskej škole. Deti rady maľujú, tvoria, páči sa im pracovať. Väčšina obrázkov si nájde svojho kupca. Niektoré z nich dokonca zdobia úrad ministra slovenskej vlády.

CIELE

Rómske rodiny (deti aj rodičia):

- poskytnúť viacerým rómskym deťom vhodné vzdelanie v ranom veku vďaka finančnému zisku z predaja ich vlastných výtvorov.

POTREBNÝ DIDAKTICKÝ A INÝ MATERIÁL

Materiál na kreatívne umenie a kultúru.

AKO PREBIEHALA AKTIVITA?

- Maliarske tvorivé dielne s rómskymi deťmi;
- Maľovanie obrázkov a ich vystavovanie na rozličných podujatiach;
- Tvorba malého zisku a jeho použitie na hradenie školských poplatkov.

AKÉ BOLI REAKCIE ÚČASTNÍKOV?

Veľmi kladná odozva hlavne zo strany rómskych rodičov. Malý zisk z predaja malieb im pomohol vyriešiť problém s pravidelnými mesačnými poplatkami za materskú školu a dodatočné služby pre ich deti.

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

Pre ľudí pochádzajúcich zo znevýhodneného prostredia je niekedy takmer nemožné nájsť splôsob, ako financovať náklady súvisiace so vzdelávacím procesom v materskej škole. Ich vlastná malá aktivita dokázala prispieť k tomuto veľmi dôležitému úseku v živote ich detí.

5. MATERIÁLY VYDANÉ V RÁMCI INICIATÍVY

Petra Bozovičar a Petra Zgonec, Vzdelávací výskumný ústav (Educational Research Institute)

5.1 Lotyšsko

5.1.1. NÁZOV

Damarov rok = Damarove potulky

OPIS

Zámerom knihy je posilniť vedomosti detí v materskej škole o procesoch v prírode a podujatiach v každom mesiaci v roku a prispieť k osvojeniu si názvov mesiacov.

Kniha je upravená ako viacjazyčný materiál v troch jazykoch - lotyšskom, ruskom a rómskom - , aby sa podporovala inklúzia prvkov multikultúrneho vzdelávania v každodennom vzdelávaní v materskej škole.

WEBOVÝ ODKAZ

- http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/Damara_gads_10.02.pdf

5.1.2 NÁZOV

Čo robiť s Piksis? = Ko darisim ar Piksi?

OPIS

Táto kniha má pomôcť deťom mladším ako 3 roky naučiť sa názvy oblečenia, spoznať farby a precvičovať si prsty pri držaní ceruzky a maľovaní na ohraničenom priestore. Je pripravená ako viacjazyčný materiál v lotyšskom a rómskom jazyku, aby podporovala vzdelávacie prvky multikulturalizmu v každodennej práci materskej školy. Linajky pod textom umožňujú doplniť preklad v ľubovoľnom jazyku.

WEBOVÝ ODKAZ

- http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/Gramata_par_Piksi_10.02.pdf

5.1.3 NÁZOV

Práva a povinnosti detí a rodičov = Bernu un vecāku tiesības un pienākumi.

OPIS

Kniha vznikla ako informačný materiál alebo návod na pomoc a podporu rómskych rodičov. Je napísaná jednoducho a nenáročným spôsobom zoznamuje čitateľa s najdôležitejšími právami a povinnosťami detí a rodičov podľa medzinárodného a lotyšského práva.

WEBOVÝ ODKAZ

- V angličtine: <http://online.pubhtml5.com/wjwi/mhhz/>
- V lotyštine: <http://online.pubhtml5.com/wjwi/cmql/>

5.1.4 NÁZOV

Odporúčania pre tvorcov politik v oblasti inklúzie rómskych detí do predškolských programov.

OPIS

Odporúčania boli vypracované na základe analýzy a vyhodnotenia realizovaných projektových aktivít a sú určené miestnym a národným tvorcom politik na podporu raného vzdelávania rómskych detí. Odporúčania zahŕňajú obsahové aj štrukturálne odporúčania, ktoré sa dajú aplikovať podľa miestnych okolností a priorít.

WEBOVÝ ODKAZ

- V angličtine: http://iic.lv/wp-content/uploads/2017/12/RECOMMENDATIONS_CEI_Eng.pdf
- V lotyštine: <http://iic.lv/wp-content/uploads/2017/12/Rekomendacijas.pdf>

5.2 Slovinsko

5.2.1 NÁZOV

O materskej škole

OPIS

Leták O materskej škole má informovať rodičov o:

- dôležitosti materskej školy pre ich deti,
- tom, ako v materskej škole prebieha deň
- spolupráci medzi materskou školou, rodinou a miestnou komunitou a o
- procese prihlásenia dieťaťa do materskej školy.

Viacjazyčný leták v slovinskom a rómskom jazyku s možnosťou zahrnutia dodatočného prekladu textu do ďalšieho jazyka je určený na širšie použitie v procese inklúzie detí a ich rodičov z rôznych kultúrnych a jazykových prostredí do materskej školy.

WEBOVÝ ODKAZ

- v anglickom a rómskom jazyku: <http://online.pubhtml5.com/yogo/vkxx>
- v slovinskom a rómskom jazyku: <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/O-vrtcu.pdf>

5.2.2 NÁZOV

Urobme to spolu!

OPIS

Materiál pre rodičov a deti pozostáva z príťažlivo ilustrovaných kariet, ktoré ponúkajú aktivity pre rodičov s deťmi. Poskytuje deťom zároveň možnosť hrať sa s kartami, zoradiť časti rôznych aktivít do správneho poradia. Účelom materiálu je podporiť rodičov vo vzdelávacej práci pomocou spoločnej hry s dieťaťom alebo prostredníctvom aktivít, obsiahnutých v materiáli.

WEBOVÝ ODKAZ

- v anglickom a slovinskom jazyku: <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Download-File.pdf>

5.2.3 NÁZOV

S priateľmi k moru/

Prijatelni lenca pu mori.

OPIS

Obrázkovú knihu vytvorili samy deti pod dohľadom učiteľov materskej školy na jednom stretnutí v materskej škole, na ktorom sa zúčastnili deti aj ich rodičia. Je napísaná v slovinskom aj rómskom jazyku, s možnosťou dodatočného prekladu textu.

WEBOVÝ ODKAZ

- - slovinskom jazyku: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/S_Prijateli_Na_Morje.pdf

5.2.4 NÁZOV

Národné smernice inklúzie rómskych detí a ich rodičov do predškolských programov

OPIS

Národné smernice inklúzie rómskych detí a ich rodičov do predškolských programov sú určené pre materské školy a miestne samosprávy a relevantných zodpovedných tvorcov politík v oblasti vzdelávania.

WEBOVÝ ODKAZ

- - v anglickom jazyku: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/04/ANGL_Smernice_elektronska_verzija.pdf
- - v slovinskom jazyku: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/12/Smernice_elektronska_verzija_slo.pdf

5.3 Česká republika

5.3.1 NÁZOV

Říkáme si společně/Můj den ve školce/Míro d'ives andre školka/ Povieme to spolu/Môj deň v škôlke.

OPIS

Materiál pozostáva z pracovných listov, ktoré deti podporujú, aby sa učili o dennom vzdelávacom programe, denných pravidlách a rutine. Nemenej dôležité je posilnenie vzťahu detí medzi sebou, s ich rodinami a učiteľmi.

Deti môžu vyfarbovať materiály a ilustrovať ich vlastnými obrázkami. Deti a učitelia môžu používať materiály a dodatočné karty na hranie a môžu doplniť názvy v jazyku detí, ak to nie je čeština ani rómcina.

WEBOVÝ ODKAZ

- Česká a rómska **[verzia://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/My-day-at-preschool-re-size-10-pdf](http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/My-day-at-preschool-re-size-10-pdf)**
- Dodatočné materiály - karty s obrázkami: **<http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/pdfrsizer.com-pdf-resize-14.pdf>**

5.3.2 NÁZOV

Povieme to spolu/ Učíme sa hlásky/ Sikhl'uvav o hlaski/Učíme sa hlásky/ Povieme to spolu/We are talking together - anglická verzia.

OPIS

Ako materiál pre rodičov sme pripravili súbor jednoduchých pracovných listov s niekoľkými cvičeniami a aktivitami na precvičovanie fonematického vnímania. Dajú sa ľahko zahrnúť do denného života a uviesť ako zábavná hra a voľnočasová aktivita pre deti a ich rodičov. Navyše sme vytvorili krátke videá, ktoré rodičom pomôžu cvičiť a získať viac argumentov, prečo je dôležité umiestniť deti v materskej škole.

Videá sú dostupné na **www.varianty.cz/khetaun**.

Materiál bol pripravený na cvičenie výslovnosti v českom jazyku, preto sa anglická verzia líši a je skôr spojená s Rozprávkou o jazýčku.

WEBOVÝ ODKAZ

- Česká a rómska verzia: <http://online.pubhtml5.com/yogo/qzxa/>
- Anglická verzia: <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/pdfresizer.com-pdf-resize.pdf>
- dodatočný materiál - karty s obrázkami: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/3160_karty-cvicime-hlasky.pdf

5.3.4 NÁZOV

Odporúčania pre tvorcov politík na úrovni jednotlivej krajiny partnerskej organizácie v oblasti inklúzie rómskych detí do predškolských programov Českej republiky

OPIS

Odporúčania sú určené miestnym samosprávam ako zakladateľom materských škôl a relevantným subjektom riadenia v oblasti vzdelávania.

WEBOVÝ ODKAZ

V anglickom jazyku: <http://online.pubhtml5.com/yogo/tdml/>

V českom jazyku: <http://online.pubhtml5.com/yogo/hznp/>

5.3.5 NÁZOV

Videá na posilnenie rómskych rodičov zo sociálne znevýhodnených oblastí v starostlivosti a rozvoji detí.

OPIS

- Vytvorili sme 16 videí v českom a rómskom jazyku s cieľom zasiahnuť viac rodín a poskytnúť im tipy na aktivity s deťmi:
- Dôležitosť predškolského vzdelávania (3 videá) Čo môže byť ťažké v materskej škole (1 video)
- Hry na precvičovanie farieb (1 video)
- Čítanie s deťmi (1 video)
- Rozprávka o jazýčku (2 videá - v českom a rómskom jazyku)
- Aktivity na rozlišovanie hlások - rôzne série so 4 ťažkými spoluhláskami - (8 videí v českom a rómskom jazyku) s poznámkami logopéda.

WEBOVÝ ODKAZ

- Videá v českom a rómskom jazyku s českými titulkami:
<https://www.varianty.cz/projekty64-khetaun-spolecne-klicove-kroky-pro-zapojeni-romskych-socialne-znevychodnenych-deti-do-kvalitnich-predskolnich-programu> - *page will be switched into* www.varianty.cz/khetaun.

5.4 Slovensko

5.4.1 NÁZOV

Jazierko - Paňori.

OPIS

Obrázková kniha, ktorú pripravili rómski rodičia a ich deti v ranom veku s pomocou profesionálov VSRD. Kniha sa používa ako vzdelávací materiál v tvorivých dielňach zameraných na zlepšenie rodičovských zručností rómskych rodičov, ako aj na sociálny a emocionálny rozvoj rómskych detí v ranom veku.

WEBOVÝ ODKAZ

<http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/JAZIERKO-PANORI.pdf>

5.4.2 NÁZOV

Rodičovstvo s dôverou.

OPIS

Vzdelávací materiál pre profesionálov a poloprofesionálov, ktorí pracujú s rómskymi komunitami, pre rómskych rodičov, starých rodičov a deti v ranom veku. Materiál sa používa na školenia, tvorivé dielne a domáce návštevy. Obsah manuálu pozostáva z rôznych tém spojených so vzdelávaním k sociálnej spravodlivosti, budovaním dôvery rómskych rodičov a prípravou rómskych detí na základnú školu.

WEBOVÝ ODKAZ

- http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Trust-Based-Parenting_EN.pdf
- <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Rodicovstvo-zalozene-na-dovere.pdf> (SK)

5.4.3 NÁZOV

Zdravie a dieťa

OPIS

Vzdelávací materiál pre profesionálov a poloprofesionálov, ktorí pracujú s rómskymi komunitami, pre rómskych rodičov, starých rodičov a deti v ranom veku. Tento materiál sa používa na školenia, tvorivé dielne a domáce návštevy. Obsah manuálu pozostáva zo zdravotných tém a poradenstva v oblasti zdravia, očkovania, kalendára pravidelných prehliadok atď.

WEBOVÝ ODKAZ

- <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Health-and-child.pdf> (ENG)
- <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Zdravie-a-dieta-pdf> (SK)

5.4.4 NÁZOV

Odporúčania pre tvorcov politik.

OPIS

Odporúčania sú určené miestnym samosprávam ako zriaďovateľom materských škôl a zodpovedajúcich subjektov riadenia v oblasti vzdelávania.

WEBOVÝ ODKAZ

- <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/12/Recommendations-for-policy-makers-updated-SLOVAKIA.pdf> (ENG)
- <http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/12/Recommendations-for-policy-makersSK.pdf> (SK)

6. PROJEKT V ČÍSLACH

Petra Zgonec, Inštitút pre výskum vzdelávania (Educational Research Institute)

Opis/Krajiny:	Lotyšsko	Slovinsko	Česká republika	Slovensko	Spolu
Počet aktivít pre rómske deti a rodičov	10	12	11	10	43
Počet poskytovateľov aktivít	13	12	9	2	36
Počet všetkých zapojených detí (Každé dieťa sa ráta len raz)	70	239	51	15	375
Počet všetkých zapojených rómskych detí (každé dieťa sa ráta len raz)	20	19	26	15	80
Počet všetkých zapojených rodičov (Každý jednotlivec sa ráta len raz)	26	242	30	10	308
Počet všetkých zapojených rómskych rodičov (každý jednotlivec sa ráta len raz)	10	22	28	10	70
Počet vykonaných monitoringov	10	10	11	10	41
Počet viacnásobných uskutočnených podujatí	2	2	2	2	8

Opis/Krajiny:	Lotyšsko	Slovinsko	Česká republika	Slovensko	Spolu
Počet účastníkov na viacnásobných podujatiach	31	62	23	34	150
Počet vydaných publikácií (bez prekladu)	4	5	5	4	18/19 vrátane konečných publikácií

7. HODNOTIACA SPRÁVA PROJEKTU

Alenka Gril, Inštitút pre výskum vzdelávania (Educational Research Institute)

ZDROJE INFORMÁCIÍ

Vyhodnotenie projektových aktivít je založené na štyroch zdrojoch vo všetkých partnerských organizáciách štyroch zúčastnených krajín: Slovinska, Lotyšska, Českej republiky a Slovenska.

- 1. Vyhodnotenie školiacich aktivít:** zhrnutia subjektívnych hodnotení účastníkov štyroch medzinárodných tréningov uskutočnených v každej z krajín. Každý tréning bol hodnotený podľa piatich kritérií (obsah, aktivity, materiály, organizácia a atmosféra), odhadom v štvorbodovej škále (1 - zlý/bad, 2 - uspokojivý/satisfactory, - 3 dobrý/good, 4- veľmi dobrý/very good) a dvoch otvorených otázok o ich subjektívnej reflexii. Na medzinárodných tréningoch sa zúčastnilo 10 až 12 účastníkov zo všetkých štyroch krajín a 20 až 30 účastníkov na národných školiacich aktivitách (napríklad pedagógov, riaditeľov materských škôl, mimovládnych pracovníkov, psychologicko-pedagogických profesionálov a rómskych asistentov učiteľov).
- 2. Pozorovanie aktivít:** zhrnutia pozorovaní každej z implementovaných aktivít v štyroch krajinách, ktoré napísali pedagógovia do evalvačných formulárov. Evalvácia sa zamerala na písomné pozorovanie toho, čo sa v aktivitách naučili, aké boli reakcie rómskych detí a rodičov a do akej miery boli s aktivitami spokojní všetci účastníci.
- 3. Dotazník pre pedagógov a vedúcich materských škôl:** meral vnímané efekty projektových aktivít (dôvera rómskych detí a rodičov k inštitúcii a pedagógom VSRD a spokojnosť účastníkov sa merala v päťbodovej škále; vnímané výstupy na rôznych úrovniach jednotlivých predstaviteľov, materskej školy, miestnej komunity sa merali otvorenou otázkou), a profesionálny rozvoj počas projektu (kompetencie pre inkluzívnu prax pedagógov v materskej škole, a profesionálnej podpory vedúcich a kolegov sa merali podľa päťbodovej škály s otvorenou objasňujúcou otázkou posledne menovaným). Nie všetci zúčastnení pedagógovia a vedúci materských škôl v štyroch krajinách (riaditelia, ich zástupcovia, pedagogickí vedúci, psychologicko-sociálni konzultanti) vyplnili formulár na konci projektu. Evalvácia je založená na odpovediach šiestnástich pedagógov (šesť v Slovinsku, traja v Lotyšsku, dvaja v Českej republike a šiesti na Slovensku). Všetko to boli ženy s viac než štvorročnou (až po 33 rokov) pracovnou skúsenosťou v predškolských

programoch. Väčšina pedagogičiek a vedúcich mala tiež predchádzajúce skúsenosti s prácou s rómskymi deťmi a rodinami v materskej škole, ale niektoré boli bez tejto skúsenosti.

4. Rozhovory s rómskymi rodičmi: rozhovory prebehli vo fokusových skupinách alebo individuálne na konci projektu. Otázky sa zameriavali na ich dôveru voči inštitúciám VSRD a pedagógom, ich spokojnosť s aktivitami, užitočnosť aktivít pre nich a pre ich deti, ich ochotu pokračovať v spolupráci s materskou školou. Spolu sa na rozhovoroch zúčastnilo 28 rodičov (šesť v Slovinsku - štyri matky, jeden otec; osem v Lotyšsku - šesť matiek, dve staré mamy, dvaja otcovia; šesť v Českej republike - šesť matiek; osem na Slovensku - šesť matiek, dvaja otcovia).

Kvalita procesu projektových aktivít

Kvalita procesu aktivít bola hodnotená podľa súboru *kvalitatívnych indikátorov* nastavených v prípravnej fáze projektu: profesionálne kompetencie a podpora pedagógov v rámci predškolských programov, dôležitosť predškolského vzdelávania pre rómske deti a rodičov, dôvera budovaná na vzťahoch medzi rómskymi a nerómskymi účastníkmi, spokojnosť všetkých účastníkov, povedomie o dôležitosti predškolského vzdelávania pre rómske deti a pripravenosť na pokračovanie inkluzívnych postupov.

PROFESIONÁLNE KOMPETENCIE PRE INKLUZÍVNU PREDŠKOLSKÚ PRAX

Školenia učiteľov

Štyri medzinárodné tréningy zorganizovala vedúca partnerská organizácia zo Slovinska (Inštitút pre výskum vzdelávania - ERI): 1) “Dôležitosť predškolského vzdelávania a zabezpečenie sociálnej spravodlivosti vo vzdelávaní,” v Lotyšsku; 2) “Budovanie dôvery a prepojenie materskej školy s rozličnými aktérmi v miestnej komunite,” na Slovensku; 3) “Aktivity pre deti, ktoré nie sú zapojené do predškolského vzdelávania a ich rodičov,” v Slovinsku; 4) “Programy na posilnenie rómskych rodín v starostlivosti o dieťa a stimulácia rozvoja detí,” v Českej republike.

Každý z tréningov bol hodnotený podľa piatich kritérií (obsah, aktivita, materiály, organizácia a atmosféra) a dvoch otvorených otázok o subjektívnom vnímaní tréningov. V priemere

považovali účastníci *obsah tréningov, aktivít, organizáciu a atmosféru za veľmi dobrú a použitý materiál ako dobrý*. Na otázku “čo sa naučili na tréningu”, odpovedali, že a stretli s novými *myšlienkami a nápadmi a získali informácie o rómskej komunite a o tom, ako s Rómami pracovať* (napr. stratégie na rozvoj kompetencií rómskych rodičov v zdravotnej starostlivosti a výchove dieťaťa, spôsoby budovania dôvery medzi rómskymi rodičmi a VSRD, pochopenie domáceho prostredia a dôvodov menej rozvinutej slovnej zásoby u rómskej komunity, spolupráca medzi rôznymi zúčastnenými stranami v obciach). Pridali tiež “voľné komentáre”, v ktorých mnohí účastníci *vyzdvihovali školiace aktivity, hlavne profesionálny prístup, informovaných, skúsených a priateľských prednášajúcich, priateľskú atmosféru*, v ktorej si mohli vymieňať skúsenosti. Boli spokojní s tréningami, boli podľa nich hodnotné, zmysluplné a užitočné.

Štyri národné tréningy, témy ktorých kopírovali medzinárodné tréningy, prebehli vo všetkých štyroch zúčastnených krajinách. Účastníci v Lotyšsku a na Slovensku v priemere hodnotili všetky štyri tréningy ako veľmi dobré podľa všetkých štyroch kritérií. Aj v Slovinsku boli tri tréningy hodnotené ako veľmi dobré, ako aj tréning - “Budovanie dôvery a prepájanie materskej školy s rôznymi aktérmi miestnej komunity”. V Českej republike boli tréningy hodnotené o niečo menej priaznivo. *Obsah, aktivity a organizácia boli hodnotené v priemere ako dobré, materiál ako priemerný, kým atmosféra bola hodnotená ako veľmi dobrá* podobne ako v ostatných krajinách.

Ich odpovede na otvorenú otázku odhalili, že spoznali *život rómskych rodín a ich sociálnu situáciu*, dozvedeli sa, *ako s nimi pracovať a budovať ich dôveru k prostrediu VSRD a ako ich učiť podporovať rozvoj dieťaťa*. Naučili sa tiež *metódy a stratégie implementácie inkluzívnych predškolských postupov s rómskymi deťmi a rodičmi*, a tiež to, *ako sa pripraviť na budovanie inkluzívneho vzdelávacieho prostredia*, napríklad redukovať predsudky, uvedomiť si nevyhnutnosť tejto práce. Zistili tiež, aké potrebné je spolupracovať s miestnou komunitou. Získali *motiváciu na prácu s rómskymi deťmi a tvorbu podporujúceho vzdelávacieho prostredia*. Vo voľných komentároch *ocenili tréningy a prednášajúcich* (ich nadšenie a priateľskosť), uznali tiež *zmenu svojho vlastného uhla pohľadu a pochopenie rómskych rodín*.

Tieto hodnotenia ukazujú, že tréningy vybavili pedagógov (a ostatných v rovnakej funkcii) *nevyhnutnými poznatkami, stratégiami a metódami inkluzívnych predškolských postupov s rómskymi deťmi a ich rodinami*. Zvýšilo sa tiež ich *pochopenie dôležitosti inkluzívneho vzdelávania*. Prejavilo sa to ako *nová perspektíva ohľadom predškolského vzdelávania a rómskej komunity a ako otvorenejší postoj voči rómskym deťom a rodinám*.

Dotazníky

Kompetencie na inklúziu rómskych detí a rodičov do predškolských programov, na posilnenie rómskych rodičov, na spoluprácu v rómskych komunitách – sa odhadovali na základe dotazníka o úrovni materskej školy a pedagógov.

- ***Kompetencie pedagógov***

Všetci pedagógovia na Slovensku a v Českej republike a takmer všetci v Slovinsku odhadovali, že *zvýšili povedomie rómskych rodičov o dôležitosti začlenenia ich detí do predškolských programov*. Pedagógovia v Lotyšsku zvýšili povedomie rodičov v priemere menej.

Pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách v priemere odhadovali, že počas projektu, že si *celkom osvojili vhodné zručnosti a stratégie na vykonávanie aktivít pre rómske deti a rodičov, zamerané na inklúziu do predškolských programov*. Niektorí vychovávatelia v Slovinsku a na Slovensku odhadli, že si celkom osvojili zručnosti začleňovania, iní v Čechách a na Slovensku odhadli, že si ich osvoji mierne.

Pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách odhadovali, že počas projektu *mierne spolupracovali s miestnymi organizáciami*. Priemerná úroveň spolupráce bola vcelku najvyššia na Slovensku, kým v Lotyšsku, Slovinsku a v Českej republike bola nižšia, priemerná.

- ***Kompetencie materskej školy***

Vo všetkých štyroch krajinách vedúci materských škôl v priemere hodnotili, že *materské školy stredne (až uspokojivo) zvýšili povedomie rómskych rodičov o dôležitosti začlenenia ich detí do predškolských programov*. Viac sa zvýšilo na Slovensku a v Slovinsku než v Lotyšsku a v Českej republike.

Vedúci materských škôl vo všetkých štyroch krajinách v priemere hodnotili, že *materské školy zvládli vhodné zručnosti a stratégie na implementáciu aktivít pre rómske deti a rodičov zameraných na ich začlenenie do materskej školy priemerne (až uspokojivo)*. Vhodné zručnosti a stratégie inklúzie zvládli dostatočne v Slovinsku a Lotyšsku, priemerne na Slovensku, ale len veľmi slabo v Českej republike.

Vo všetkých štyroch krajinách vedúci materských škôl v priemere hodnotili, že *materská škola dosť zintenzívnila spoluprácu s rôznymi organizáciami v miestnych komunitách zameranými na*

lepšiu integráciu rómskych detí a rodičov v predškolských programoch. Spolupráca v miestnych komunitách veľmi narástla na Slovensku, dosť v Lotyšsku a priemerne v Slovinsku a Českej republike.

Môžeme zhrnúť, že kompetencie pedagógov a inštitúcií VSRD v inkluzívnych predškolských postupoch s rómskymi rodinami boli uspokojivo zvládnuté vo všetkých štyroch krajinách. Hlavne pedagógovia (viac než materské školy) sa vnímali ako veľmi kompetentní na implementáciu aktivít zameraných na inklúziu rómskych rodín do predškolského vzdelávania.

DÔLEŽITOSŤ PREDŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA PRE RÓMSKE DETI A RODIČOV

Dotazníky

Vedúci materských škôl na Slovensku, v Českej republike a v Slovinsku vnímali začleňovanie rómskych detí a rodičov do predškolských programov v priemere ako veľmi dôležité, kým pre riaditeľa v Lotyšsku to bolo pomerne dôležité. Vo všetkých štyroch krajinách súhlasili vedúci materských škôl s jeho dôležitosťou pre zvládnutie prechodu na základnú školu a vyššiu úspešnosť rómskych detí v budúcnosti. V Slovinsku odhalili jeho socializačné vplyvy — vzdelávanie v ranom veku poskytuje rovnosť príležitostí pre optimálny rozvoj dieťaťa, učenie jazyka a stimuluje pozitívne kultúrne povedomie rómskych detí. Vedúci v Českej republike vidia dôležitosť v presviedčaní rómskych rodičov, že na vzdelaní záleží a že je potrebné priviesť svoje deti do (materskej) školy. Na Slovensku vedúci materskej školy vidia ako dôležitú v tomto programe aj prispôsobivosť učebného prostredia (materiály a vyučovacie postupy) špecifickým potrebám dieťaťa, čo je možné len ak poznáme rodinné zázemie dieťaťa.

Pre pedagógov v troch krajinách je začlenenie rómskych detí a ich rodičov do predškolských programov v priemere veľmi dôležité, kým v Lotyšsku ho vnímali ako dosť dôležité. Pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách súhlasili, že je prospešné pre prechod do školy a ďalšie vzdelávanie rómskych detí. V Slovinsku a Českej republike vidia pedagógovia dôležitosť raného vzdelávania rómskych detí z pohľadu socializácie. Začlenenie do predškolských programov im poskytuje flexibilné prostredie pre učenie a hru, lepšiu výživu a interakcie s deťmi a dospelými. Stimuluje tak ich sociálnu sieť a rozširuje príležitosti na zlepšenie sociálneho statusu Rómov v spoločnosti - takto to vnímali v Slovinsku, Lotyšsku a na Slovensku. Spoločenská integrácia rómskych detí znamená aj lepšiu budúcnosť pre nás všetkých - ako uviedli slovinskí pedagógovia. Pedagógovia v ostatných troch krajinách to vyjadrili presnejšie

ako príležitosť na *prekonanie predsudkov* voči Rómom vo väčšinovej populácii a vytváranie *dialógu* s rómskymi rodinami, čo umožňuje lepšie *pochopenie* a akceptáciu rómskej kultúry a vytvára možnosti pre spoločný život s Rómami. V Českej republike pedagógovia uviedli, že pre *rómskych rodičov* bolo tiež dôležité *zvyknúť si komunikovať so vzdelávacou inštitúciou* a prekonať bariéry pozitívne, čo ovplyvnilo ich postoje k vzdelávaniu.

Môžeme zhrnúť, že odborníci z materských škôl, účastníci projektu, považujú zapojenie rómskych rodín do predškolského vzdelávania za veľmi dôležité. Vymenovali rôzne pozitíva, od socializačných dôsledkov a stimulácie rozvoja detí cez sociálne interakcie k uľahčeniu prechodu do školy; od vzájomného spoznania a prekonania predsudkov a stereotypov k prispôsobeniu vzdelávacieho prostredia kultúrnemu/rodinnému zázemiu dieťaťa, ako aj premostenie k sociálnej integrácii rómskych rodičov a lepší život pre všetkých v budúcnosti.

PROFESIONÁLNA PODPORA PRI IMPLEMENTÁCII INKLUZÍVNYCH PREDŠKOLSKÝCH PROGRAMOV PRE RÓMSKE RODINY

Dotazníky

Takmer všetci riaditelia *materských škôl* vo všetkých štyroch krajinách odhadovali, že *poskytli veľkú profesionálnu podporu* pedagógom pri riadení a realizácii aktivít pre rómske deti a ich rodičov, keď to bolo potrebné. V Slovinsku, Českej republike a na Slovensku riaditelia materských škôl podporili pedagógov *poradenstvom*, stálou komunikáciou a dialógom, *spoločným riešením problémov*, spoluprácou a pomocou *pri aktivitách*. Poskytli *materiálnu podporu* (napr. knihy, zdroje, materiály, priestory). V Slovinsku a na Slovensku *podporili tiež vzdelávanie a tréning* a asistovali pri *organizovaní kontaktov*. V Lotyšsku riaditeľ poskytol pedagógom *finančnú podporu*.

V priemere pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách hodnotili, že poskytnutá profesionálna *podpora dosť výrazne prispela k ich kompetenciám* realizovať projektové aktivity. Na Slovensku hovorili o mimoriadne prínosnej podpore.

Vo všetkých štyroch krajinách pedagógovia *dostali v priemere takmer vždy podporu od vedenia materských škôl*. Na Slovensku dostali vždy všetci pedagógovia pomoc od vedúcich, kým v Slovinsku sa vnímanie podpory lídrov jednotlivými pedagógmi líšilo. V Lotyšsku, Českej republike a na Slovensku vedúci pomáhali *pri organizovaní aktivít* a pri podujatiach. V troch krajinách s výnimkou Lotyšska uvádzali podporu vedúcich *pri poskytovaní vzdelávania a*

tréningu. V Slovinsku a v Českej republike dostali pedagógovia metodologickú podporu v prípade neistoty. V Lotyšsku vnímali pedagógovia podporu vedúcich v ich uznaní.

V priemere vo všetkých štyroch krajinách pedagógovia takmer vždy dostali podporu od svojich kolegov. Na Slovensku a v Lotyšsku všetci pedagógovia dostali vždy podporu od kolegov, kým v Slovinsku sa vnímanie pomoci u jednotlivých pedagógov najviac líšilo. V Slovinsku a v Lotyšsku kolegovia pomáhali konzultáciami, radami a pomocou pri organizovaní a realizácii aktivít. Tak to bolo aj v Českej republike spolu so spoločným plánovaním a evalváciou aktivít. V Slovinsku a na Slovensku kolegovia zdieľali materiály a nápady (napr. didaktické materiály, tréningové materiály, špeciálne materiály pre rómskych rodičov, obrázkové knihy). V Slovinsku spomínali vyjadrenie empatie a porozumenia kolegov.

Môžeme zhrnúť, že podpora, ktorú dostali pedagógovia pri projektových aktivitách, bola podstatná pre ich úspech a pomerne bežná. Dostávali podporu vedúcich aj kolegov hlavne vo forme konzultácií a zdieľania skúseností, ale aj pomoc pri práci a materiálnu podporu. Riaditelia boli dôležití aj pre poskytovanie organizačnej a administratívnej podpory a stimulovali vzdelávanie a tréning.

DÔVERA VO VZŤACHOCH MEDZI RÓMSKYMÍ RODIČMI A PEDAGÓGMÍ

Pozorovania

V Slovinsku, Lotyšsku a Českej republike prejavili rómski rodičia väčšiu dôveru voči pedagógom a inštitúciám VSRD a mali väčší záujem a pozitívny postoj. Potrebovali sa dozvedieť, čo im materská škola môže poskytnúť a že pracovníci majú dobré úmysly s ich deťmi. Naučili sa oceniť vzájomnú spoluprácu medzi materskou školou a rodičmi.

V Slovinsku a Lotyšsku sa rodičia socializovali a prepájali aj s ostatnými rodičmi. Uvedomili si teda, že ich ostatní účastníci tvorivej dielne akceptovali a že mohli komunikovať s ostatnými rodičmi a dospelými mimo svojej komunity. Získali tým väčšiu sebadôveru a záujem o aktivity a aktívnejšie sa zapájali. V Slovinsku a v Českej republike si rómski rodičia uvedomili aj to, aké dôležité je začleňovanie ich detí do materskej školy aj pre ich budúce vzdelávanie. Na Slovensku sa rómski rodičia naučili, aké dôležité je hrať sa a komunikovať s deťmi.

Dotazníky

Riaditelia/vedúci vo všetkých štyroch krajinách vnímali v priemere *väčšiu dôveru k materským školám* vďaka projektovým aktivitám *u viac než polovice rómskych rodičov*. Na Slovensku a v Lotyšsku hovorili o rozvinutí väčšej dôvery u rómskych rodičov než v Lotyšsku a v Českej republike.

Pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách v priemere vnímali, že *väčšina rómskych rodičov im viac dôveruje* vďaka projektovým aktivitám. Na Slovensku a v Lotyšsku spomínali väčšiu dôveru rómskych rodičov než v Slovinsku a v Českej republike. V Slovinsku vnímala väčšina pedagógov rozvoj dôvery u rómskych rodičov rôzne.

Rozhovory

Takmer všetci oslovení rómski rodičia vo všetkých štyroch krajinách potvrdili, že úroveň ich dôvery k odborníkom VSRD a k inštitúcii materskej školy počas aktivít vzrástla. Vo všetkých štyroch krajinách vysvetlili svoju dôveru prejavovanou *láskavosťou pedagógov voči deťom a rodičom*. Povedali tiež, že sa *spolupráca* s predškolským klubom posilnila, lebo ich pedagógovia veľakrát pozvali a stýkali sa s nimi. V Slovinsku, Lotyšsku a v Českej republike zdôvodnili svoju dôveru ocenením *detaillného vysvetľovania pedagógov, ktorým mohli položiť akúkoľvek otázku*, takže mohli prijať ich odporúčania. V Slovinsku, Lotyšsku a na Slovensku spomínali, že sa ich dôvera rozvinula tým, že sa *navzájom spoznali* (predtým to tak nebolo). V Slovinsku a v Lotyšsku povedali tiež, že začali viac dôverovať, pretože vedeli, *ako sa ich dieťa cíti v materskej škole*, že sa mu páči byť s inými deťmi a prejavuje záujem o predškolské aktivity. V Lotyšsku a na Slovensku uviedli, že sa *dozvedeli viac o materskej škole* aj o prostredí a dennej rutine v nej a zistili, že jej môžu dôverovať.

V Lotyšsku jedna matka, ktorá povedala, že nezískala dôveru k VSRD vysvetlila, že má rada deti doma a že verí, že rodina je najlepšie miesto pre dieťa a čas strávený s rodičmi je najdôležitejší. V Českej republike jedna matka, ktorá si nevybudovala dôveru k materskej škole, povedala, že príčinou bolo, že sa jej dieťa nedokázalo v prvých týždňoch adaptovať v materskej škole.

Dospeli sme k záveru, že projekt pomáha zvýšiť dôveru voči učiteľom v materskej škole, ich práci a k inštitúcii vo všetkých štyroch krajinách u veľkej väčšiny rómskych rodičov. Dôvera vznikla na základe vzájomného zoznámenia sa v priebehu častej spolupráce, pozitívnej a otvorenej

komunikácie pedagógov a ich ocenenia rómskych rodičov a detí pri spoločných aktivitách, ako aj ich ochoty odpovedať na každú otázku rómskych rodičov.

DÔVERA VO VZŤAHU MEDZI RÓMSKYMÍ DEŤMI A OSTATNÝMI DEŤMI

Pozorovania

V Slovinsku a Lotyšsku sa rómske deti naučili, že *všetci môžu byť aktívni, akceptovaní a spokojní, keď navzájom spolupracujú*. Naučili sa tak spolupracujúce zručnosti — ako pracovať, učiť sa, hrať sa a tešiť sa z toho. V Slovinsku a v Českej republike spoznali *rozvrh dňa* v materskej škole a dozvedeli sa, *aké aktivity prebiehajú v materskej škole*. Socializovali sa a získali kontakty a *priateľstvá s ostatnými deťmi* (v Slovinsku aj s nerómskymi deťmi).

V Slovinsku sa rómske deti naučili, že *ich úsilie a práca môžu mať hodnotu*. V Lotyšsku sa naučili *akceptovať rozdiely*. Podporovali sa navzájom a pomáhali si, keď to bolo potrebné. Na Slovensku sa naučili *komunikačné zručnosti a hrať sa*.

Dotazníky

V Českej republike, Slovinsku a Lotyšsku pedagógovia odhadovali, že *väčšina až takmer všetky rómske deti si vytvorili kontakty so svojimi nerómskymi rovesníkmi*. Na druhej strane žiadne rómske dieťa na Slovensku si nevytvorilo kontakt s nerómskymi deťmi, pretože vykonávali aktivity výlučne s rómskymi deťmi.

Môžeme zhrnúť, že viac než polovica zúčastnených rómskych detí mala kontakt s nerómskymi deťmi v troch krajinách (s výnimkou Slovenska) a vytvorila sa dôvera s ostatnými deťmi a dospelými pri spoločných aktivitách, ktoré ich tešili a mohli pri nich získať komunikačné a spolupracujúce zručnosti.

SPOKOJNOSŤ RÓMSKÝCH DETÍ S ÚČASŤOU V PREDŠKOLSKÝCH PROGRAMOCH

Pozorovania

Vo všetkých štyroch krajinách sa rómskym deťom aktivity páčili a tešili sa z nich. Ich spokojnosť a radosť sa dala pozorovať hlavne na ich *usmiatych tvárach* vo všetkých štyroch krajinách. Smiali sa, tleskali, oči mali široko otvorené a pod. Prejavovali väčší záujem a boli *aktívnejšie*.

V Slovinsku a v Českej republike si pedagógovia všimli, že rómske deti vyjadrovali *dôveru a hrdosť* (napr. boli veľmi pyšné na svoje výrobky a rady ich ukazovali rodičom a pedagógom, alebo keď zvládli rôzne výzvy).

Ich potešenie z aktivít sa ukázalo aj v Slovinsku v závere tvorivej dielne, keď boli sklamané, že už končí, *chceli zostať ešte chvíľu* a pýtali sa, či môžu opäť prísť. V Lotyšsku boli niekedy rómske deti vyzvané, aby v závere *vyhodnotili aktivitu* nalepením nálepky na usmiatu, neutrálnu alebo smutnú tvár. Nalepili nálepky na usmiatu tvár, pretože sa im aktivity páčili.

Dotazníky

Vo všetkých štyroch krajinách pedagógovia v priemere odhadovali, že takmer všetky rómske deti vyjadrovali potešenie z projektových aktivít. V Slovinsku a na Slovensku si všetci pedagógovia všimli radosť rómskych detí zapojených do aktivít. V Lotyšsku a v Českej republike pedagóg odhadoval potešenie u väčšiny rómskych detí.

Môžeme zhrnúť, že takmer všetky rómske deti, ktoré sa zúčastnili na aktivitách, vyjadrovali potešenie, radosť, šťastie a spokojnosť.

SPOKOJNOSŤ RÓMSKÝCH RODIČOV S ÚČASŤOU V PREDŠKOLSKÝCH PROGRAMOCH

Pozorovania

Vo všetkých štyroch krajinách pocítovali rómski rodičia pri aktivitách *podporu a posilnenie*.

Oceňovali, že sa projektoví pracovníci zaujímali o ich situáciu a venovali im pozornosť. Boli spokojní so spôsobom odovzdávania informácií - priateľsky pre užívateľa. Veľmi ich potešilo, keď si uvedomili, že majú príležitosť hrať sa pri týchto aktivitách so svojimi deťmi a povedali, že by tak mohli robiť častejšie. Ďakovali pedagógom za zaujímavé nápady, ktoré si môžu doma zopakovať.

V Slovinsku a na Slovensku hovorili pedagógovia o *šťastí* rómskych rodičov. Pozorovali potešenie v ich tvárach, úsmevy, súhlasné prikyvovanie, ba dokonca vzrušenie. V Slovinsku a v Lotyšsku sa rómski rodičia *tešili pri pohľade na to, čo sa ich deti naučili počas aktivít*, alebo

keď sa hrali s ostatnými deťmi. Niektorí z nich cítili hrdosť na úspechy svojich detí (napr. v umeleckých aktivitách). V Lotyšsku a v Českej republike mali tiež *záujem spoznať svoju vlastnú, rómsku kultúru* — jazyk, vlajku, hymnu, odev atď. Boli prekvapení, keď videli písaný rómsky jazyk v materiáloch pre deti a rodičov.

V Českej republike boli rómski rodičia ochotní *podeliť sa s pedagógmi o informácie o svojich deťoch*. Na Slovensku pedagógovia hovorili o *angažovanosti* rómskych rodičov. V Slovinsku niektorí z nich vyjadrili po tvorivých dielniach aj *záujem o nástup svojich detí do materskej školy*.

Dotazníky

Pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách súhlasili, že *väčšina až takmer všetci rómski rodičia boli spokojní s projektovými aktivitami*.

Dalo by sa zhrnúť, že väčšina rómskych rodičov bola s aktivitami spokojná a niektorí boli pozitívne prekvapení, čo všetko sa naučili spolu so svojimi deťmi v materskej škole, kde mali pedagógovia o nich záujem a pomáhali im.

SPOKOJNOSŤ PEDAGÓGOV S REALIZÁCIOU PREDŠKOLSKÝCH PROGRAMOV

Pozorovania

Vo všetkých štyroch krajinách sa tvorivé dielne uskutočnili podľa plánu aktivít. V Slovinsku boli *všetci účastníci spokojní s realizáciou* (materská škola, mimovládne organizácie, ERI). V Lotyšsku boli pyšní na *profesionálnych a zainteresovaných učiteľov, podporujúcich učiteľov a aktívne a zvedavé deti*, a potešenie, ktoré vyvolali tieto aktivity vo všetkých účastníkoch. V Českej republike vznikli intenzívne *kontakty a vybudovali sa základy dôvery rodičov*. Sú mimoriadne hrdí na videá, ktoré vznikli bez predošlého plánovania a mali posilňujúci vplyv na rodičov. Na Slovensku boli hrdí najmä na realizáciu projektu, definovanie potrieb a lepšiu *vzájomnú toleranciu medzi rómskymi rodičmi a nerómskymi pracovníkmi materskej školy*.

Dotazníky

V priemere boli pedagógovia vo všetkých štyroch krajinách dosť spokojní s projektovými aktivitami. Naspokojnejší boli s projektovými aktivitami pedagógovia na Slovensku, zatiaľ čo v Slovinsku sa ich spokojnosť rôžnila — od stredne po veľmi spokojný.

Môžeme zhrnúť, že aj pedagógovia boli celkom spokojní s aktivitami, hlavne preto, že boli dobre pripravené a zodpovedali potrebám rómskych rodín, ale aj flexibilné a umožnili hladkú interakciu medzi pedagógmi a rómskymi rodičmi a deťmi.

ZÁUJEM O POKRAČOVANIE PREDŠKOLSKÝCH PROGRAMOV PRE RÓMSKE RODINY

Dotazníky

Vedúci materských škôl z troch krajín - Slovinska, Českej republiky a Slovenska povedali, že *budú určite pokračovať* v poskytovaní aktivít pre rómske deti a ich rodičov v materskej škole. V Lotyšsku si ešte nie sú istí, či budú pokračovať, alebo nie.

Na Slovensku a v Českej republike sú všetci pedagógovia ochotní pokračovať v podobných aktivitách pre rómske deti a rodičov po skončení projektu, v Slovinsku takmer všetci a v Lotyšsku jeden. Jeden pedagóg v Slovinsku a dvaja v Lotyšsku si ešte neboli istí, či budú pokračovať, alebo nie.

Rozhovory

Vo všetkých štyroch krajinách sú všetci dotazovaní rodičia ochotní zúčastniť sa na tomto type aktivít a tvorivých dielnach aj v budúcnosti. V Slovinsku by radi išli opäť do ZOO alebo na výlet k moru či zorganizovali kurzy varenia. V Lotyšsku by mali radi tvorivé dielne, podobné aktivity, rôzne aktivity mimo materskej školy alebo activity, na ktorých sa môže zúčastniť celá rodina (aj staršie deti). Na Slovensku by mali radi aktivity pre otcov a ich role v živote dieťaťa alebo workshop varenia pre deti či tvorbu obrázkových kníh a aktivity vonku.

Môžeme zhrnúť, že aktivity, ktoré vznikli v projekte, budú určite pokračovať, prinajmenšom v blízkej budúcnosti.

Výsledky projektu

Výsledky projektu boli vyhodnotené na rôznych úrovniach: rómskych detí a ostatných detí, rómskych rodičov a ostatných rodičov, pedagógov, materských škôl, prepojenia materských škôl s ostatnými organizáciami a miestnej komunity. Boli vyhodnotené na konci projektu v otvorených otázkach pre vedúcich a v dotazníkoch pre pedagógov. Vnímané výsledky projektu

pre rómske deti a ich rodičov boli tiež zozbierané na základe pozorovania pedagóga (čo sa naučili pri aktivitách) a pri rozhovoroch s rómskymi rodičmi.

VÝSLEDKY PRE RÓMSKÝCH RODIČOV

Dotazníky

Vedúci materských škôl v Slovinsku, Lotyšsku a na Slovensku vnímali vplyvy projektu Khetaun na rómske deti v pokroku ich *osobného rozvoja* (kognitívneho, emocionálneho, sociálneho, motorického), učenia jazyka, nadobudnutia nových poznatkov a zručností. V Slovinsku a Českej republike lídri spomínali, že projekt ovplyvnil *adaptáciu rómskych detí na prostredie materskej školy*; vybudoval dôveru a radosť z aktivít materskej školy, spoluprácu s ostatnými, nerómskymi deťmi, takže si rozvinuli tiež akceptáciu inakosti a odlišnej kultúry. V Českej republike vedúci spomínali, že rómske deti mali prospech z ilustračných materiálov. Na Slovensku vedúci vnímali efekt projektu čo sa týka *nástupu nových rómskych detí* do materskej školy.

Pedagógovia v Slovinsku, Lotyšsku a Českej republike vnímali dosah projektu na rómske deti v ich *adaptácii na prostredie materskej školy*; že sa cítili dobre a bezpečne, radovali sa z nových aktivít, mali záujem o socializáciu a o účasť na aktivitách, ľahšie sa navzájom ovplyvňovali a lepšie prijali materskú školu. V Českej republike a na Slovensku pedagógovia spomínali vplyv projektu na *učenie nových zručností* (sociálnych a emocionálnych zručností, kreslenie a maľovanie, vzájomné ovplyvňovanie s rodičmi).

Pozorovania

Vo všetkých štyroch krajinách sa deti naučili *komunikačné a spolupracujúce zručnosti*: ako spolupracovať s ostatnými a byť spokojní, ako sa socializovať a nadväzovať kontakty s nerómskymi deťmi, získavať nových priateľov, ako akceptovať rozdiely, podporovať sa navzájom, pomáhať, keď treba, *budovať dôveru k deťom a dospelým*.

V Českej republike, na Slovensku a v Slovinsku sa naučili *nové zručnosti*: *jazykové* (výslovnosť, fonematické vnímanie, rozlišovanie hlások, gramatické zručnosti), *kognitívne* (vnímanie farieb a rozoznávanie farieb, orientáciu v čase, rátanie), *sociálne* (pravidlá a denný rozvrh v materskej škole, hra, hygienické návyky, vhodné správanie v bábkovom divadle), *motorické* (jemné motorické zručnosti, koordináciu zraku a rúk, šport), *emocionálne* (vyjadrenie seba a rodiny, vyjadrenie emócií, ako zvládať strach z lekára).

V Slovinsku a Lotyšsku sa rómske deti naučili, ako *zaobchádzať s vecami* a vytvárať zaujímavé, krásne, užitočné predmety vlastnými rukami. V Slovinsku sa *rómske deti* naučili aj to, aké žijú rôzne zvieratá.

Rozhovory

V Slovinsku, Lotyšsku a Českej republike spomínali rómski rodičia, že ich deti mali prospech zo vzájomnej *socializácie*, získavania nových priateľov, spoločnej hry, učenia pomáhať si navzájom v prípade potreby a väčšej otvorenosti a ochoty komunikovať s ostatnými. V Lotyšsku rómski rodičia spomínali aj *pozitívne emócie*, napríklad zábavu.

Vo všetkých štyroch krajinách si rómski rodičia všimli, že sa ich deti naučili *nové, užitočné veci*, hry a rozprávky a osvojili si *nové zručnosti* pri vlastnoručnej tvorbe vecí. V Slovinsku spomínali, že boli prvýkrát v ZOO. A spoznali pedagógov. Na Slovensku rómski rodičia spomínali, že ich deti sú lepšie *pripravené na školu*.

VÝSLEDKY PRE OSTATNÉ DETI V MATERSKEJ ŠKOLE

Dotazníky

V troch krajinách s výnimkou Slovenska vedúci materských škôl vnímali vplyv projektu Khetaun na ostatné deti a rozvoj ich *tolerancie a akceptácie inakosti*. Rozvinuli si *priateľský postoj voči rómskym deťom*, spoznali inú kultúru, zvyky, jazyk a medziľudské rozdiely. Získali *pozitívnu skúsenosť* a obohatili sa učením sa v odlišnom prostredí. V Českej republike vedúci spomínali, že aj ostatné deti mali prospech z ilustračných materiálov.

Aj pedagógovia v troch krajinách hovorili, že projekt ovplyvnil ostatné deti v tom, že začali *lepšie prijímať inakosť*, nerobili rozdiely medzi deťmi a rozvinuli sa ich *pozitívne postoje voči rómskym deťom a ich rodinám*. Zlepšil sa vzájomný vplyv s ich rovesníkmi, ako aj s rómskymi deťmi. V Lotyšsku povedali, že ostatné deti získali z projektu *pozitívnu skúsenosť*. V Českej republike aj ostatné deti získali a precvičili si *motorické a verbálne zručnosti* v rozličných prostrediach.

Na Slovensku vedúci a pedagógovia nevnímali vplyv projektu na ostatné deti, pretože tam neboli žiadne iné deti.

VÝSLEDKY PRE RÓMSKÝCH RODIČOV

Dotazníky

V Slovinsku, Lotyšsku a na Slovensku vedúci materských škôl videli vplyv projektu Khetaun na rómskych rodičov vo vytvorení *dôvery* k materskej škole ako inštitúcii. V Slovinsku a v Českej republike si vedúci všimli, že rómski rodičia *sa oboznámili* s materskou školou, keď videli prácu a možnosti vnútri predškolskej inštitúcie a boli oveľa ochotnejší *komunikovať* (vd'aka materiálom vytvoreným v projekte aj v rómskom jazyku) a *spolupracovať* s materskou školou. V Lotyšsku a v Českej republike vedúci spomínali *zníženie negatívnych pocitov* u rómskych rodičov (napr. necítili sa diskriminovaní, prestali byť plachí). V Slovinsku, v Českej republike a na Slovensku si vedúci myslia, že projekt stimuluje rómskych rodičov, aby *prihlásili* svoje deti do materskej školy v mladšom veku. V Slovinsku tiež projekt videli ako začiatok pozitívnej podpory inklúzie Rómov do širšej spoločnosti.

V Slovinsku, Lotyšsku a v Českej republike pedagógovia vnímali, že vd'aka projektu rómski rodičia *spoznali* materskú školu ako inštitúciu a učiteľov. Nahliadli do práce a života v materskej škole, mohli sa *rozprávať s pedagógmi a riaditeľom* a uvedomili si, že materská škola má k nim pozitívny postoj. V dôsledku toho *cítia menší strach* a *akceptovali* materskú školu ako bezpečné a komfortné prostredie na výučbu detí. Takto sa vytvorila *dôvera*.

V Lotyšsku pedagógovia spomínali, že rómski rodičia sa stali *aktívnejšími*. Na Slovensku hovorili, že rómski rodičia sa počas projektu *zapojili do spoločných aktivít so svojimi deťmi*. Pracovali s obrázkovými knihami a používali tréningové materiály a lingvisticky vhodné materiály. V Českej republike dostali tiež informáciu o povinnom roku predškolského vzdelávania. Projekt preto *stimuloval prihlásenie* väčšiny rómskych detí do materskej školy.

Pozorovania

Vo všetkých štyroch krajinách sa rómski rodičia *socializovali*, komunikovali a hrali so svojimi deťmi. Naučili sa, *ako učiť a podporiť svoje deti v učení* jednoduchými domácimi aktivitami a ako kreatívne tráviť čas so svojimi deťmi.

V Slovinsku, Lotyšsku a v Českej republike rómski rodičia *spoznali tiež inštitúciu materskej školy*, čo im môže ponúknuť a zakúsili pozitívne postoje pedagógov a ostatných rodičov voči sebe a *cítili sa akceptovaní*. Takto sa v nich vytvorila *dôvera* voči pracovníkom VSRD a ocenili spoluprácu s materskou školou. Uvedomili si, prečo je dôležité zapísať deti do materskej školy.

V Lotyšsku sa zistilo, že rómski rodičia začali byť sebavedomejší a *aktívnejší v miestnej komunite* a v miestnych vzdelávacích inštitúciách. Rozšíril sa ich obzor a priblížili sa k ostatným.

V Slovinsku niektorí rómski rodičia videli svoje deti po prvýkrát hrať divadlo. Naučili sa o živote zvierat v ZOO. Mali možnosť spýtať sa zdravotných pracovníkov na svoje zdravie. Na Slovensku dostali tiež zdravotné poradenstvo a informácie o výžive.

Rozhovory

Na Slovensku a v Lotyšsku rómski rodičia vnímali projekt tvorivých dielní ako peknú príležitosť vyjsť *s deťmi mimo rómskej komunity*. Spoznali pedagógov. Získali informácie o rozličných miestach nablízku (knihnica, múzeum), kam mohli so svojimi deťmi zájsť. A v Lotyšsku sa dozvedeli viac o lotyšských tradíciách.

V Lotyšsku, na Slovensku a v Českej republike povedali, že sa počas projektu *posilnili ako rodičia*. Naučili sa nové činnosti na podporu rozvoja detí. Naučili sa komunikovať a hrať so svojimi deťmi. V Lotyšsku a na Slovensku vyzdvihli možnosť stretnúť sa s ostatnými rodičmi, porozprávať sa s nimi a podeliť sa navzájom o skúsenosti. V Lotyšsku povedali, že bolo zaujímavé vidieť deti hrať sa s inými deťmi.

V Slovinsku povedali, že sa na workshopoch *cítili dobre* a že získali informácie o svojom zdraví (napr. test hladiny cukru v krvi). V Lotyšsku a v Českej republike spomínali, že sa *naučili nové veci*, získali nové vedomosti a nové informácie.

VÝSLEDKY PRE OSTATNÝCH RODIČOV

Dotazníky

V Slovinsku a Lotyšsku vedúci vnímali u ostatných rodičov *akceptáciu*. Našli *porozumenie* odlišnej kultúry, zlepšili vzájomnú toleranciu a tiež prekonali stereotypy. V Českej republike dostali aj ostatní rodičia informácie a materiály o projekte.

Pedagógovia v Slovinsku, Lotyšsku a Českej republike spomínali rozvoj *dôvery* medzi Rómami a ostatnými rodičmi. Mali príležitosť získať bližší pohľad na niečo odlišné. Ostatní rodičia s nimi *pozitívne komunikovali*, začali *akceptovať* rómsky národ a vytvorili si k nim pozitívne postoje. Projekt sa zameriaval na odstránenie predsudkov a prelomenie tabu u väčšinovej populácie.

V Českej republike pedagógovia spomínali, že aj ostatní rodičia, nielen rómski, sa inšpirovali projektovými aktivitami na *precvičovanie jazykových a motorických zručností* so svojimi deťmi doma.

Na Slovensku neboli do projektu zapojení iní ako rómski rodičia.

VÝSLEDKY PRE PEDAGÓGOV

Dotazníky

V Slovinsku, Českej republike a na Slovensku vedúci spomínali, že pedagógovia získali vďaka projektovým aktivitám väčšiu *akceptáciu a pochopenie* rómskej kultúry. Sú tolerantnejší a majú menšie predsudky a stereotypy.

V Slovinsku vedúci povedali, že pedagógovia si lepšie uvedomujú, čo *znamená inklúzia* rómskych detí. Získali *praktické zručnosti* na realizáciu inkluzívnych aktivít s rómskymi deťmi a rodičmi v materskej škole a v rómskej komunite a *zvýšila sa úroveň kvality* týchto aktivít. Len menšia časť učiteľov materskej školy bola zapojená do projektu, ale všetci o ňom boli informovaní.

Lotyšský vedúci hovoril o *novonadobudnutých poznatkoch* pedagógov počas projektu. Vedúci v Českej republike vnímali prínos projektu pre pedagógov v *podporných materiáloch*.

V Slovinsku si všimli u pedagógov určité zníženie predsudkov a lepšie pochopenie inklúzie rómskych detí do materskej školy v závislosti od ich zapojenia do projektu. Preto lepšie povedomie o týchto témach zostáva výzvou aj v budúcnosti.

Pedagogička z Českej republiky hovorila, že projekt bol *inšpiráciou* pre jej prácu s deťmi a *podporil* jej prácu s rodičmi.

Pedagógovia na Slovensku vnímali ako prínos tréning *sociálnej spravodlivosti, spoluprácu* s relevantnými partnermi a tvorbu *obrázkových kníh*.

VÝSLEDKY PRE MATERSKÉ ŠKOLY

Dotazníky

Vedúci v Slovinsku si všimli vplyv projektu na materské školy v *profesionálnom raste, vzájomnom učení, prekonávaní stereotypov, flexibilitate a akceptácii inakosti* a vo zvýšení úrovne kvality toho, čo je hlavným poslaním predškolskej inštitúcie, t.j. vzdelávania. Inštitúcia sa tiež viac otvorila miestnej komunite a viac pomáha marginalizovaným skupinám pri socializácii a začleňovaní do širšej spoločnosti. Materská škola sa musí vždy prispôsobovať potrebám rodičov a detí a hľadať príležitosti na lepšie pracovné podmienky. V Lotyšsku vedúci povedal, že materská škola získala z projektu *zmenu postojov* zamestnancov materskej školy *voči rómskym deťom*. Na Slovensku hovorili o prínose projektu pre materskú školu v podobe lepšej *spolupráce* medzi pracovníkmi, väčším počtom stretnutí s rodičmi a viacerými rómskymi rodičmi, ktorí sa zapojili ako asistenti učiteľov. V Českej republike si vedúci nevšimli žiaden prínos projektových aktivít na úrovni celej materskej školy.

Pedagógovia v Lotyšsku hovorili, že projekt ovplyvnil v materskej škole vyšší záujem pedagógov a detí o *interakciu s rómskymi deťmi*, účasť na aktivitách, záujem o učenie a pomohol rozvoju nových kontaktov aj ich samotných. V Českej republike vnímali pedagógovia prínos projektu pre materské školy v prehĺbení *komunikácie medzi materskou školou a školou*, v otvorení *priestoru na stretnutie s rodičmi* a diskusiu o rozvoji dieťaťa. Pedagógovia na Slovensku vnímali ako prínos projektu pre materské školy *rómsky jazyk, spoluprácu* s rómskou komunitou, komunikáciu s miestnou samosprávou a študijné pobyty. Pedagógovia v Slovinsku si nevšimli *žiadne* organizačné zmeny ani nové využitie.

VÝSLEDKY PRE PREPOJENIE MATERSKEJ ŠKOLY S OSTATNÝMI ORGANIZÁCIAMI V MIESTNEJ KOMUNITE

Dotazníky

V Slovinsku vedúci materských škôl hovorili o prehĺbenej spolupráci s inštitúciami a organizáciami v miestnej komunite počas projektu (hlavne s Centrom sociálnej práce a zdravotným strediskom). V Lotyšsku vedúci hovoril o rozvoji dobrej spolupráce so strednou školou č. 2 v Preili a múzeom v Preili. V Českej republike hovoril vedúci o úzkej spolupráci s organizáciou Člověk v tísni. Na Slovensku vedúci spomínali spoluprácu s miestnou samosprávou, hlavne so starostom a terénnymi sociálnymi pracovníkmi, a tiež zapojenie novej mimovládnej organizácie do riešenia rôznych typov problémov v komunite.

Pedagógovia v Slovinsku spomínali, že projekt stimuloval po prvýkrát začiatok spolupráce medzi materskou školou a miestnou komunitou. Hlavne jedna osoba z MVO zapojená do nadväzovania kontaktov a stimulovania rodičov a detí v rómskej komunite predstavovala most medzi nimi a materskou školou. Bola veľkou pomocou pre učiteľov materskej školy pri prezentovaní rómskych problémov a špeciálnych potrieb, ako aj pri organizovaní a realizácii projektových aktivít. Učitelia tiež spomínali novovzniknutú spoluprácu s MVO, zdravotným strediskom a dvoma základnými školami.

Pedagógovia v Lotyšsku spomínali pozitívnu, priateľskú, zaujímavú a efektívnu spoluprácu materskej školy s miestnou komunitou. Detská knižnica a múzeum prejavili veľkú podporu a ochotu zúčastňovať sa na aktivitách. Pedagógovia v Českej republike hovorili o hlbšej spolupráci predškolského klubu s materskou školou. Pedagógovia na Slovensku postrehli nové kontakty s MVO pôsobiacimi v VSRD, spoluprácu s ministerstvom školstva a nové kontakty so slovenskými a medzinárodnými partnermi. Spomínali študijné pobyty a mezinárodnú spoluprácu, ktorá sa rozvinula v projekte.

VÝSLEDKY PRE MIESTNE KOMUNITY

Dotazníky

V Slovinsku vedúci hovorili o spolupráci komunitných inštitúcií - zdravotného strediska, základnej školy, centra sociálnej práce a organizácie - združenia MOZAJK. Spomínali tiež otvorenejšie príležitosti na vzájomnú spoluprácu a prepojenie, kde musia všetci prispieť k lepšej inklúzii Rómov a riešeniu súčasných a systémových problémov. Projekt prispel k začiatkom akceptácie rómskej kultúry.

V Lotyšsku vedúca hovorila o zmenenom postoji na miestnej úrovni. V Českej republike vedúca spomínala dôveru a podporu dôležitosti vzdelávania, a pozitívny posun medzi materskou školou a miestnou komunitou na základe projektu. Na Slovensku vedúci hovorili o väčšej dôvere a dôraze na dôležitosť vzdelávania, ktoré sa rozvinuli v komunite vďaka projektovým aktivitám.

Pedagógovia v Slovinsku spomínali spoluprácu so zdravotným strediskom a dvoma základnými školami, ktorá sa rozvinula počas projektu. Istý pedagóg v Lotyšsku hovoril o zmene postojov voči Rómom v komunite, ktoré sú teraz priaznivejšie. Pedagóg v Českej republike hovoril o lepšom pochopení možností predškolského vzdelávania v komunite, a uvedomení si, že ročné

predškolské vzdelávanie je povinné. Pedagógovia na Slovensku spomínali dôveru rómskych rodičov k spolupráci s materskou školou, ktorú považovali za dôležitú súčasť komunitného života. Spomínali tiež rozvoj rodičovskej sebadôvery v priebehu projektu.

Záver

Projekt naplnil všetky plánované aktivity vo vysokej kvalite a dosiahol stanovené ciele: zvýšil povedomie rómskych rodičov o dôležitosti predškolského vzdelávania, posilnil ich rodičovské kompetencie, rozvinul kompetencie pedagógov (ako aj inštitucionálne kompetencie) — na implementáciu inkluzívnych predškolských aktivít pre rómske deti a ich rodičov, na prepojenie materskej školy s miestnou komunitou. Počas projektových aktivít sa tiež vybudovala dôvera rómskych rodičov k pedagógom VSRD a inštitúciám, čo tiež posilnilo ich spoluprácu s miestnymi inštitúciami mimo rómskych komunít v štyroch zúčastnených krajinách. Aktivity stimulovali kognitívny a sociálny rozvoj rómskych detí a umožnili ich prechod na základné školy. Projekt prelomil niektoré stereotypy medzi pedagógmi a ostatnými, nerómskymi rodičmi a narástol vzájomný záujem (aj u rómskych rodičov) o ďalšie spoločné aktivity, ktoré by mohli viesť k inkluzívnejšej spoločnosti. Projekt má veľa ďalších pozitívnych prínosov pre všetkých účastníkov. Predškolské aktivity zamerané na inklúziu rómskych detí a ich rodičov do programov VSRD budú určite pokračovať, prinajmenšom v štyroch zúčastnených miestnych komunitách.

Bibliografia

- **Alatoun/Alatot - training manual. 2017. Bratislava: Nadacia otvorenej spolocnosti - Open Society Foundation.**
- **Amnesty International. (2017) Roma Progress Report, <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/czech-republic-roma-progress-report/>, accessed on 27/9/2017.**
- **Bednářová, Jiřina; Šmardová, Vlasta. (2011) Školní zralost. What should a child know before entering school [Co by mělo umět dítě před vstupem do školy]. Brno: Computer press.**
- **Bernát, A. and Rahman, S. (2014). Integration policies focused on Roma. Discussion paper on the policies applied in practice in selected EU Member States through comprehensive programmes. Hungary: TÁRKI Social Research Institute.**
- **Buck, A. (2009). Reaching Further Through Outreach Advice. V Buck, A. (ur). Reaching Further: Innovation, Access and Quality in Legal Services. London: The Stationery Oice.**
- **Building Futures: Developing trust. A focus on provision for children from Gypsy, Roma and Traveller backgrounds in the Early Years Foundation Stage (2009). Velika Britanija: Department for children, schools and families.**
- **Bytešníková, Ilona. (2012) Communication of Preschool Children [Komunikace dětí předškolního věku]; Praha: Grada.**
- **Communication from the Commission (2011) Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow. European Commission, COM(2011) 66 inal, Brussels, February 17, 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EN:PDF>, accessed on 18/06/2017.**

- Čada, Karel et al. (2015) Analysis of Socially Excluded Areas in the Czech Republic [Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR]; Prague: Gabal Analysis and Consulting; www.gac.cz/useriles/File/nase_prace_vystupy/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf
- ČOSIV (Czech Professional Society for Inclusive Education). (2017) Changes in Preschool Education – compulsory year of preschool education and education of two-year-olds [Změny v předškolním vzdělávání – povinný rok předškolního vzdělávání i vzdělávání dvouletých dětí]; <https://cosiv.cz/cs/2016/08/11/zmeny-v-predskolnim-vzdelavani-povinny-rok-predskolního-vzdelavani-i-vzdelavani-dvouletých-dětí/>, retrieved on 31/7/2017.
- Denied a future? (2001). London: Save the Children.
- Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (2002). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Early Childhood Education & Care & Long-term Effects. (2016) Maki Park, Migration Policy Institute Ankie Vandekerckhove, VBJK, Centre for Innovation in the Early Years. http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/Final-Publication/Brochure_EN_TFIEY_POLICY_inal.pdf
- Early Childhood Education & Care & Long-term Effects. http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/TFIEY-1_PP/Edward_Melhuish.pdf. Sylva, K. (2016). The Effects of Early Education.
- European Commission. (2016) Effective Roma integration measures in the Member States 2016; COM (2016) 424, accessed on 27 June 2016; http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma-report-2016_en.pdf
- Government proposal: Amendment to the laws n. 561/2004 and n. 200/1990, 2015, retrieved from <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=611&CT1=0>

- ICDI (2017). TOY for Inclusion Toolkit : A step by step guide to create inclusive ECEC play hubs for all generations.
- Information on Roma integration policy measures in Latvia, KM_121211_romu_integrācija http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_latvia_strategy_en.pdf, accessed on 27/7/2017.
- ISSA (2005). Education for Social Justice: Training Manual for Adults.
- Ivatts A., Čada K., Felcmanová L., Greger D., Straková J., (2015) Roma Early Childhood Inclusion+: Special Report on Roma Inclusion in Early Childhood Education and Care - Czech Republic, Open Society Foundations, Roma Education Fund, UNICEF. http://osf.cz/wp-content/uploads/2015/11/RECI_Czech_Republic_report_ENG-online-WEB-11-12-2015.pdf
- Jager, J. (2015). Odnos ravnateljev in strokovnih delavcev vrtcev ter predstavnikov lokalnih skupnosti do izvajanja predšolskih programov za ogrožene otroke. Doktorska disertacija. Koper: UP PEF.
- Jager, J. (2016). Teoretični vidiki vzpostavljanja sodelovanja med vrtcem in lokalno skupnostjo na področju vključevanja romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe. V Zgonec, P. (ur.), »A jutri spet pridete?« Od doma do vrtca s pomočjo dostopnih in kakovostnih predšolskih programov za romske otroke in njihove starše (str. 70-73). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Jurova, A. 2004."Romovia na Slovensku." In Narod a narodnosti na Slovensku. Stav vyskumu po roku 1989 a jeho perspektivy. Presov: UNIVERSUM pre Spolocenskovedny ustav SAV v Kosiciach.
- Kulhánková, Eliška; Málková, Gabriela. (2008) Phonematic reception and its role in literac y development [Fonematické uvědomování a jeho role ve vývoji gramotnosti]; E – psychologie, issue n. 4, 2008.

- **Laat, J. de. (2012). Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma Children in Eastern Europe. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf accessed on 24/8/2017.**
- **Landers, Cassie; Hayes, Kathleen; David, Judy. (2005) Getting Ready for School: Fun Activities for Children and Caregivers. Preparing Parent Facilitators: A Training Guide. International Step by Step Association.**
- **Lazarri, A. & Vandenbroeck, M. (2013). Accessibility of ECEC for children from ethnic minority and low-income families. <http://www.calameo.com/read/001774295780e9c56e158?authid=lunFhaVetzQ6>, accessed on 20/7/2017.**
- **Latvia RAXEN National Focal Point, Thematic Study.(2009) Housing conditions of Roma and Travellers, p.11.**
- **Latvian Facts (2015) Roma in Latvia, Research report 2015, https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Romi/Papildu/romi_latvija_petijums_ENG.pdf, accessed on 21/7/2017.**
- **Lindeboom, G. J. in Buiskool, B. J. (2013). Quality in early childhood Education and care. Bruselj: Policy Department Structural and Cohesion Policies.**
- **Park and Vandekerckhove (2016). Early Childhood Education and Services for All! Policy Recommendations Derived from the Transatlantic Forum for Inclusive Early Years (TFIEY), KBF, Belgium from www.kbs-frb.be and www.inclusive-early-years.org, <http://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/transatlantic-forum-on-inclusive-early-years>, accessed on 29/7/2017.**
- **People in Need (2016). We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education [Říkáme si společně/Vákerás jekhetáne: Metodika pro podporu předškolního vzdělávání]; Praha.**

https://www.varianty.cz/download/docs/2697_r-i-ka-me-si-spolecne-metodika-pro-pedagogy.pdf

- **Randglová, Sedláčková, Lánská (eds.) (2015) Guide to Low Threshold Preschool Clubs: Preschool education of Socially Disadvantaged Children and Cooperation with Their Families [Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Předškolní vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a spolupráce s jejich rodinami]. Člověk v tísni, o.p.s.**
https://www.clovekvtisni.cz/uploads/ile/1433496417-predskoly_web.pdf
- **RECI+ Slovak Republic Report. 2017. Bratislava. ISBN: 978-80-87725-29-0.**
- **Report on the Situation of Roma Communities in the Czech Republic. (2015) [Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015], retrieved from <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>, downloaded on 31/7/2017.**
- **Režek, M. (2013). Spoznavno-animacijski dnevi v vrtcu in šoli. V Vonta, T.(ur), Začnimo na začetku. Ljubljana: Pedagoški inštitut.**
- **ROMACT Handbook. 2016. Council of Europe, Strasbourg, France.**
- **Romi in revščina. Pridobljeno 5.11.2017, http://ec.europa.eu/employment_social/2010againstopoverty/mycountry/countries/slovenia_en.html).**
- **Sharif M.N., For Pakistan, education is the key to ensuring social justice <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/1831940/pakistan-education-key-ensuring-social-justice> accessed on 29/7/2017.**
- **Sklenka, M., Sklenkova, D. 2016. Rodicovstvo zalozene na dovere. Ziar nad Hronom: Skola dokoran - Wide Open School n. o.**

- Sklenka, M., Sklenkova, D. 2016. Zdravie a dieta. Ziar nad Hronom: Skola dokoran - Wide Open School n. o.
- Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiki Sloveniji (2006). Ljubljana: Vlada RS, Urad za narodnosti.
- Sprocha, B. 2014. Reprodukcia romskeho obyvateľstva na Slovensku a prognoza jeho populacneho vyvoja. Bratislava: INFOSTAT. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf>
- Suvada, M. 2015. Romovia v slovenských mestach. Bratislava: POMS. <http://suvada.sk/romovia-v-slovenskych-mestach.pdf>
- Šulová, Lenka et al. (2014) Importance of Home Preparation for a Beginner Student [Význam domácí přípravy pro začínajícího školáka]. Wolters Kluwer.
- Tankersley, D., Brajković, S., Handžar, S., Rimkiene, R., Sabaliauskiene, R., Trikić, Z., Vonta, T. (2013). Od teorije k praksi. Vodnik po pedagoških področjih kakovosti ISSA. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- The situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance (2012). Luxembourg: Publications Oice of the European Union.
- Training Module and materials for training of professional and for general public; People in Need: educational program Varianty, 2017.
- The UN Convention of the Children Rights (1989) http://www.childrensrights.ie/sites/default/files/submissions_reports/files/UNCRCEnglish_0.pdf, accessed on 14/7/2017.
- UNICEF. (2008) The child care transition. A league table of early childhood education and care in economically advanced countries; Innocenti Report Card 8. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. http://www.unicef.org.jp/library/pdf/lab0_rc8.pdf

- **Vonta, T., Jager, J., Rutar Lebar, T., Vidmar, M., Baranja, S., Rutar, S., Mlekuž, A., Jaklič Šimnic, A., Vidmar, J., in Balič, F. (2011). Nacionalna evalvacijska študija uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli. Končno poročilo. Ljubljana: Pedagoški inštitut.**

- **Vonta, T. (2013). Dostopnost, enakost in kakovost predšolskih programov za romske otroke in njihove starše. V Vonta, T. (ur.), Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov (str. 25–42). Ljubljana: Pedagoški inštitut.**